ΕΕ4 - Τελική έκθεση αναφοράς - Παραδοτέο D4.1

Άτυπες μορφές κοινωνικής διαμεσολάβησης στη διαδικασία της εγκατάστασης των αιτούντων και αιτουσών άσυλο στην Αθήνα

Δεκέμβριος 2019 - Ιούνιος 2022

Ερβίν Σέχου

Έδρα συλλόγου Αφγανών, 29.11.2021, φωτογραφία, Ερβίν Σέχου

Πίνακας περιεχομένων

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ 3

- *Αντικείμενο και στόχοι της έρευνας* 3
- *Υπόθεση εργασίας και ερευνητικά ερωτήματα* 4
- *Μεθοδολογία* 5
- *Εγκατάσταση των αιτούντων και αιτουσών άσυλο στην Αθήνα.* 6
- *Πακιστανοί και Αφγανοί αιτούντες άσυλο στην Αθήνα* 7

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΣΤΕΓΑΣΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑ 11

2.1 Η επίδραση του εθελοντισμού στη διαδικασία της εγκατάστασης 11

- *Μελέτη περίπτωσης: Διαμεσολάβηση από ad hoc συλλογικότητα εθελοντών για στέγαση στη γειτονιά* 12
- *Η ομάδα εθελοντισμού* 12
- *Οι χώροι της λειτουργίας της ομάδας* 13
- *Η οργάνωση της δράσης* 16
- *Η λογική και πρακτικές διαμεσολάβησης* 17
- *Μια σχέση εξάρτησης και κηδεμόνευσης* 20

2.2 Η *πολιτική* αλληλεγγύη και τα όρια της διαμεσολάβησης 21

- *Μελέτη περίπτωσης: Το «Σπίτι της Αλληλεγγύης», ένα συμβιωτικό μοντέλο συνύπαρξης* 22
- *Το οίκημα του «Σπιτιού της Αλληλεγγύης»* 23
- *Μετάβαση σε μια αναθεωρημένη λογική παρέμβασης* 24
- *Οργάνωση δράσεων και λειτουργιών* 25
- *Δράση με διεθνή αντίκτυπο* 27
- *Το διακύβευμα της προσαρμογής στην γειτονιά* 29
- *Σχέσεις εξάρτησης και «προστασίας»* 30

2.3 Οι συλλογικότητες μεταναστών στην διαδικασία της εγκατάστασης 34

- *Μελέτη περίπτωσης ενός συλλόγου Αφγανών: οι πρόσφυγες για τους πρόσφυγες* **..... 34**
- *Στο έδαφος του συλλόγου* 35
- *Δικτυώσεις με τους αιτούντες άσυλο ομοεθνείς* 37
- *Συντονισμός με την αφγανική διασπορά* 38
- *Στρατολόγηση εθελοντών* **..... 38**
- *Δράσεις, στρατηγικές διαμεσολάβησης και σχέσεις με την κοινωνία των πολιτών* 40
- *Εκπροσώπηση στην εύρεση εργασίας* 43

2.4 Ο ρόλος των /εθνοπολιτισμικών και κοινωνικών δικτύων στην εγκατάσταση 45

- *Μελέτη περίπτωσης: Παρέα Πακιστανών αιτούντων άσυλο* 46
- *Η γειτονιά του Μεταξουργείου* 46
- *Ο τόπος συνάντησης: η καφετέρια και η οικία ως πέρασμα* 49
- *Το Σπίτι του Ταξιδιώτη (Μοσαφέρ Χανέ)* 51
- *Η πρόκληση της εύρεσης εργασίας* 53

Συμπεράσματα 56

Βιβλιογραφία 62

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- ***Αντικείμενο και στόχοι της έρευνας***

Η ΕΕ4 αποτελεί έναν από τους ερευνητικούς πυλώνες του προγράμματος *Εγκατάσταση στην «ανθρωπιστική πόλη»: Η κοινωνική, πολιτισμική και πολιτική επίπτωση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των αιτούντων άσυλο, φορέων της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης και τοπικής κοινωνίας στην Αθήνα*. Η έρευνα μελέτησε τους παράγοντες κοινωνικής διαμεσολάβησης[1] ανάμεσα στους αιτούντες άσυλο[2] από το Πακιστάν και το Αφγανιστάν με την τοπική κοινωνία. Συγκεκριμένα εστίασε στις άτυπες μορφές διαμεσολάβησης στην διαδικασία της εγκατάστασης[3] και διερεύνησε δύο βασικούς άξονες (μοντέλα) που συνέβαλαν ουσιαστικά σε αυτή την διαδικασία: 1) τα εθνοπολιτισμικά και κοινωνικά δίκτυα και 2) τους ανεπίσημους ανθρωπιστικούς δρώντες, με αναφορά το πεδίο της στέγασης και εργασίας.

Οι παραπάνω άξονες επιδρούν σε μια μετέωρη συνθήκη: στο χάσμα που υπάρχει μεταξύ *αιτούντων άσυλο*, δημοσίων υπηρεσιών και τοπικής κοινωνίας. Αυτό το «κενό», το «μετέωρο», αναλύεται λαμβάνοντας υπόψη ότι αποτελεί πεδίο διάδρασης μεταξύ των μερών, με έμφαση στις διαμεσολαβητικές δυνάμεις ως φυσικά και συλλογικά πρόσωπα – διάδραση που οδηγεί σε ένα μεταβατικό στάδιο, όπου αναφύονται προσδοκίες για νέες «κανονικότητες». Το ερώτημα δεν είναι μόνο να εξετάσουμε το μετέωρο, τη συνθήκη καθεαυτήν/per se, αλλά και τις μορφές των σχέσεων που διαμορφώνονται μεταξύ των αιτούντων άσυλο και αυτών των δυνάμεων.

Ο εντοπισμός και η παρακολούθηση των σχέσεων, όπως προστασία και βοήθεια, κηδεμόνευση και εξάρτηση, ενδυνάμωση και εμψύχωση στην παρούσα έρευνα έγιναν εφικτά μέσα από την παρατήρηση τάσεων, συμπεριφορών, αντιλήψεων και προσδοκιών τόσο των αιτούντων άσυλο όσο και των δρώντων υποκειμένων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Υπό το πρίσμα αυτό επιχειρήθηκε μια διεξοδική επιτόπια έρευνα με εθνογραφική παρακολούθηση των συλλογικοτήτων και ανθρωπιστικών δρώντων «από τα κάτω», (Papataxiarchis 2016) οι οποίες εξετάζονται στις τοπικές και χωροταξικές τους διαστάσεις, διαχυμένες εντός του αστικού ιστού και από την άλλη δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στους χώρους ομο-κοινωνικότητας που λειτουργούσαν ως σημεία αναφοράς μέσω των οποίων εκτυλίσσονταν η διάδραση των

[1] Η Οδηγία των Ηνωμένων Εθνών για την αποτελεσματική διαμεσολάβηση εκδόθηκε ως παράρτημα στην έκθεση του Γενικού Γραμματέα για την ενίσχυση του ρόλου της διαμεσολάβησης στην ειρηνική επίλυση διαφορών, στην πρόληψη και στην επίλυση συγκρούσεων (A/66/811, 25 Ιουνίου 2012). Οι ενέργειες της διεθνούς κοινότητας –συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Εθνών, περιφερειακών και άλλων διεθνών οργανισμών, κρατών, Μ.Κ.Ο., εθνικών και τοπικών παραγόντων– έχουν αντίκτυπο στη διαμεσολάβηση.

[2] Ο Νόμος 4939/2022 ορίζει στο άρθρο 1 παρ. 3 ότι *αιτών/ούσα άσυλο* είναι ο πολίτης τρίτης χώρας ή ο/η ανιθαγενής που δηλώνει προφορικώς ή εγγράφως ότι ζητά άσυλο ή επικουρική προστασία.

[3] Η εγκατάσταση εντάσσεται σε μια από την τρεις θεματικές της ανθρωπιστικής παρέμβασης και αφορούν την τοπική ένταξη των προσφύγων στη χώρα εγκατάστασης, διευκολύνοντας την πρόσβαση σε υπηρεσίες και χαράζοντας πρακτικές σε συντονισμό με την κεντρική διοίκηση, τοπικούς φορείς, οργανώσεις ΜΚΟ. Στον θεμελιακό άξονα της εγκατάστασης συμπεριλαμβάνεται η στέγαση ως βασικό ανθρώπινο δικαίωμα και πάνω στο πεδίο αυτό οικοδομείται στη συνέχεια η ενίσχυση της υγείας και της προστασίας. Βλέπε: *The emerging importance of the settlements approach, in The State of Humanitarian Shelter and Settlements. Beyond the Better Shed: Prioritizing People*. 2018. Ανακτήθηκε από: https://www.sheltercluster.org/resources/library/state-humanitarian-shelter-and-settlementshttps://www.unhcr.org/en us/50a4c17f9.pdfhttps://www.unhcr.org/solutions.html

αιτούντων άσυλο με τους ομοεθνείς τους και τις ήδη επί χρόνια εγκατεστημένες συλλογικότητες μεταναστών.

Ειδικότερα, όσον αφορά στο μοντέλο που άπτεται του ρόλου των εθνοπολιτισμικών δικτύων, διερευνήθηκαν δύο περιπτώσεις: ένας σύλλογος Αφγανών στην Αθήνα και μια παρέα νεοεισελθόντων Πακιστανών αιτούντων άσυλο. Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για την συμβολή των εθνοπολιτισμικών δικτύων στην εγκατάσταση, καθώς μέσω αυτών ανιχνεύτηκαν διαμεσολαβητικές πρακτικές και ανεπίσημες μορφές αυτοεγκατάστασης και στέγασης με την μορφή συμβίωσης σε διαμερίσματα νοικιασμένα από κοινού με τους ομοεθνείς τους. Σε σχέση με την ανθρωπιστική παρέμβαση, διερευνήθηκαν δύο συλλογικότητες ανθρωπιστικών δρώντων με επίκεντρο τη στέγαση, ήτοι: α) μια μεικτού τύπου ad hoc εθελοντική ομάδα, και β) μια ομάδα «αλληλεγγύης», αποτελούμενη από άτομα που ανήκουν ιδεολογικά στον χώρο της αριστεράς και ταυτοποιούνται ως «αλληλέγγυοι».

Σε αυτή την ΕΕ, , είναι σημαντικό να διακρίνουμε αναλυτικά τη διαμεσολάβηση ως ιδιότητα μιας πρακτικής, για παράδειγμα εύρεσης στέγασης και εργασίας, από την διαμεσολάβηση ως αποκλειστική λειτουργία (και επάγγελμα). Στην περίπτωσή μας, μιλάμε για την διαμεσολάβηση ως πρακτικές βοήθειας και υποστήριξης των αιτούντων άσυλο σε διαφορετικά πλαίσια της καθημερινής τους ζωής.

- ***Υπόθεση εργασίας και ερευνητικά ερωτήματα***

Τα βασικά ερωτήματα σχετίστηκαν με τις μορφές εγκατάστασης και των λειτουργιών που αυτά συνεπάγονται (εύρεσης στέγασης και εργασίας, σχέσεις με υπηρεσίες, σχέσεις με την γειτονιά). Σε αυτό το πλαίσιο ειδικότερα διερευνήθηκαν ερωτήματα σχετικά με το πώς οργανώνεται η εγκατάσταση, τι διαδικασίες και πρακτικές συνεπάγεται, ποια συλλογικά υποκείμενα εμπλέκονται και ποιες μορφές σχέσεων διαμορφώνονται μεταξύ των μερών. Εξίσου είχε σημασία να αναδειχθεί και να απαντηθεί το ερώτημα: τι συνιστά διαμεσολαβητική υποστήριξη όταν πραγματοποιείται από διαφορετικούς κοινωνικούς παράγοντες οι οποίοι ακολουθούν διαφορετικές λογικές υποστήριξης;

Επιπλέον, τέθηκε η διάσταση εάν τα κοινωνικά/εθνοπολιτισμικά δίκτυα, πρόσφατα ή ήδη χρόνια εγκαταστημένων στην Αθήνα, διαδραμάτιζαν κυρίαρχο ρόλο στην υποδοχή των αιτούντων άσυλο ή η ευθύνη αυτής έχει περάσει στην *ανθρωπιστική διακυβέρνηση*.[4] Αυτές οι δύο μορφές αναλύθηκαν στην βάση μίας συγκριτικής προσέγγισης μεταξύ των δύο ομάδων αιτούντων άσυλο, Πακιστανών και Αφγανών. Συγκεκριμένα, εξετάστηκαν οι διαδρομές εγκατάστασης ανθρώπων από τις δύο ομάδες για να γίνουν αντιληπτές οι δικές τους επιλογές, οι στρατηγικές καθημερινής ένταξης καθώς και να ανιχνευθούν τάσεις και συμπεριφορές που εκδηλώνουν τις δικές τους προτιμήσεις σε σχέση με τα δύο μοντέλα.

Κατά την διαδικασία της βοήθειας, υποστήριξης και παροχής υπηρεσιών ενδεχομένως οι αιτούντες άσυλο μαθαίνουν να συμπεριφέρονται ως δέκτες υπηρεσιών και διαμορφώνουν

[4] Σύμφωνα με τους Barnett (2006, 2013), Η *ανθρωπιστική διακυβέρνηση* θεωρεί ότι ο ανθρωπισμός ως συμπόνια και φροντίδα για τους ανθρώπους που βρίσκονται σε ανάγκη εννοιολογικά μεν εμπεριέχει μια ηθική διάσταση, ωστόσο η διάθεση για την προστασία των ζωών των *άλλων* οδηγεί σε ένα είδος διακυβέρνησης διότι σταδιακά παράγει νέες μορφές διαμόρφωσης και επιβολής της εξουσίας.

απαιτήσεις απέναντι στις αντίστοιχες ανθρωπιστικές ομάδες και οργανώσεις. Το ερώτημα αν αυτό ισχύει και για τις δύο ομάδες μάς ωθεί να διαμορφώσουμε το επιχείρημα ότι πιο πρόθυμα οργανώνονται, προσαρμόζονται και επιδιώκουν μια σχέση με τα δίκτυα και την κοινότητά τους όσοι αιτούντες άσυλο κουβαλούν την ταμπέλα του μετανάστη όπως για παράδειγμα οι Πακιστανοί αιτούντες άσυλο, παρά όσοι αιτούντες άσυλο έχουν υιοθετήσει την ταυτότητα του πρόσφυγα και διεκδικούν δικαιώματα και υπηρεσίες. Αυτές οι κατηγοριοποιήσεις (πρόσφυγας/μετανάστης) ενσωματώνονται ως ταυτότητες στην καθημερινότητα των αιτούντων άσυλο και αναλόγως δημιουργούν προσδοκίες.

- ***Μεθοδολογία***

Όσον αφορά την μεθοδολογία της έρευνας η εξέταση διαφορετικών μορφών εγκατάστασης και διαμεσολαβήσεων βασίστηκε σε εθνογραφική έρευνα πεδίου, που διήρκεσε από το Δεκέμβρη του 2019 μέχρι τον Ιούνιο του 2022, σε διαφορετικούς εθνογραφικούς τόπους στην Αθήνα. Σε πρακτικό επίπεδο η ερευνητική δράση και η παρέμβαση στο *πεδίο* συνέπεσε με την αναζωπύρωση της υγειονομικής κρίσης λόγω της πανδημίας Covid-19, γεγονός που δυσχέρανε αρκετά την κίνηση στο *πεδίο*. Ακόμη και σε αυτήν τη συνθήκη οι σχέσεις δεν συρρικνώθηκαν, αλλά συνεχίστηκαν με επισκέψεις στα σπίτια αυτών που συμμετείχαν στην έρευνα ως συνομιλητές, βόλτες τα απογεύματα – κυρίως στην πλατεία Πρωτομαγιάς, με την επικοινωνία στο διαδίκτυο (κατά κύριο λόγο μέσα από τις εφαρμογές *Telegram*, *WhatsApp* και *Messenger*).

Η επαφή συνεχίστηκε ακόμη και με συνομιλητές που έφυγαν από την Ελλάδα, προκειμένου να εξασφαλιστεί συνολικότερη εικόνα των διαδρομών εγκατάστασης. Η πορεία των αιτούντων άσυλο έδειξε ότι μετακινούνται από δομή σε δομή (επίσημη και μη), από γειτονιά σε γειτονιά, προς την περιφέρεια και εκτός Ελλάδας. Έχει σημασία να τονιστεί ότι, για να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες της έρευνας, ορισμένοι συνομιλητές εξελίχθηκαν με τη σειρά τους σε πολιτισμικούς διαμεσολαβητές και μεταφραστές . Αυτό διευκόλυνε την καταγραφή γεγονότων και πρακτικών από την πλευρά του γράφοντα – με την ιδιότητα *του δικτυωμένου* και *μέλους της ομάδας* [*insider*], που ταυτόχρονα παρατηρούσε τα φαινόμενα και τα γεγονότα όπως εξελίσσονταν στο πεδίο και συμμετείχε σε αυτά. Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η συμμετοχή του ερευνητή στην καθημερινότητα των αιτούντων άσυλο για αρκετό διάστημα (για περισσότερα από τέσσερα χρόνια) κατέδειξε την πορεία και την εξέλιξη των ιδιοτήτων τους: οι άνθρωποι που ήταν αιτούντες άσυλο στη συνέχεια είτε πέρασαν στο καθεστώς του αναγνωρισμένου πρόσφυγα είτε με την απόρριψη του αιτήματός τους βρέθηκαν σε καθεστώς παράτυπης διαμονής στη χώρα.

Συγκεκριμένα τα εθνογραφικά πεδία περιλάμβαναν: 1) για την μελέτη περίπτωσης του Συλλόγου Αφγανών, τα γραφεία και τον χώρο στέγασης του Συλλόγου, 2) για την περίπτωση μελέτης της παρέας Πακιστανών αιτούντων άσυλο, ένα διαμέρισμα συγκατοίκησης στην γειτονιά του Μεταξουργείου, 3) για τη μελέτη περίπτωσης ομάδας εθελοντών, το Πεδίο του Άρεως και την πλατεία Βικτωρίας ως σημείο συγκέντρωσής της ομάδας, και 4) για την μελέτη περίπτωσης της ομάδας αλληλεγγύης, ένα στεγαστικό οίκημα σε μία γειτονιά της Αθήνας.

Υιοθετήθηκε η *συμμετοχική παρατήρηση* και δόθηκε έμφαση στις εμπειρίες των συνομιλητών και στις *συνεντεύξεις μη κατευθυνόμενου τύπου*. Στις είκοσι οκτώ μη δομημένες ηχογραφημένες συνεντεύξεις και στις εννέα μη ηχογραφημένες συνομιλίες αποτυπώνονται τα ποιοτικά

χαρακτηριστικά και ο χρονικός ορίζοντας που είχε η παρακολούθηση της πορείας των αιτούντων άσυλο στον χρόνο και τόπο.

Κατά κύριο λόγο, η παρούσα έρευνα αποτελεί μια *εθνογραφία σε «κίνηση»:* δηλαδή, *ακολούθησε τα βήματα* των συνομιλητών (Marcus 1998, 90-91) και επιδίωξε την κατανόησή τους σε διαφορετικές τοποθεσίες εντός του αστικού ιστού. Η συμμετοχική και υποστηρικτική εμπλοκή[5] του ερευνητή στην αντιμετώπιση των καθημερινών προβλημάτων που βίωναν οι αιτούντες άσυλο υπήρξε επίσης σημαντικό τμήμα της ερευνητικής δουλειάς. Αυτή η οπτική πηγάζει από τις επιπρόσθετες δυσκολίες που εμφανίζονται όταν το αντικείμενο της έρευνας είναι «ευάλωτοι», άστεγοι, άνθρωποι που ζουν σε ιδιαίτερες συνθήκες αβεβαιότητας. Σχεδόν σε όλες της περιπτώσεις μελέτης, ο ερευνητής βρισκόταν σε θέση διαμεσολαβητή και με αυτό το τρόπο γίνονταν πιο κατανοητές οι πρακτικές και σχέσεις διαμεσολάβησης μεταξύ των μερών.

Εξίσου σημαντική ήταν η συγκέντρωση υλικού από την *έρευνα γραφείου* (*desk research*). Επιπλέον, η δικτύωση με διαδικτυακές κοινότητες ήταν μείζονος σημασίας για τη διασφάλιση πρόσβασης στις συλλογικότητες των μελών τους. Η συμμετοχή του ερευνητή ως μέλος των διαδικτυακών κοινοτήτων έδωσε τη δυνατότητα συγκέντρωσης προσωπικής αλληλογραφίας και εγγράφων, γεγονός που επέτρεψε αφενός να κατανοήσουμε το μέγεθος των γραφειοκρατικών προβλημάτων που βιώνουν τα ίδια τα υποκείμενα και αφετέρου να αναγνωρίσουμε τους διαμεσολαβητικούς παράγοντες που έχουν επίδραση στην καθημερινότητά τους.

- ***Εγκατάσταση των αιτούντων και αιτουσών άσυλο στην Αθήνα.***

Στην Αθήνα και στην ευρύτερη Αττική η στέγαση αποτέλεσε πεδίο παρέμβασης θεσμικών πολιτικών στέγασης με την υλοποίηση σχετικών προγραμμάτων. Αφορούσε, από τις αρχές του 2016 τη στέγαση και την υποστήριξη *ατόμων σε ανάγκη* υπό την αιγίδα της Ύπατης Αρμοστείας (Υ.Α.).[6] Οι θεσμικές πολιτικές εγκατάστασης αναλύονται εκτεταμένα στην ΕΕ2. Η παρούσα ΕΕ (4) εστίαζε σε ανεπίσημες δομές και άτυπες μορφές στέγασης. Αυτές καταγράφονται ως δομές: καταλήψεων στέγης από ομάδες αλληλεγγύης στις συνοικίες του κέντρου της Αθήνας· αυτοσχέδιων χώρων στέγασης (κυρίως σε εγκαταλελειμμένα σχολεία)· χώρων κατειλημμένων από πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο· μορφών αυτοεγκατάστασης και συμβίωσης των αιτούντων άσυλο σε διαμερίσματα νοικιασμένα από κοινού με ομοεθνείς τους· μορφών συμβίωσης κυρίως με εθελοντές και ακτιβιστές σε διαμερίσματα νοικιασμένα στο όνομα των τελευταίων· διαμερισμάτων ενοικιαζόμενων από τους ομοεθνείς τους και υπενοικιαζόμενων στους αιτούντες άσυλο με τη μέρα, την εβδομάδα ή τον μήνα· μέσω φιλοξενίας για ορισμένη χρονική περίοδο σε συγγενείς, φίλους και ομοεθνείς ήδη εγκαταστημένους στην Αθήνα, με τους οποίους υπήρχαν σχέσεις εντοπιότητας. Οι παραπάνω μορφές στέγασης συνιστούσαν τόσο προσωρινή όσο και μόνιμη εγκατάσταση.

[5] Οι Low και Merry (2010) αναφέρονται τον όρο «Engaged Anthropology" ως μια κατεύθυνση στην Ανθρωπολογία με τα δικά της όρια και τις δυναμικές της. Εντός αυτού του πεδίου διακρίνουν έξι μορφές δέσμευσης, οι οποίες περιλαμβάνουν: 1) διανομή και υποστήριξη, 2) δημόσια εκπαίδευση και εκμάθηση, 3) κοινωνική κριτική, 4) συνεργασία, 5) συνηγορία στην υπεράσπιση δικαιωμάτων και 6) ακτιβισμό. Η δέσμευση αποκτά σημασία κατά τη διαδικασία της έρευνας πεδίου μέσω εφαρμοσμένων πρακτικών καθώς και ως ακτιβιστική ή εθελοντική εργασία σε άλλα επίπεδα της κοινωνικής ζωής.

[6] file:///C:/Users/user/Downloads/Greece%20Fact%20Sheet%20November%202017_Draft%20v7.pdf

Οι διαδρομές εγκατάστασης και στέγασης των συνομιλητών και των δύο ομάδων άγγιζαν όλο το φάσμα της υποστήριξης που παρέχεται από το ανθρωπιστικό καθεστώς και τα εθνοπολιτισμικά δίκτυα. Η πλειοψηφία τους έμενε για αρκετό διάστημα σε μια από τις καταλήψεις στέγης στην Αθήνα. Η εγκατάσταση και η στέγαση χαρακτηρίζονταν από έντονη κινητικότητα, γεμάτες εντάσεις και απανωτές προκλήσεις. Αξίζει να επισημανθεί ότι για όλους σχεδόν τους συνομιλητές αιτούντες άσυλο από το Πακιστάν, η Ελλάδα ήταν ο τελικός προορισμός και η ενδεχόμενη μετεγκατάσταση σε κάποια άλλη χώρα της Ευρώπης δεν βρισκόταν στα άμεσα σχέδιά τους ή προέκυπτε και λάμβανε χώρα ανάλογα με τις περιστάσεις. Για τους Αφγανούς συνομιλητές, η Αθήνα αποτελούσε σημείο προσωρινής εγκατάστασης, το οποίο δεν σήμαινε όμως απαραίτητα ότι η απομάκρυνση από την Ελλάδα ήταν δεδομένη. Κυρίως οι Αφγανοί αιτούντες άσυλο ανίχνευαν τις ευκαιρίες που παρουσιάζονταν και αναλόγως αποφάσιζαν για τις μελλοντικές τους κινήσεις.

Στην διαδικασία της εγκατάστασης και εξασφάλισης στέγης η σχέση οικογενειακών μονάδων ήταν πιο άμεση και στενή με τους ανθρωπιστικά δρώντες–οργανώσεις και εθελοντές. Επομένως η διαδικασία της εγκατάστασης καθιερώνεται ως μια συλλογική διαδικασία και δράση, ειδικά σε συνθήκες που η διαμεσολάβηση με την τοπική κοινωνία διακρίνεται από το μέγεθος του προσφυγικού πληθυσμού, τις ανάγκες του, τις μορφές και τρόπους μετανάστευσης και τις δυναμικές εντός των μαζικών αυτών ρευμάτων.

- ***Πακιστανοί και Αφγανοί αιτούντες άσυλο στην Αθήνα***

Η παρουσία των Πακιστανών και των Αφγανών στην Ελλάδα εμφανίζει ιδιαιτερότητες και βασικές διαφορές. Η έλευση των Πακιστανών ξεκίνησε κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1970 και έλαβε χώρα μέσα από τις διακρατικές συμφωνίες μεταξύ της Ελλάδας και του Πακιστάν για την απασχόλησή τους σε βιομηχανικούς κλάδους (Salvanou et al. 2009). Κατά τη δεκαετία του 1980 ο αριθμός των πολιτών του Πακιστάν που διέμεναν στην Ελλάδα αναπτύχθηκε με αργούς ρυθμούς και η έλευσή τους προς την Ελλάδα γινόταν παράτυπα. Σταδιακά, με τις εισροές μεταναστών από τα Βαλκάνια το 1991, η Ελλάδα άρχισε να μετατρέπεται σε χώρα προορισμού των Πακιστανών και πολλών άλλων μεταναστευτικών εθνικοτήτων.

Οι αιτούντες άσυλο, συνομιλητές από το Πακιστάν, προέρχονται από διαφορετικές περιοχές του Πακιστάν και είναι διαφορετικού θρησκεύματος. Στην πλειοψηφία τους είναι νεαροί άνδρες που έχουν έρθει από την περιοχή του Παντζάμπ, και σύμφωνα με τους ίδιους είναι από τις επαρχίες του Gujrat και του Sialkot. Ένας μικρός αριθμός του συνόλου είναι από την περιοχή του Karachi, στο βόρειο Πακιστάν. Τα ίδια χαρακτηριστικά έχουν καταγραφεί σε παλαιότερες έρευνες για την σύνθεση του πακιστανικού μεταναστευτικού πληθυσμού (Leghari 2009; Salvanou et al. 2009).

Ένα άλλο κοινό χαρακτηριστικό τους – σε κάθε περίπτωση με σχετικές διαφοροποιήσεις, είναι το γλωσσικό στοιχείο που αποκαλύπτει πληθώρα διαλέκτων. Η πλειοψηφία των συνομιλητών μιλούν τη διάλεκτο παντζαμπί καθώς έχουν έρθει από την ομώνυμη περιοχή. Στις παρέες, όταν βρίσκονται με άτομα από άλλες περιοχές του Πακιστάν, για παράδειγμα από το Καράτσι όπου μιλούν τα ουρντού, μπορούν να επικοινωνούν και να συνεννοούνται όλοι στη γλώσσα αυτή. Στην καθημερινή τους επικοινωνία, στις παρέες, στις συναντήσεις και σε θρησκευτικές τελετουργίες τους χρησιμοποιούν τη δική τους διάλεκτο. Σχετικά με την μόρφωση, έχουν χαμηλό επίπεδο

εκπαίδευσης (Tonchev 2007) και αυτό οφείλεται, όπως αναφέρουν και οι ίδιοι, στην επαρχιώτικη καταγωγή τους. Άλλοι συνομιλητές όμως − κυρίως εκείνοι που ζούσαν στις πόλεις− έχουν ολοκληρώσει μέχρι και έντεκα τάξεις της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης,.

Η παροχή υπηρεσιών είναι ο κατεξοχήν τομέας απασχόλησης των Πακιστανών μεταναστών: πωλητές και εργάτες σε πανηγύρια και λαϊκές αγορές, σερβιτόροι, μάγειρες και βοηθοί μαγείρων, διανομείς φυλλαδίων, εργάτες γης, υπάλληλοι κουρείων είναι κάποιες από τις δουλειές που κάνουν σταθερά, περιστασιακά ή εποχιακά. Οι μορφές απασχόλησης των Πακιστανών μεταναστών που έχουν εγκατασταθεί πριν χρόνια συμπεριλαμβάνουν επίσης τους τομείς υπηρεσιών στη μαζική εστίαση, στον βιομηχανικό κλάδο. Άλλοι είναι αυτοαπασχολούμενοι, καθαριστές, υπάλληλοι σε βενζινάδικα (Broesma & Lazarescu 2009; Salvanou 2013). Η ανεύρεση εργασίας αποτελεί συλλογικοποιημένη διαδικασία που εν πολλοίς καθορίζεται από τις μεταξύ τους σχέσεις και τα κοινωνικά τους δίκτυα, νέα ή προϋπάρχοντα στις περιοχές όπου εγκαθίστανται. Σε αντίθεση με τις έρευνες και μελέτες που έχουν γίνει σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης– εκεί σημειώνεται η έλλειψη των κοινωνικών δικτύων ως γέφυρες πρόσβασης στην αγορά εργασίας[7] - στην Ελλάδα φαίνεται ότι η απασχόληση βασίζεται και συνδέεται κυρίως με αυτά.

Η θρησκεία διαδραματίζει βασικό ρόλο στη δικτύωση των ατόμων και την υποστήριξη των ομόθρησκων και ομοεθνών τους. Οι θρησκευτικοί χώροι των Πακιστανών μεταναστών στην Αθήνα έχουν οργανωθεί με βάση τα θρησκευτικά κινήματα και τους κλάδους που υπάρχουν και λειτουργούν στις χώρες τους (Leghari 2009) – αναφέρουμε ενδεικτικά: Sunni, Shia, Barelwi, Deobandi, Ahmadiyya. Πρόκειται για την τμηματική διασπορά (Werbner 2002).

Εξίσου η εκπροσώπησή τους περνάει μέσα από αυτά τα τμήματα που είναι οργανωμένα σε συλλόγους. Επιπλέον, οι λατρευτικοί χώροι θα μπορούσαν να ερμηνευτούν ως πολιτισμικού τύπου διαμεσολαβητές για την εγκατάσταση και την καθημερινή ένταξη των αιτούντων άσυλο από το Πακιστάν. Οι οργανωμένοι θρησκευτικοί χώροι δεν φιλοξενούν μονάχα τελετουργίες και θρησκευτικές γιορτές αλλά αποτελούν μέρη αλληλοβοήθειας και υποστήριξης, επικοινωνίας, συλλογικής σύναξης, πνευματικής αναζωογόνησης και εν γένει κοινωνικοποίησης.

Είσοδος θρησκευτικού χώρου Πακιστανών, 2020, φωτογραφία Ερβίν Σέχου

[7] Σύμφωνα με έρευνα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με αναφορά σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης τονίζονται τα εμπόδια για την πρόσβαση των αιτούντων άσυλο στην αγορά εργασίας. Ένα από αυτά τα εμπόδια είναι η έλλειψη σχέσεων και συνδέσεων των αιτούντων άσυλο με τα δικά τους προσωπικά δίκτυα. Η έρευνα διαπιστώνει μεν ότι οι συχνές επαφές με συγγενείς, φίλους και θρησκευτικές και άλλες οργανώσεις πολιτών φαίνεται να βελτιώνουν τις προοπτικές απασχόλησης, ωστόσο αυτές οι πρακτικές επισκιάζονται από άλλα ζητήματα που θεωρούνται πιο σημαντικά, όπως η εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση, το επάγγελμα και οι δεξιότητες που φέρουν από τη χώρα τους. Challenges in the Labour Market Integration of Asylum Seekers and Refugees. 2016.
file:///C:/Users/user/Downloads/EEPO%20Refugees%20Synthesis%20report%20EMPL_FINAL.pdf

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο ο αριθμός των αιτούντων άσυλο από το Πακιστάν αυξάνεται συνεχώς.[8] Η διαδικασία ασύλου αποτελεί τη μοναδική βασική επιλογή και άσκηση πολιτικών σχετικά με την νομιμοποίηση των νεοεισερχόμενων πολιτών τρίτων χωρών, είτε αυτοί θέλουν να ζητήσουν διεθνή προστασία, είτε ψάχνουν κάποιον τρόπο νομιμοποίησης. Στην Ελλάδα δεν υφίσταται άλλη διαδικασία που να διασφαλίζει νόμιμη παραμονή και εγκατάσταση, καθώς η μεταναστευτική νομοθεσία δεν προβλέπει τρόπο εξασφάλισης άδειας διαμονής για άτομα που εισέρχονται παράτυπα στη χώρα.[9] Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι αιτούντες άσυλο και κυρίως οι Πακιστανοί να αντιστέκονται χαράζοντας τις δικές τους κινήσεις και στρατηγικές.

Η παρουσία των Αφγανών στην Ελλάδα σημειώνεται με αργούς ρυθμούς την δεκαετία του 1990 (Tsitselikis 2012, 160) και στην συνέχεια στις αρχές του 2000 παρατηρείται μια πιο πυκνή ροή (Tonchev 2007), χωρίς ωστόσο να έχει μαζικά χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με τους συνομιλητές, οι μετακινήσεις, προς την Ελλάδα και στην συνέχεια προς τις χώρες της Ευρώπης χαρακτηρίζονται από διελεύσεις μικρών παρεών, μεικτές παρέες με άτομα άλλων εθνικοτήτων. Οι διελεύσεις των Αφγανών όπως και των Πακιστανών σχετίζονται άμεσα με την ανάπτυξη των κοινωνικών και προσωπικών δικτύων, οι οποίες καθορίζουν τα κίνητρα της μετανάστευσης (Δημητριάδη 2012, 93-94).

Οι πλειοψηφία των συνομιλητών, αιτούντων άσυλο από το Αφγανιστάν, έχουν έρθει πρόσφατα από το Ιράν, όπου έζησαν ως μετανάστες για αρκετά χρόνια ή και γεννήθηκαν εκεί· οι υπόλοιποι ήρθαν από το Αφγανιστάν. Ακόμη υπήρξαν περιπτώσεις συνομιλητών που είχαν γεννηθεί στο Ιράν και είχαν ξαναέρθει στην Ελλάδα πριν το 2015. Ένα άλλο κοινό χαρακτηριστικό –σε κάθε περίπτωση υπαγόμενο σε σχετικές διαφοροποιήσεις– είναι το γλωσσικό στοιχείο. Σύμφωνα με τις αναφορές τους οι Αφγανοί που έχουν ζήσει χρόνια στο Ιράν και έχουν γεννηθεί εκεί μιλάνε φαρσί [farsi] ενώ όσοι έρχονται από το Αφγανιστάν μιλάνε νταρί [dari], γλώσσες με ορισμένες διαλεκτικές διαφορές.[10] Σχεδόν όλοι οι συνομιλητές μιλάνε νταρί (αφγανικά φαρσί) και ιρανικά φαρσί.

[8] Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία από τον Απρίλιο του 2020 αυξήθηκε ο αριθμός των Πακιστανών που υπέβαλαν αίτηση για άσυλο. Τον Οκτώβριο κατατέθηκαν περίπου 2.171 αιτήσεις (αύξηση 13% από τον Σεπτέμβριο) φτάνοντας τα επίπεδα πριν από το COVID-19. Επιπλέον, για πρώτη φορά τον Οκτώβριο του 2022, το Πακιστάν έγινε η τρίτη πιο σημαντική χώρα καταγωγής όσον αφορά τις αιτήσεις. Περίπου 1.685 πρωτοβάθμιες αποφάσεις επιδόθηκαν σε Πακιστανούς τον Οκτώβριο, 17% περισσότερες από ό, τι τον Σεπτέμβριο αλλά ελαφρώς λιγότερες από τον Ιούλιο. Οι Πακιστανοί έχουν λάβει λιγότερες πρωτοβάθμιες αποφάσεις από ότι στους προ COVID-19 μήνες, και από τον Αύγουστο εκδόθηκαν λιγότερες αποφάσεις συγκριτικά προς τον αριθμό των αιτήσεων που υποβλήθηκαν. Ταυτόχρονα, οι Πακιστανοί απέσυραν τις δεύτερες περισσότερες αιτήσεις (362 τον Οκτώβριο) μετά τους Αφγανούς. Δεδομένου του υψηλότερου αριθμού αιτήσεων από την εκροή περιπτώσεων, ο αριθμός των εκκρεμών υποθέσεων για Πακιστανούς τον Οκτώβριο αυξήθηκε για δεύτερο συνεχόμενο μήνα (19.555 τον Οκτώβριο, αύξηση κατά 279 από τον Σεπτέμβριο). Ωστόσο η καθυστέρηση των πακιστανικών περιπτώσεων παρέμεινε χαμηλότερη από αυτήν που σημειώνονταν πριν από την πανδημία. Ανακτήθηκε από: https://www.easo.europa.eu/latest-asylum-trends

[9] Με την εξαίρεση της άδειας διαμονής για εξαιρετικούς λόγους, που προϋποθέτει αποδεδειγμένη έστω και παράνομη συνεχή παραμονή κατά τα τελευταία επτά έτη.

[10] Σύμφωνα με τον Dupree (1980, 66) οι δύο βασικές γλώσσες στο Αφγανιστάν είναι ινδοευρωπαϊκές. Τα περσικά (ή φαρσί) και τα pashto. Το Σύνταγμα του 1964 καθιέρωσε και τα δύο, τα νταρί (afghan φαρσί) και Pashto, ως επίσημες γλώσσες. Η λέξη *νταρί* αποτελεί αρχαίο όρο που κυριολεκτικά σημαίνει «η γλώσσα του δικαστηρίου» [*language of the court*]. Τα νταρί έγιναν *κοινή γλώσσα* [*lingua franca*], παρόλο που το

Επιπλέον, υφίστανται διαφοροποιήσεις ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση: μόλις τέσσερις συνομιλητές βρίσκονταν στη χώρα με τις οικογένειές τους και οι υπόλοιποι ήταν μεμονωμένοι άνδρες. Ένα βασικό κοινό χαρακτηριστικό είναι ότι κανένας τους δεν είχε συγγενείς, γνωστούς ή φίλους που να είχαν μεταναστεύσει πριν χρόνια στην Ελλάδα· βασίστηκαν και υποστηρίχτηκαν από νέες σχέσεις που οικοδόμησαν με άλλους συνταξιδιώτες όσο ήταν εγκατεστημένοι στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου ή με εθελοντές, αλληλέγγυους και φορείς ανθρωπιστικών οργανώσεων όταν μετακινήθηκαν στην ενδοχώρα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ιουνίου 2022 που περιλαμβάνονται στο Ενημερωτικό Δελτίο Σεπτεμβρίου 2022 της ΥΑ/ΟΗΕ,[11] η πλειοψηφούσα εθνική ομάδα αιτούντων άσυλο είναι Αφγανικής εθνικότητας, ενώ στην κατηγορία των αναγνωρισμένων προσφύγων οι πολίτες Αφγανιστάν κατέχουν τη δεύτερη θέση, ακολουθώντας τους πολίτες Συριακής καταγωγής. Μέχρι το τέλος του 2021, τα ποσοστά απόρριψης αιτήσεων ασύλου αυξήθηκαν κα όσον αφορά τους Αφγανούς/ές, το 42,2% (2.167 σε σύνολο 5.173) των αιτήσεων ασύλου απορρίφθηκαν στο στάδιο του «παραδεκτού», με την αιτιολογία ότι η Τουρκία θα ήταν «ασφαλής τρίτη χώρα» για να επιστραφούν.[12]

Οι συνομιλητές, παλαιότεροι και νεοεισερχόμενοι εργάζονται κυρίως στον τομέα της εστίασης και ως διερμηνείς σε μη κυβερνητικές οργανώσεις. Μερικοί αναζητούν εργασία ή δουλεύουν περιστασιακά στον κατασκευαστικό τομέα και στις οικοδομές καθώς έχουν ασχοληθεί με τέτοιες εργασίες ως μετανάστες στο Ιράν. Εξίσου, κάποιοι συνομιλητές είχαν ασχοληθεί με αγροτικές εργασίες στην περιφέρεια και με την επιστροφή τους στην Αθήνα αναζητούσαν εργασία σε μέσα μαζικής εστίασης, φαγάδικα και εστιατόρια που ανήκουν σε ομοεθνείς τους.

Η μόρφωσή τους διακρίνεται από διαφορές όταν αναφερόμαστε στους συνομιλητές που έχουν έρθει από το Ιράν και εκείνοι από το Αφγανιστάν. Σχεδόν, όλοι/όλες που ήρθαν από το Ιράν έχουν φοιτήσει αρκετά χρόνια στην βασική και μέση εκπαίδευση και κάποιοι είχαν επαρκή γνώση αγγλικής γλώσσας σε σύγκριση με τους άλλους που είχαν έρθει από το Αφγανιστάν. Αυτό το στοιχείο ήταν καθοριστικό ώστε η πρώτη κατηγορία να απασχολούνται ως διερμηνείς/πολιτισμικοί διαμεσολαβητές σε μη κυβερνητικές οργανώσεις ενώ οι άλλοι που είχαν έρθει από το Αφγανιστάν να αναζητούν πρόχειρες χειρωνακτικές εργασίες και αγροτικές δουλειές στην περιφέρεια.

Σε σχέση με τη συλλογική τους οργάνωση, υπάρχουν δύο βασικά αντιπροσωπευτικά σώματα (Dimitriadi 2018, 119). Σύμφωνα με τους συνομιλητές, στην Αθήνα δημιουργήθηκαν οργανωμένες συλλογικότητες με συγκεκριμένα εθνοτικά χαρακτηριστικά. Στη δεκαετία του 2010 οι συλλογικότητες άρχισαν να αποκτούν σταδιακά τον εθνοτικό τους χαρακτήρα και το 2011 δημιουργήθηκε μια ακόμη συλλογικότητα με στόχο τη μεικτή σύστασή της από άτομα διαφορετικών εθνοτήτων. Αρκετοί θεωρούν ότι οι διαφορές και οι διαμάχες, που έχουν παγιωθεί

σύνταγμα σχεδίασε τα pashto ως «εθνική γλώσσα». Μια ειδική επιτροπή, διορισμένη το 1964, συνέχισε να μελετά τρόπους ώστε να προωθηθεί και να αναπτυχθεί η εξάπλωση της γλώσσας pashto.

[11] file:///C:/Users/user/Downloads/UNHCR%20Greece%20factsheet%20September%202022%20(3).pdf

[12] *Αφγανοί και Αφγανές στην Ελλάδα. Μια ιστορία δύναμης, αντοχής και επιβίωσης*. International Rescue Committee. Σεπτέμβριος 2022. Προσβάσιμο στο: https://eu.rescue.org/report/afganoi-kai-afganes-stin-ellada-mia-istoria-dynamis-antohis-kai-epibiosis

ιστορικά στο εσωτερικό της χώρας, σε συνθήκες μετανάστευσης μεταφέρονται στις χώρες της Ευρώπης, εκεί όπου έχουν εγκατασταθεί.

Μια βασική διαφορά μεταξύ Αφγανών και Πακιστανών αιτούντων άσυλο είναι η σημασία που αποδίδουν στην χρήση του διαδικτύου και στις σχέσεις που αναπτύσσονται εντός των ιστότοπων. Για τους Αφγανούς η διασύνδεση με τις διαδικτυακές ομάδες είναι μείζονος σημασίας σε σύγκριση με τους Πακιστανούς. Πρέπει να σημειωθεί ότι στο εσωτερικό αυτών των διαδικτυακών κοινοτήτων θίγονται θέματα και διακινούνται πληροφορίες και ενημερώσεις που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν μεγάλης και μικρής εμβέλειας, αναγκαίες σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό: γίνεται αναζήτηση προσώπων των οποίων τα ίχνη έχουν χαθεί, τα μέλη τους συνδέονται με τη μεταφορά και την κυκλοφορία χρημάτων μεταξύ τους από χώρα σε χώρα, παρέχονται γενικές νομικές συμβουλές και γίνονται υποδείξεις για την απεύθυνσή τους σε συγκεκριμένες ανθρωπιστικές οργανώσεις (είτε για νομικά είτε για πρακτικά θέματα, όπως η ανεύρεση διαμερισμάτων), παρουσιάζονται οι εξελίξεις σε διάφορα ευρωπαϊκά κράτη που αφορούν Αφγανούς και Ιρανούς πρόσφυγες αλλά και παραδείγματα «πετυχημένων» ομοεθνών τους στις χώρες αυτές. Τέλος, αποτελούν χώρους εύρεσης εργασίας και στέγασης και η πρόσβαση σε αυτά γίνεται πιο εύκολα λόγω της κατανόησης της γλώσσας.

Οι Αφγανοί επιδιώκουν να εξασφαλίσουν πρόσβαση στο διαδίκτυο και στον κατάλληλο εξοπλισμό για να ανταλλάξουν πληροφορίες, και ταυτόχρονα με τον τρόπο αυτό ανιχνεύονται οι εμπειρίες και οι προσδοκίες τους για το μέλλον. Θα μπορούσαμε επομένως να ισχυριστούμε ότι οι διαδικτυακές πλατφόρμες συμβάλλουν στη δημιουργία ενός διεθνικού χώρου, εντός του οποίου διεξάγονται συζητήσεις κοινωνικού, πολιτικού και πολιτισμικού χαρακτήρα και αναπαράγεται ένας τρόπος επικοινωνίας μέσω διαδραστικών σχέσεων, που ενισχύει την συνδεσιμότητα και την επικοινωνιακή δικτύωση (Monsutti et al. 2016, 29-30). Υπό αυτό το πρίσμα στον κόσμο των διαδικτυακών κοινοτήτων συντελείται σε διάφορες εκδοχές του ένας τύπος διασύνδεσης μεταξύ των φαρσόφωνων, εκείνων που μένουν σε άλλες χώρες της Ευρώπης και εκείνων που βρίσκονται στη χώρα καταγωγής. Μια πτυχή αυτής της διασυνδεσιμότητας είναι και η παροχή έμπρακτης υποστήριξης σε ομοεθνείς τους.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΣΤΕΓΑΣΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑ

2.1 Η επίδραση του εθελοντισμού στη διαδικασία της εγκατάστασης

Ο εθελοντισμός ενεργοποιείται σε διάφορες πτυχές υποστήριξης των ανθρώπων που ζητούν άσυλο, όπως η εύρεση στέγασης και εργασίας, η νομική συμβουλευτική, η οργάνωση μαθημάτων, η άμεση βοήθεια σε παροχή βασικών αγαθών και οι δράσεις ψυχαγωγίας. Δρα τοπικά, παράγοντας μεγαλύτερο αντίκτυπο στις γειτονιές. Διακρίνεται σε εθελοντισμό φιλανθρωπικού προσανατολισμού και σε μια άλλη εκδοχή του, σχετιζόμενη με την έννοια της αλληλεγγύης και της πολιτικής δέσμευσης (Vertovec et al. 2017). Οι εθελοντές –οργανωμένοι συλλογικά ή ατομικά– επιτελούν διαμεσολαβητικό έργο ανεξαρτήτως των κριτικών ή μη στάσεων που κρατούν απέναντι σε θεσμικές πολιτικές. Εντάσσονται σε μια διαδικασία διαπραγμάτευσης και γεφύρωσης με την τοπική κοινωνία και τους θεσμούς στην ιδιωτική και στη δημόσια σφαίρα. Η δράση τους έχει συμβάλει στην ουσιαστική υποστήριξη των αιτούντων

άσυλο την περίοδο της «προσφυγικής κρίσης» και η συγκρότηση εθελοντικών σχημάτων σε περιόδους έντασης της αστεγίας ήταν σύνηθες φαινόμενο μετά το 2015 στην Ελλάδα.

- ***Μελέτη περίπτωσης: Διαμεσολάβηση από ad hoc συλλογικότητα εθελοντών για στέγαση στη γειτονιά***

Στο πλαίσιο της ΕΕ4, η εθνογραφική έρευνα εστίασε στην μελέτη μίας εθελοντικής ομάδας που σχηματίστηκε αυθόρμητα προκειμένου να προσφέρει βοήθεια σε μια οικογένεια από το Αφγανιστάν: ο σκοπός ήταν πρωτίστως η άμεση ανεύρεση σπιτιού– η οικογένεια ήταν άστεγη, είχε εγκριθεί το αίτημα ασύλου τους, και αυτός ήταν ο λόγος που τους είχε επιτραπεί να φύγουν από την Μόρια (Μυτιλήνη). Στην αρχή η οικογένεια διέμενε στην πλατεία Βικτωρίας και ύστερα μεταφέρθηκε στην δομή υποδοχής του Σχιστού. Η ομάδα συγκροτήθηκε μέσα στο κλίμα των ημερών: λόγω της μεταφοράς των αναγνωρισμένων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας προσφύγων από τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου στην Αθήνα, δημιουργήθηκε έντονο φαινόμενο μαζικής αστεγίας προσφύγων που έγινε ορατό στην πλατεία Βικτωρίας μέσω της παρουσίας τους στον δημόσιο χώρο. Η επαφή της ομάδας είχε χτιστεί κυρίως με την Ζάχρα,[13] νεαρή μητέρα, που μαζί με τον σύζυγο και την τρίχρονη κόρη τους είχαν έρθει από το Αφγανιστάν, ενώ είχαν διαμείνει για μικρό διάστημα στο Ιράν. Σύμφωνα με την Ζάχρα, η κατάστασή τους στη δομή του Σχιστού ήταν πολύ δύσκολη, καθώς έμεναν έξω και χωρίς καμία προστασία από τη βροχή. Αυτός ήταν ο λόγος που κινητοποίησε την ομάδα να οργανωθεί για την εύρεση διαμερίσματος στην Αθήνα.

- ***Η ομάδα εθελοντισμού***

Την εθελοντική ομάδα αποτελούσαν τέσσερα άτομα: ο Σαγέντ, ο Αμπντούλ, η Άντριαν, και ο γράφων. Οι τρεις πρώτοι είχαν γνωριστεί μεταξύ τους σε μια από τις καταλήψεις στέγης στο κέντρο της Αθήνας. Μετά το κλείσιμο της κατάληψης παρέμεναν στην Αθήνα χωρίς να χάσουν επαφές. Η Άντριαν, νοίκιασε το δικό της διαμέρισμα μαζί με άλλους εθελοντές από το εξωτερικό, ο Αμπντούλ φιλοξενήθηκε στο διαμέρισμα που είχαν νοικιάσει δύο ακτιβιστές από την Γερμανία, ο Σαγέντ εγκαταστάθηκε στην ανοικτή δομή του Ελαιώνα. Ο Αμπντούλ ήταν εκείνος που με έφερε σε επαφή με την Άντριαν για να βοηθήσω στην επικοινωνία με τους ιδιοκτήτες καθώς η συνθήκη απαιτούσε την γνώση ελληνικής γλώσσας για να διαπραγματευτεί με τους ιδιοκτήτες και τα μεσιτικά γραφεία. Η Άντριαν συνήθιζε να πηγαίνει τακτικά στην πλατεία Βικτωρίας για να προσφέρει βοήθεια και συνεργαζόταν με άλλους ευρωπαίους εθελοντές. Ο σκοπός της παρέμβασής της ήταν να έρθει σε επαφή με οικογένειες και, όπως ανέφερε η ίδια, κυρίως με οικογένειες που έχουν μικρά παιδιά. Την περίοδο του καλοκαιριού του 2020 στην πλατεία Βικτωρίας ήρθε σε επαφή με μια κοπέλα από το Αφγανιστάν, η οποία εθελοντικά πρόσφερε βοήθεια στη διερμηνεία μεταξύ εθελοντών και προσφύγων. Η ίδια έφερε σε επικοινωνία τη Άντριαν με τη Ζάχρα.

Μια βασική ιδιαιτερότητα αυτής της άτυπης ομάδας ήταν η μεικτή συγκρότησή της, καθώς συμμετείχαν μια *εθελόντρια* από τη Γερμανία, ένας *μετανάστης* άλλης εθνικότητας, χρόνια εγκατεστημένος στην Ελλάδα και δύο πρόσωπα που ήταν στο καθεστώς του *αιτούντα άσυλο* και

[13] Τα ονόματα των συνομιλητών που χρησιμοποιούνται στην έκθεση δεν είναι τα πραγματικά.

ανέλαβαν να βοηθήσουν στη διερμηνεία με την οικογένεια.[14] Η σύνδεση της ομάδας υπό αυτή την άτυπη και μεικτή μορφή ήταν αναπόφευκτη καθώς ο καθένας επιτελούσε έναν βασικό ρόλο σχετικά με την γλωσσική επικοινωνία στο εσωτερικό της: ο Αμπντούλ ήταν από το Ιράν και μίλαγε φαρσί, αλλά δεν ήταν εξοικειωμένος με τα νταρί· ο Σαγέντ ήταν από το Αφγανιστάν και μίλαγε νταρί και φαρσί επειδή είχε ζήσει στο Ιράν, δεν ήξερε αγγλικά, αλλά επικοινωνούσε με τη Ζάχρα που μίλαγε νταρί· ο γράφων μίλαγε ελληνικά και αγγλικά και η Άντριαν μίλαγε μόνο αγγλικά. Υπό αυτή την οπτική, πρόκειται για μεικτή ομάδα: τα μέλη ήταν διαφορετικών εθνικοτήτων και νομικού status και δύο από αυτά δεν είχαν εθνοπολιτισμική συγγένεια με την οικογένεια. Επίσης κανενός η δράση δεν αποσκοπούσε σε κάποιο προσωπικό ή συλλογικό συμφέρον ή όφελος.

Αυτή η μορφή υποστήριξης σχετίζεται με έναν από τους πέντε τύπους διαμεσολάβησης (Ambrossini 2016) που στοχεύει στη βοήθεια που παρέχεται αυθόρμητα, άτυπα και με άμεσο τρόπο από τους πολίτες. Επομένως, για την περίπτωση της Ζάχρα –ύστερα από αλλεπάλληλη επικοινωνία– είχε δημιουργηθεί μια εθελοντική ομάδα τελείως αυθόρμητα και τυχαία με συνδετικό κρίκο μεταξύ των ατόμων που την απάρτιζαν τις προσωπικές γνωριμίες, καλλιεργημένες ήδη από τους κατειλημμένους χώρους στέγασης. Η διαμόρφωση τέτοιων εθελοντικών ομάδων και σχημάτων σε περιόδους έντασης της αστεγίας ήταν σύνηθες φαινόμενο μετά το 2015 στην Ελλάδα (Murtagh 2016; Haaland and Wallevik 2019; Cabot, 2016; Hatziprokopiou, Frangopoulos & Kourkouridis 2018; Gkionakis 2016). Η συνάντηση της ομάδας με την οικογένεια γίνεται εφικτή μέσω ενός ισχυρού δικτύου επικοινωνίας αιτούντων άσυλο και ανθρωπιστικών δρώντων σε συγκεκριμένους χρόνους και τόπους.

- ***Οι χώροι της λειτουργίας της ομάδας***

Οι ομάδα κινήθηκε εναλλάξ μεταξύ δύο πεδίων δράσεων. Στην πλατεία Βικτωρίας και στο *Πατόγκ* (σημείο συνάντησης στο Πεδίο του Άρεως). Την περίοδο των αυστηρών μέτρων περιορισμού κίνησης λόγω της πανδημίας, η ομάδα συναντιόταν στο Πεδίο του Άρεως *(Πατόγκ)*. Οι χώροι αυτοί είχαν επιλεχθεί λόγω της κινητικότητας των δύο μελών αιτούντων άσυλο της ομάδας. Και τα δύο σημεία αποτελούσαν βασικά πεδία εξέλιξης της εθνογραφικής έρευνας.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι το *Πατόγκ* ήταν σημείο τακτικής συνάντησης με τους συνομιλητές από το Αφγανιστάν και το Ιράν, που ως έννοια φέρει το βάρος μίας ξεχωριστής χωρικής πολιτισμικής κατηγορίας. Σύμφωνα με τις αφηγήσεις τους, είτε πρόκειται για Ιρανούς είτε για Αφγανούς που είχαν ζήσει στο Ιράν, οι χώροι αυτοί είναι ευρέως διαδεδομένοι στο Ιράν. Η λέξη αναφέρεται σε όσους χώρους δεν εμπίπτουν στα όρια του ιδιωτικού: είναι μια πλατεία ή ένα πάρκο, η διασταύρωση δρόμων, ένα καφενείο ή ένα εστιατόριο, ένα γυμναστήριο, τα λουτρά, ή η αγορά. Εν ολίγοις, *Πατόγκ* είναι ένα σημείο που από τους ίδιους ορίζεται ως τόπος συνάντησης και συνάρθρωσης, εκεί όπου κάποιος συχνάζει[15] –ενδεχομένως προσομοιάζει με το ελληνικό «στέκι», με τη διευκρίνιση ότι δεν αφορά πάντα κλειστό χώρο. Είναι χώρος επικοινωνίας,

[14] Σύμφωνα με την Κατερίνα Ροζάκου (2009), όσον αφορά στους *μετανάστες* και *πρόσφυγες* ως πολιτισμικούς διαμεσολαβητές, ακόμη και πριν από την «προσφυγική κρίση» αναδεικνύεται η εθελοντική δράση των διερμηνέων εντός ακτιβιστικών ομάδων, η πολυπλοκότητα αυτής της σχέσης και ο δικός τους ρόλος ανάμεσα στα μέρη.

[15] https://www.cgie.org.ir/fa/article/239473/%D9%BE%D8%A7%D8%AA%D9%88%D9%82

ψυχαγωγίας, ανταλλαγής γνώσεων και πληροφοριών, τόπος δικτύωσης με άλλους ομοεθνείς – στο Ιράν, μάλιστα, συνιστά σημείο ομο-κοινωνικότητας μεταξύ συνεργατών και συναδέλφων (γυναικών ή ανδρών). Πρόκειται για το μέρος όπου οι άνθρωποι συζητούν τις καθημερινές υποθέσεις τους, περνάνε τον ελεύθερο χρόνο τους, γίνονται τα «τσιμπούσια» – συνδέεται με θρησκευτικούς και άλλου τύπου εορτασμούς, καλύπτοντας υλικές και πνευματικές ανάγκες· είναι το έδαφος πάνω στο οποίο διαμορφώνεται η ανθρώπινη κοινωνικότητα. Ως έννοια απαντά στην κοινωνική ιστορία των ανθρώπων, ορίζει τις μικρές τοπικές κοινότητές τους. Οι νοηματοδοτήσεις των *Πατόγκ* έχουν αλλάξει μέσα στον χρόνο: στο παρελθόν τονιζόταν η συσχέτιση της λειτουργίας τους με τον ηθικό προσανατολισμό του ανθρώπου και την καλλιέργεια της συμπόνοιας, στις μέρες μας όμως συνδέονται με τις αναγκαίες στιγμές χαλάρωσης και άνεσης.[16]

Η κοινωνική και πολιτισμική εννοιολόγηση της δικής τους εμπειρίας στο Ιράν με όρους *χωρικότητας* έχει προέκταση και βασικό αντίκτυπο σε συνθήκες μετανάστευσης. Στην Αθήνα αυτοί οι χώροι πλαισιώθηκαν κυρίως από τους νέους και η βασική τους σημασία έγκειται στην ενδυνάμωση της κινητικότητάς τους εντός της πόλης λόγω και των ιδιαιτέρων συνθηκών διαβίωσης. Για τη σημασία τους ο Σαγέντ αναφέρει:

«Πάντα φεύγω από το camp του Ελαιώνα για να πάω σε κάποιο Πατόγκ. Έχουμε βρει με τους φίλους μας πολλά τέτοια σημεία στην Αθήνα και καθόμαστε πολλές ώρες. Δεν θέλω να κάτσω στον Ελαιώνα και με την πρώτη ευκαιρία φεύγω από εκεί. Δίνουμε ραντεβού στα Πατόγκ ακόμη και με τους γνωστούς που είναι στον Ελαιώνα και μένουμε στο ίδιο κοντέινερ».

Για τον Αμπντούλ νοηματοδοτείται πιο έντονα επειδή σχετίζεται με τις συνθήκες της δικής του εγκατάστασης. Ό ίδιος αναφέρει:

«Μένω με δύο εθελοντές από τη Γερμανία, οι οποίοι έχουν νοικιάσει το σπίτι και πληρώνουν όλα τα έξοδα. Έτσι, είμαστε φιλοξενούμενοι και δεν νιώθω πολύ άνετα και προσπαθώ να γίνω λιγότερο βάρος».

Σε αυτούς τους χώρους σπανίζουν οι οικογενειάρχες – είναι λιγότερο προσκολλημένοι στην κουλτούρα των *Πατόγκ* σε συνθήκες μετανάστευσης. Τέλος, το *Πατόγκ* ή τα *Πατόγκ* αποτελούν μορφές πολιτισμικού χώρου μεταφερόμενα από τους ίδιους τους *αιτούντες άσυλο* στη βάση δικών τους, οικείων πολιτισμικών εμπειριών. Αναδύονται και αναγεννιούνται με άλλες δυναμικές σε συνθήκες μετανάστευσης, διακρίνονται ως χώροι κινητικότητας: συνδέονται με εμπειρίες κίνησης και γεωγραφικής κινητικότητας εντός του αστικού ιστού.

Εξίσου η πλατεία Βικτωρίας, σημείο συγκέντρωσης της ομάδας, καθιερώνεται ως ένας διασπορικός χώρος για τους Αφγανούς αιτούντες άσυλο. Η δημοσιότητα του χώρου και η σημασία του καθιστά την πλατεία έναν βασικό *τόπο*, που λειτουργεί πρώτα ως «καταφύγιο» επιβίωσης και χώρος αυτοπροστασίας – ειδικά σε συνθήκες αστεγίας. Διαμέσου αυτού του χώρου οι άστεγοι πρόσφυγες ή αιτούντες άσυλο κυρίως από το Αφγανιστάν αναπτύσσουν τις

[16] https://brandztech.com/%D9%BE%D8%A7%D8%AA%D9%88%D9%82-%D8%A8%D9%87-%DA%86%D9%87-%D9%85%D8%B9%D9%86%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%9F/

δικές τους άμυνες, οργανώνουν τη δική τους προστασία, μαθαίνουν να αποφεύγουν τους κινδύνους, δίνουν το περιθώριο και τη δυνατότητα στον εαυτό τους να δικτυωθούν με ομοεθνείς στην ευρύτερη περιοχή, συνδέονται με οργανώσεις και φορείς, εθελοντές και άλλα κοινωνικά δρώντα υποκείμενα, για να διαχειριστούν και εν τέλει να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της καθημερινότητας.

Σε περίοδο μαζικής εγκατάστασης κυρίως αναγνωρισμένων προσφύγων από τα νησιά του Αιγαίου, η διαμονή τους στην πλατεία κινητοποίησε και ενεργοποίησε πρωτοβουλίες ως προς τη σίτιση,[17] κι αυτό τη νοηματοδοτεί ως καταφύγιο που διασφαλίζει την αυτοπροστασία και άρα την επιβίωση. Υπό αυτή την έννοια, οι πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο από το Αφγανιστάν βρίσκονται σε μια διεργασία αλληλεπίδρασης με τον χώρο, δημιουργούν πολυεπίπεδες γέφυρες επικοινωνίας και αναπτύσσουν εξίσου στρατηγικές επιβίωσης και καθημερινής ένταξης. Αυτή η μεταβολική δυναμική του χώρου καθιερώνει τον δημόσιο χώρο ως κατεξοχήν σημείο αναφοράς. Η πλατεία Βικτωρίας είναι κατεξοχήν ένας πολιτισμικός και κοινωνικοπολιτικός χώρος και η δράση των αιτούντων άσυλο μέσα σε αυτόν, η εδραίωση της παρουσίας τους δεν πατάει στο κενό αλλά εδαφικοποιείται όπου προϋπάρχουν οι συνθήκες και οι σχετικές πολιτισμικές δομές.

Παρατηρώντας κανείς πιο προσεκτικά την πλατεία Βικτωρίας και τα γύρω μέρη, διακρίνει μια διττή συνθήκη: από τη μια πλευρά της λειτουργούν χρόνια ελληνικές καφετέριες και εστιατόρια, όπου συχνάζουν οι Έλληνες κάτοικοι-θαμώνες. Στο πίσω μέρος της πλατείας, προς την οδό Χέυδεν, που διασταυρώνεται με την οδό Αριστοτέλους και στη συνέχεια στην οδό Αχαρνών, υπάρχουν σχεδόν μονάχα εστιατόρια, «φαγάδικα», ψιλικατζίδικα και άλλα μικρά μαγαζιά που τα λειτουργούν οι μετανάστες. Σημείο αναφοράς στην πλατεία για τους Αφγανούς πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, μόλις φτάνουν στην Αθήνα, αποτελεί ένα μαγαζί στη γωνία της οδού 3ης Σεπτεμβρίου που σερβίρει φρέσκους χυμούς, καφέδες και άλλα προϊόντα ζύμης, το *juicecoffee*, όπως το αποκαλούν οι ίδιοι, καθώς και το αφγανικό εστιατόριο στο κάτω μέρος. Δίπλα Κούρδοι πρόσφυγες λειτουργούν μια άλλη καφετέρια. Αυτά τα μαγαζιά έχουν πολλά κοινά: οι ιδιοκτήτες τους είναι πρόσφυγες που διατηρούν τις διατροφικές συνήθειες των χωρών προέλευσής τους και οι τιμές τους είναι πολύ χαμηλές. Ειδικά το *juicecoffee* είναι ίσως το πρώτο μαγαζί στο οποίο οι Αφγανοί μπορούσαν να κάθονται χωρίς κανείς να τους ενοχλεί, να επιχειρεί να τους διώξει ή να τους κάνει παρατήρηση, επιτρέποντάς τους μάλιστα την πρόσβαση στις τουαλέτες, πράγμα εξαιρετικά σπάνιο σε άλλα γειτονικά μαγαζιά εστίασης. Ένα ακόμα γωνιακό μαγαζί με ψωμί, γλυκά και καφέδες, στη θέση του παλιότερου *Flocafé*, αποτέλεσε αργότερα επίσης τόπο συνάντησης των προσφύγων και μεταναστών. Σε ελάχιστη απόσταση από την πλατεία βρίσκεται το πάρκο του Πεδίου του Άρεως, όπου επίσης (κυρίως τις νύχτες) φιλοξενούνται άνθρωποι σε άμεση ανάγκη, νεαρά άτομα που με τις παρέες τους βρίσκουν καταφύγιο στους χώρους του .

Στο πάνω μέρος της πλατείας βρίσκεται ο σταθμός του Η.Σ.Α.Π., σημείο διέλευσης του κόσμου που κατευθύνεται προς τις δουλειές του και διασταυρώνεται στο σημείο αυτό με τις διαδρομές φοιτητών που πηγαίνουν στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο της Α.Σ.Ο.Ε.Ε. και υπάλληλων που πηγαίνουν προς το κτίριο του Ο.Τ.Ε. Είναι πολύ κοντά στο Πεδίο του Άρεως, και όλα αυτά τα σημεία βρίσκονται σε απόσταση αναπνοής από την οδό 3ης Σεπτεμβρίου και την Πατησίων. Στον

[17] Κατά την επιτόπια έρευνα εντόπισα νεαρούς έφηβους Αφγανούς οι οποίοι κυκλοφορούσαν με ένα σκεπασμένο ταψί με πίτες ψωμιού μέσα και τις μοίραζαν σε συμβολική τιμή στους ανθρώπους που έμεναν στην πλατεία.

άξονα αυτόν αναπτύσσονται ποικιλόμορφες υπηρεσίες και οικονομικές δραστηριότητες, όπως καταστήματα τηλεπικοινωνιών και μεταφοράς χρημάτων, έδρες ανθρωπιστικών οργανώσεων (για παράδειγμα, εδώ στεγάζονται η οργάνωση *Victoria Square Project*, η *Praxis*, η *Μέλισσα: Δίκτυο Μεταναστριών στην Ελλάδα*), ένα από τα Κ.Ε.Π. του Δήμου Αθηναίων, σουπερμάρκετ και μικρά παντοπωλεία. Στην οδό Φυλής λειτουργούν δεκάδες οίκοι ανοχής καθώς και ένας μουσουλμανικός χώρος προσευχής. Στο πάνω μέρος της πλατείας από το πρωί ως το βράδυ στέκονται υπάλληλοι εταιρειών κινητής τηλεφωνίας πουλώντας κάρτες για κινητά τηλέφωνα.

Το *Πατόγκ* και η πλατεία Βικτωρίας αποτελούν πεδία κοινωνικών και χωρικών διαμεσολαβήσεων στις διαδρομές εγκατάστασης, και μία μορφή τους είναι η πρόσβαση που αποκτούν στην ανθρωπιστική υποστήριξη ως ένα οικουμενικό αγαθό. Στην κατεύθυνση αυτή η χρήση των δημόσιων χώρων και η παρουσία σε αυτούς είναι ένα ακόμα ισχυρό εργαλείο για *πρόσφυγες* και *αιτούντες άσυλο*. Ο χώρος ως *πέρασμα,* ως σταθερός τόπος επικοινωνίας και ανταλλαγής πληροφοριών, ως κόμβος διασταύρωσης ποικίλων ανθρωπιστικών δρώντων, κινητοποιεί τους ανθρώπους προκειμένου να αναλάβουν δράσεις και να ενισχύουν τις κοινωνικές τους σχέσεις στα πολλαπλά στάδια της διαδικασίας εγκατάστασης.

- ***Η οργάνωση της δράσης***

Η οργάνωση της δουλειάς για την ανεύρεση διαμερισμάτων γινόταν με σχολαστικό και καλά οργανωμένο από άποψη μεθοδολογίας τρόπο. Σε ένα αρχείο τύπου *Excel* η Άντριαν είχε καταχωρίσει ανά στήλες τα δεδομένα: στην πρώτη, τα τηλέφωνα των ιδιοκτητών και των μεσιτικών γραφείων, σε μια δεύτερη, την περιοχή, στην επόμενη, την τιμή και τα τετραγωνικά μέτρα, στη μεθεπόμενη, την πηγή της αγγελίας, δηλαδή το συγκεκριμένο site όπου είχε κάνει την αναζήτηση, σε μια άλλη στήλη, είχε περάσει όσες αγγελίες ήταν από μεσιτικά γραφεία και είχαν κωδικούς και, στο τέλος, σε μια μεγαλύτερη, κατέγραφε λεπτομερειακά πληροφορίες σχετικά με το κάθε διαμέρισμα και τις απαντήσεις των ιδιοκτητών. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι δυσκολίες στην ανεύρεση στέγης αφορούσαν όχι μόνο τον ίδιο τον στόχο αλλά και το γραφειοκρατικό πλαίσιο που καθορίζει την υπογραφή ενός συμβολαίου.

Για να βρούμε διαμέρισμα για την Ζάχρα, καθόμασταν με τη Άντριαν στην πλατεία Βικτωρίας ή στο *Πατόγκ* με τους Σαγέντ και Αμπντούλ και ψάχναμε μέσω διαδικτύου με τη βοήθεια ενός φορητού υπολογιστή. Ξεχωρίζαμε τις περιοχές στις οποίες στοχεύαμε και εξετάζαμε τις προϋποθέσεις που έθεταν οι αντίστοιχες αγγελίες: ποιες απέρριπταν εκ προοιμίου *πρόσφυγες* και *μετανάστες*, ποιες προορίζονταν μόνο για φοιτητές, ποιες προέρχονταν από μεσιτικά γραφεία, αν είχαν φωτογραφίες και τι σήμαινε αυτό και αρκετές ακόμα λεπτομέρειες. Πολλές φορές η επικοινωνία με τους ιδιοκτήτες και τα μεσιτικά γραφεία γινόταν επί τόπου. Οι δυσκολίες αφορούσαν, κυρίως την άρνηση των ιδιοκτητών να νοικιάζουν, όπως έλεγαν, «σε ξένους που φορούν μαντίλα» και τα έγγραφα που όφειλε να έχει η οικογένεια ώστε να είναι σε θέση να νοικιάσει το διαμέρισμα (Α.Φ.Μ., Κλειδάριθμο και κωδικούς Taxisnet, τραπεζικό λογαριασμό, άδεια παραμονής σε ισχύ). Το γεγονός ότι στο δελτίο αιτούντος άσυλο υπήρχε σφραγίδα που βεβαίωνε ότι εκκρεμεί η έκδοση άδειας παραμονής αποτελούσε επίσης πρόβλημα: οι ιδιοκτήτες και οι δικηγόροι τους δίσταζαν ή έδειχναν δυσπιστία απέναντι σε ένα τέτοιο έγγραφο αφού δεν επείχε θέση άδειας παραμονής. Επιπλέον πρόβλημα ήταν και η απαίτηση καταβολής δύο «εγγυήσεων» για να νοικιαστεί το σπίτι.

Αναζητώντας σπίτι επισκεφθήκαμε τρία διαμερίσματα με τη Ζάχρα. Επομένως η οργάνωση της υποστήριξης απαιτούσε μια σχετικά γραφειοκρατική διαδικασία ακόμη και εντός της ομάδας, με έναν στοιχειώδη καταμερισμό της δουλειάς καθώς δεν ήταν όλοι σε θέση να ανταποκριθούν σε όλα τα ζητήματα. Υπό αυτή την έννοια, δημιουργήθηκαν ρόλοι και ιδιαίτερες υποχρεώσεις για τον καθένα, γεγονός που δεν συμβάδιζε με τη βούλησή για ισότιμη συμμετοχή και μη ιεραρχικές σχέσεις τόσο ανάμεσα στα άτομα που την απάρτιζαν όσο και μεταξύ της ομάδας και της Ζάχρα. Ως προς το αυτό το θέμα, αξίζει να σημειωθεί, ότι το μέλος-*μετανάστης* ως γνώστης της ελληνικής γλώσσας διαμεσολαβούσε στην επικοινωνία με τους ιδιοκτήτες και με άλλες υπηρεσίες, ενώ η Άντριαν είχε αναλάβει λόγω οικονομικής δυνατότητας ακόμη και την κάλυψη των εξόδων διαμονής για λογαριασμό της οικογένειας. Προφανώς και οι δυο τους ήταν σε ισχυρότερη θέση συγκριτικά με τους *εθελοντές-αιτούντες άσυλο* που υποστήριζαν –στο ίδιο νομικό καθεστώς με την οικογένεια και οι ίδιοι– εθελοντικά την επικοινωνία με τη Ζάχρα. Σε όλη την διαδικασία οργάνωσης της δουλειάς για την εύρεση διαμερίσματος η Ζάχρα ήταν «αόρατη» και σε θέση αναμονής.

Η ομάδα κλήθηκε να διαπραγματευτεί και να διαμεσολαβήσει μεταξύ των δημοσίων υπηρεσιών και των ιδιοκτητών κατοικιών, δηλαδή της αγοράς, για να εξασφαλίσει κοινωνική υπόσταση στη ζωή της οικογένειας. Ο πρακτικός στόχος ήταν να παρέχει τα μέσα και να χρησιμοποιήσει τους προσωπικούς πόρους και το ανθρώπινο κεφάλαιο που διέθετε, ώστε η οικογένεια να αποκτήσει πρόσβαση στη στέγαση. Η λειτουργία της ομάδας, όπως περιγράφηκε παραπάνω ως προς τον ρόλο που διαδραμάτισε και τους τρόπους που ανέπτυξε στη διαδικασία εξασφάλισης στέγης για τη Ζάχρα, ήταν πολυσύνθετη: εξελισσόταν σε πολλά επίπεδα, από το πρακτικό μέχρι το σχεσιακό-επικοινωνιακό, και με πολλαπλού τύπου διαδράσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών (ομάδας, μεσίτριας και δικηγόρου). Μέσα από αυτό το πρίσμα διαπιστώνουμε ότι κατά τη διαδικασία της διαμεσολάβησης τα πρόσωπα επιτελούν δραστηριότητες γεφύρωσης εντοπισμένες και στον τομέα της διακυβέρνησης ως μορφές κοινωνικού συντονισμού· η εξουσία ή η ισχύς τους εξαρτάται από την ικανότητά τους μέσω των επαφών, των γνώσεων και των πληροφοριών να εντοπίζουν και αποκτούν πρόσβαση στους πόρους και στα αγαθά που έχει ανάγκη το ένα μέρος και ένας άλλος φορέας τα παρέχει (Hönke and Müller 2017).

- ***Η λογική και πρακτικές διαμεσολάβησης***

Το ενδιαφέρον στην ομάδα έγκειται στο γεγονός ότι η ανθρωπιστική παρέμβαση ήταν από θέση αρχής μια πρακτική που επεδίωκε να ενισχύει τη θέση της οικογένειας στη διαδικασία της καθημερινής ένταξης και της συμπερίληψης στον αστικό ιστό· η Άντριαν αναφέρει:

«Αυτό που έχει σημασία είναι να βρούμε πρώτα ένα διαμέρισμα για την οικογένεια, ύστερα να γραφτούν στο πρόγραμμα του HELIOS ώστε να έχουν τη δυνατότητα να βρουν κάποια δουλειά. Θέλω να φύγουν όσο γίνεται πιο γρήγορα από το camp επειδή εκεί οι συνθήκες είναι πολύ κακές, στο Σχιστό είναι τελείως απομονωμένοι».

Στο προφίλ της Άντριαν, όταν αναφερόμαστε στο πλαίσιο της υποστήριξης, διακρίνουμε έναν ιδιαίτερο τρόπο σκέψης και λογική που διέπει την παρέμβαση σε πρακτικό επίπεδο. Πρόκειται για έναν «ξενόφερτο» ευρωπαϊκού τύπου εθελοντισμό και η δράση χαρακτηρίζεται από μια μορφή φιλανθρωπικού προσανατολισμού. Στο ρεπερτόριο του λεξιλογίου της διακρίνουμε

έννοιες όπως *ανθρωπισμός*, *πόνος*, *ανακούφιση*, *θεραπεία του πόνου*, *ευαλωτότητα*, *οδύνη*. Τα παραπάνω, που συνεπάγονται ανάλογες δράσεις και πρακτικές, φάνηκε να είναι κατακτημένη γνώση των Ευρωπαίων εθελοντών που μαζί με την ανιδιοτελή προσφορά και υποστήριξη έθεσαν μια νέα, για τα ελληνικά δεδομένα, κουλτούρα ανθρωπιστικής παρέμβασης, που δεν ήταν τόσο αισθητή πριν το 2015. Η ίδια απέφευγε να δει την «μεγάλη εικόνα», τη γενικότερη πολιτική κατάσταση. Ένα βασικό χαρακτηριστικό των εθελοντών ήταν η εφαρμογή μιας κουλτούρας «ανθρωπιστικού ακτιβισμού», όχι κατά βάση σε αντίθεση με τον «πολιτικό ακτιβισμό» αλλά ιδιόμορφης λόγω των προτεραιοτήτων που θέτουν σε σχέση με την υποστήριξη και την προστασία. Οι Ευρωπαίοι εθελοντές εμφανίζονταν σε όλη τη διαδικασία υποστήριξης πιο πολύ προσηλωμένοι στην καθεμία ξεχωριστή περίπτωση, στη λεπτομέρεια, ξεκινώντας από την αρχή και φτάνοντας στη διεκπεραίωση· σκοπός ήταν να εξακριβώσουν σε ποιο βαθμό η αλλαγή της κατάστασης και η μετάβαση μιας οικογένειας ή ενός μεμονωμένου ατόμου από τη μια συνθήκη στην άλλη είναι καθοριστική για τη δική τους ασφάλεια και προστασία. Σύμφωνα με μια τέτοια κουλτούρα εθελοντισμού «η άνοιξη έρχεται με ένα λουλούδι», και έτσι μπαίνουν οι βάσεις για μικρές νίκες σε καθημερινό επίπεδο.

Μέσα σε μια τέτοια συνθήκη σκιαγραφείται το προφίλ της *εθελόντριας* που βιώνει τη συγκεκριμένη εμπειρία ως απότοκο της ιδιότητας του «μέλους», εκείνου, δηλαδή, που εντάσσεται σε μιαν ευρύτερη, διεθνή δραστηριότητα ως τμήμα μίας φαντασιακής αλυσίδας βοήθειας και ως ενσαρκωμένη απόδειξη της αλληλένδετης σχέσης μεταξύ του *τοπικού* και του *διεθνούς* (Malkki 2015, 151). Με την προσέγγιση αυτή στρέφεται το βλέμμα στην ανάγκη του εθελοντή/της *εθελόντριας*, στους τρόπους με τους οποίους η φροντίδα και υποστήριξη μπορούν να προσφέρουν απόδραση και αυτοεκπλήρωση. Ωστόσο ο *εθελοντισμός*, όταν αναλύεται στη διάσταση της ανθρωπιστικής υποστήριξης που ασκείται σε δημόσιο χώρο, κατευθύνεται από τα πάνω προς τα κάτω, από τον ισχυρό στον πιο αδύναμο (Fassin 2012, 4). Έτσι, με το πρόσωπο του *εθελοντή*/της *εθελόντριας* ως παράγοντα μεσολάβησης παρέχεται μια εναλλακτική λύση στη λεγόμενη «ανθρωπιστική μηχανή»: δεν συγκροτείται από τις θεσμικές δομές των επίσημων φορέων, εκφράζει και συμβολίζει με τη δράση του την εναντίωση σε βίαιες πολιτικές μετανάστευσης, δημιουργώντας κατά μία έννοια πολιτικές ανυπακοής (Sandri 2017). Υπό αυτό το πρίσμα εμπεριέχει το στοιχείο του αυτοσχεδιασμού, του ακτιβισμού και της δημιουργίας χώρων κοινωνικότητας. Η συγκεκριμένη προσέγγιση οδηγεί στη θέση ότι ο *εθελοντισμός* κινείται από τη μια ανάμεσα σε αξίες ανθρωπισμού, όπως ανακούφιση του πόνου, συμπόνια, φιλανθρωπία, φροντίδα και αγάπη, και από την άλλη στα όρια της αλληλεγγύης αναγνωρίζοντας τη δράση του ως δεσμευτική πολιτική ευθύνη. Η διαφορά, ακόμη και στην ομάδα που μελετάμε, έγκειται στο γεγονός ότι περιέχει στοιχεία *ακτιβιστικού εθελοντισμού*.

Η εθελοντική βοήθεια σε *πρόσφυγες* είναι μια πρακτική που δεν έχει ενσωματωθεί σε πολιτικές δράσεις στις οποίες η *υποστήριξη* να είναι προταγματικό τμήμα του κριτικού λόγου απέναντι στο κράτος και στο καθεστώς των συνόρων, ωστόσο η συγκεκριμένη δράση εξελίσσεται εντός πλαισίου που της προσδίδει πολιτικά χαρακτηριστικά (Karakayali 2019) – πολύ περισσότερο που ο *εθελοντικός ακτιβισμός* όπως διαμορφώθηκε μετά το 2015 προσανατολίζεται επίσης στην ένταξη και στη συμπερίληψη στην τοπική κοινωνία. Υπό αυτή την οπτική, διαμορφώνεται ένας λόγος «ανατρεπτικού ανθρωπισμού» που, όπως ήδη αναφέραμε, εκδηλώνεται μέσα από πράξεις πολιτικής ανυπακοής, δημιουργία κοινωνικών χώρων, προσωπικών δεσμών και αλληλένδετων σχέσεων, στοιχεία που στοχεύουν στον ίδιο τον μετασχηματισμό της ζωής των ανθρώπων.

Παρατηρώντας προσεκτικά, αποκαλύπτονται και άλλες ηθικές δράσεις που αξιώνουν έναν πολιτικό χαρακτήρα, όχι μέσω των μορφών που υιοθετούνται, αλλά εξαιτίας της έμμεσης αντίθεσής τους απέναντι στις θεσμικές πολιτικές (Vandervoordt and Verschraegen 2019). Η εφαρμογή μιας βίαιης πολιτικής, όπως η απομάκρυνση μιας οικογένειας από τον αστικό ιστό, οδήγησε την ομάδα μέσα από την προσέγγιση της ανθρωπιστικής δράσης να συνειδητοποιήσει περισσότερο τις πολιτικές ευθύνες που αναλάμβανε με τις πρωτοβουλίες της και να αρθρώσει έναν πιο ισχυρό λόγο πολιτικής κριτικής, οδηγούμενη έτσι στην πολιτικοποίηση της ανθρωπιστικής υποστήριξης (Feischmidt and Zakarias 2019). Το ζήτημα της στέγασης ήταν κεντρικό για την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε, γεγονός που ώθησε τις αλληλέγγυες δυνάμεις να προβούν σε μαζικές κινητοποιήσεις και συγκεντρώσεις τον Ιούλιο του 2020, στις οποίες συμμετείχε σχεδόν όλη η ομάδα.

Για τον Σαγέντ και τον Αμπντούλ, η συμμετοχή στην ομάδα πήγαζε από την ανάγκη να πράττουν το καλό. Η έννοια του εθελοντή αποδίδεται στα φαρσί ως *νταυταλάμπ*, δηλαδή *υποψήφιος* – *δόκιμος*, ωστόσο σύμφωνα με τους ίδιους δεν χρησιμοποιείται για την κατηγορία των ανθρώπων που προφέρουν *εθελοντισμό*. Στην Ελλάδα και σε χώρους συνεύρεσης με τους *εθελοντές* για πρώτη φορά άρχισαν να τους αποκαλούν *volunteers* γιατί έτσι αυτοπαρουσιάζονταν εκείνοι. Μια από τις μέρες μας στο *Πατόγκ*, όταν τους άφησα στο σημείο και τους ενημέρωσα πως θα έφευγα να δω ένα διαμέρισμα για την οικογένεια, μου είπαν ότι κάνω *καλό χαΐρ*,[18] λέξη που σχετίζεται με την προσφορά, τη δυναμική της καλοσύνης και τη φιλανθρωπία. Στα μάτια τους οι *εθελοντές* σχετίζονται εννοιολογικά με αυτόν τον όρο– άλλωστε και η δική τους συμμετοχή λάμβανε χώρα εντός αυτού του πλαισίου.

Η δράση των ίδιων των ατόμων αλλά και η συλλογική τους λειτουργία είναι ενσωματωμένη στις άτυπες μορφές υποδοχής και φροντίδας, μορφές οι οποίες μεσολαβούνται από τα *κάτω* και των οποίων η εφαρμογή αποτελεί τροχοπέδη ή εναλλακτική πολιτική απέναντι στις θεσμικές πολιτικές. Σύμφωνα με τον Ambrosini (2016), η βοήθεια καθιερώνεται ως μια από τις δράσεις που χαρακτηρίζει τη διαμεσολάβηση και αποτελεί ένα πρώτο στάδιο αντιμετώπισης βασικών αναγκών. Στην περίπτωση που συζητάμε, δεν είχε τον χαρακτήρα παροχής υπηρεσιών από πολυσύνθετη οργανωτική δομή· εκπορευόταν από ένα ιδιόμορφο οργανωτικό σχήμα που δημιουργούσε ρόλους και έθετε συγκεκριμένες υποχρεώσεις. Αυτή η εξέλιξη χαρακτηρίζεται από αλλαγές και μετασχηματισμούς των θεσμικών πολιτικών που, όπως αναφέρει η James (2011), αναβιώνει το φαινόμενο της διαμεσολάβησης. Είναι η συνθήκη εντός της οποίας αναδύονται οι διαμεσολαβητές με τον σημαντικό ρόλο της υποστήριξης, ενδυνάμωσης και προσφοράς των μέσων που απαιτεί η δεδομένη κατάσταση· αυτό τους καθιερώνει ως άτυπα ειδικευόμενους σε αυτήν τη θέση, γεγονός που τους οδηγεί να συγκροτούν τις δικές τους ταυτότητες. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι δεν αποτελούν μόνο προϊόν του μοντέλου της κοινωνίας μέσα στην οποία αναφύονται· οι ίδιοι και το (ανα) παράγουν και το διαμορφώνουν/μετασχηματίζουν.

[18] Η λέξη *χαΐρι* απαντά και στα ελληνικά με τη σημασία *όφελος*, *προκοπή* και αποτελεί άμεσο δάνειο από την τουρκική γλώσσα. Η τουρκική λέξη *hayri* ανάγεται με τη σειρά της στην αραβική خَيْر [*αγαθοεργία*, *καλοσύνη*].

- ***Μια σχέση εξάρτησης και κηδεμόνευσης***

Η δράση της ομάδας είχε χαρακτηριστικά αυθορμητισμού, και ένα υψηλό επίπεδο αυτοδέσμευσης στις πρωτοβουλίες που αναλάμβανε και παρέπεμπε σε αυτοοργανωμένη ομάδα – φαινόμενο που μετά το 2015 ήταν διακριτό στη Γερμανία (Oliver-Mensah 2019). Ωστόσο η συγκεκριμένη συλλογικότητα δεν ανέπτυξε σταθερές και βιώσιμες οργανωτικές δομές και είχε διάρκεια ζωής μόλις τεσσάρων μηνών λόγω της προσωρινής και περιστασιακής δράσης της σε σχέση με την οικογένεια της Ζάχρα. Εξάλλου, δεν ήταν προκαθορισμένος σκοπός της ένα μακρόπνοο σχήμα: εξαρχής και με σαφήνεια επιδίωξε να καταστήσει την Ζάχρα και τους δύο αιτούντες άσυλο, που υποστήριζαν στη διερμηνεία σε διάφορες δημόσιες υπηρεσίες, ενεργά υποκείμενα και όχι παθητικούς δέκτες υπηρεσιών.

Όλοι τους σχημάτισαν σχέσεις προσφοράς βοήθειας, κηδεμόνευσης και προστασίας και αυτό φάνηκε σε μια από τις επισκέψεις μας σε προς ενοικίαση σπίτι, όπου η συνθήκη της επικοινωνίας προσομοίαζε με σκηνή θεάτρου όπου όλα τα μέρη διαδραματίζουν έναν ρόλο. Στον χώρο του διαμερίσματος βρέθηκαν η ιδιοκτήτρια, η μεσίτρια, η Άντριαν, ο γράφων ως διαμεσολαβητής στην επικοινωνία, ο Σαγέντ, αιτών άσυλο, ως διερμηνέας και η Ζάχρα. Στην ιδιοκτήτρια παρουσίασα την κατάσταση της Ζάχρα και τον ρόλο της Άντριαν στην ενδεχόμενη ενοικίαση του διαμερίσματος. Η Ζάχρα καθόταν σιωπηλή σε μια γωνία, είχε τα χέρια της σταυρωμένα στην κοιλιά κι ένα λυπημένο βλέμμα καρφωμένο στο πάτωμα, δίνοντας την εντύπωση ότι προσευχόταν σιωπηλά. Εκείνη και ο αγγλόφωνος διερμηνέας δεν καταλάβαιναν τίποτε από τα λεγόμενά μας. Κατά τη διάρκεια της διαπραγμάτευσης των ζητημάτων που έθετε η ιδιοκτήτρια και των ενδεχόμενων προβλημάτων στο άμεσο μέλλον, η ιδιοκτήτρια κοίταζε συνεχώς προς το μέρος της κοπέλας – έδειχνε να νιώθει ταυτόχρονα συμπάθεια και λύπη για αυτήν.

Η στάση της Ζάχρα ήταν η εικόνα αυτοθυματοποίησης που παρατηρείται στον τρόπο με τον οποίο οι *πρόσφυγες, άντρες και γυναίκες,* παρουσιάζονται υιοθετώντας μια ορισμένη, ανάλογη γλώσσα σώματος είτε σιωπούν είτε αφηγούνται τις μαρτυρίες τους. Η παρουσίαση του εαυτού που υποφέρει είναι εκείνη η συνθήκη ή η προϋπόθεση που θα κάνει τους *εθελοντές* να τους αναλάβουν υπ' ευθύνη τους (Agier 2016, 145). Ενδεχομένως για τον ίδιο λόγο και η συγκεκριμένη ιδιοκτήτρια αποφάσισε από κοινού με τον σύζυγό της να μας δώσει το διαμέρισμα· την άλλη μέρα, θα κανονίζαμε τα διαδικαστικά, ωστόσο δεν προχωρήσαμε στην ενοικίαση του συγκεκριμένου σπιτιού για άλλους λόγους.

Σε κάθε περίπτωση, στην παραπάνω περιγραφή γίνεται αντιληπτή η κατάσταση στην οποία βρέθηκε η Ζάχρα και αποτυπώνεται ακριβώς η ίδια η διαδικασία απεμπόλησης της αυτενέργειάς της. Η δική μας διαμεσολάβηση δεν προέκυψε από ελεύθερη επιλογή της, αλλά από την ανάγκη της να μιλήσει κάποιος άλλος αντί για εκείνη, να διαπραγματευτεί κάποιος τρίτος στο όνομά της χωρίς η ίδια να είναι σε θέση να αρθρώσει αδιαμεσολάβητα τον δικό της διαπραγματευτικό λόγο, να υποστηρίξει τη δική της θέση. Η παθητικοποίηση έγκειται στο γεγονός ότι η παρουσία της περιορίστηκε σε αυτήν του απλού θεατή/κομπάρσου σε συζήτηση ζωτικής σημασίας – αφορούσε τη ζωή της, τη στέγαση της ίδιας και της οικογένειας της, αλλά στη συγκεκριμένη σκηνή παρέμεινε αφανής, μια πρωταγωνίστρια σε αφάνεια. Αυτό δεν αποτελεί περίπτωση σύμπραξης, αλλά αναδεικνύει και ένα δύσκολο κομμάτι, που συχνά εξελίσσεται παράλληλα:

αποκαλύπτει την αμήχανη θέση *μεταναστών* και *προσφύγων* ως παρατηρητών όταν αποτελούν τα κεντρικά, πλην αόρατα, πρόσωπα που υπόκεινται σε τέτοιες διαδικασίες διαμεσολάβησης.

Σε αυτήν τη φάση της διαμεσολάβησης η ομάδα ήταν σε ρόλο συντονισμού, διαπραγμάτευσης, αντιπροσώπευσης. Η ομάδα μιλούσε εκ μέρους της χωρίς την ευκαιρία συνδιαμόρφωσης θέσης από κοινού με την ίδια. Οι «αντιπρόσωποι» ήταν εκείνοι που κανόνισαν τους όρους του συμβολαίου και είχαν τον τελικό λόγο για την ενοικίαση του διαμερίσματος, τις συνθήκες και την καταλληλόλητα του σπιτιού, αφού η Άντριαν ήταν η εγγυήτρια και το πρόσωπο που θα πλήρωνε όλα τα έξοδα για έναν χρόνο. Χωρίς την υπογραφή της ως εγγυήτρια, που στην συγκεκριμένη περίπτωση «επικυρώνει» τον ρόλο της ως διαμεσολαβήτρια, και κηδεμόνα και προστάτιδας της οικογένειας της Ζάχρα, η εθελοντική προσπάθεια δεν θα είχε αίσιο τέλος.

Στη παρούσα περίπτωση η αστεγία και/ή ο βίαιος εκτοπισμός σε απομονωμένες περιοχές, σε συνδυασμό με τη διάθεση των *προσφύγων* να παραμείνουν στον αστικό ιστό, ανέπτυξαν πρακτικές υποστήριξης και σύμπραξης με την επιθυμία αυτές να εκκινούν από μια ισότιμη και οριζόντια σχέση. Ωστόσο, ακόμη και σε εγχειρήματα συνεργασίας αιτούντων άσυλο και εθελοντών, οι τελευταίοι είναι σε θέση ισχύος με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια σχέση εξάρτησης. Βεβαίως στο σχήμα αυτής της δυαδικής αντίστιξης εθελοντές-πρόσφυγες, η σχέση εξάρτησης δεν είναι δεδομένη, δεσμευτική και καθοριστική, όμως όσο κι αν οι εθελοντές δεν επενδύουν στην εξάρτηση, αυτή αναφύεται στην πράξη. Η σχέση εξάρτησης διαφαίνεται στην συνθήκη όπου μετά την εύρεση της στέγασης, τα πρόσωπα της ομάδας έπρεπε να συμβάλλουν στην εξοικείωση της οικογένειας στην γειτονιά, στο διαμέρισμα και την πολυκατοικία. Ενημέρωναν τον διαχειριστή για τον νέο ένοικο, τακτοποιούσαν τα κοινόχρηστα έξοδα και κρατούσαν επαφές με την οικογένεια ώσπου να «σταθεί στα πόδια της». Ο απεγκλωβισμός από την σχέση εξάρτησης ήταν ζητούμενο για την ομάδα, το οποίο, από την άλλη, σήμαινε την λύση της συνεργασίας μεταξύ τους αλλά και την διατήρηση της επικοινωνίας για ενδεχόμενη άλλη περίπτωση ανάγκης για βοήθεια.

2.2 Η *πολιτική* αλληλεγγύη και τα όρια της διαμεσολάβησης

Η επίδραση των αλληλέγγυων ομάδων και ο διαμεσολαβητικός τους ρόλος κατά την εγκατάσταση υπήρξε καθοριστικός στη διάρκεια της «προσφυγικής κρίσης». Οι ανεξάρτητοι εθελοντές και ομάδες, πέρα από τους «παραδοσιακούς» ανθρωπιστικούς δρώντες, διαμορφώνουν τον νέο ανθρωπιστικό τοπίο από το 2015 (Rozakou 2017, 99). Μια από τις δράσεις τους ήταν οι καταλήψεις χώρων στέγασης για πρόσφυγες και μετανάστες. Αντιβαίνοντας τις οπτικές, τη φιλοσοφία, τη φυσιογνωμία και τις πολιτικές των κρατικών θεσμών, πρόκριναν την αλληλέγγυα δράση και αξίωναν μεταξύ άλλων και το δικαίωμα στην πόλη μέσω κοινών πρακτικών συμβίωσης (Tsavdaroglou et al. 2019). Οι δράσεις με σκοπό την διαμόρφωση κατάληψης στέγης από την μία είχαν σκοπό να καλύπτουν το κενό που δημιουργεί η απουσία κρατικής πολιτικής αλλά από την άλλη στόχευε στην εδραίωση ενός νέου προτάγματος με τη δημιουργία χώρων συνύπαρξης μέσα από το κίνημα της αλληλεγγύης. Μπροστά στις θεσμικές πολιτικές που αντιβαίνουν την ιδέα και το συναίσθημα του ανθρωπισμού, οι ομάδες και οργανώσεις καλούσαν σε μια πολιτική της ζωής

που αποκαθιστά την αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων (Fassin 2012, 241-242). Επομένως, υπάρχει το στοιχείο της βοήθειας, το ανθρωπιστικό στοιχείο, καθορίζοντας εξίσου τη δράση των αλληλέγγυων· αυτό συνεπάγεται ότι η ανθρωπιστική αλληλεγγύη αποκτά αξία ως ρόλος, αποτελώντας μάλλον μέσο διεύρυνσης της πολιτικής συνείδησης παρά μηχανισμό παροχής βοήθειας. Ωστόσο, όπως συμβαίνει στις εκδοχές του ανθρωπισμού, ο αλληλέγγυος ανθρωπισμός δεν μπορεί να αποστασιοποιηθεί εντελώς από ορισμένες πτυχές της φιλανθρωπίας – η τελευταία, βέβαια, εκλαμβάνεται ως στοιχείο στερούμενο πολιτικής υπόστασης (Theodossopoulos 2016). Σε αυτό το πλαίσιο δημιουργούνται κοινωνικοπολιτικές δραστηριότητες για την αντιμετώπιση της «κατάστασης εξαίρεσης», που περιστρέφεται γύρω από την «προσφυγική κρίση» ή/και την οικονομική κρίση (Rakopoulos 2014). Επιπλέον, αναλύοντας την αλληλεγγύη στις πολιτικές και κοινωνικές της συνδηλώσεις, γίνεται φανερό ότι οι πρωτοβουλίες αλληλεγγύης διαμορφώνουν κοινωνικές σχέσεις και διευρύνουν έννοιες: το «να είσαι αλληλέγγυος» δεν παραπέμπει στο ότι ανήκεις σε μια κοινωνική ομάδα, αλλά λειτουργεί περισσότερο ως δέσμευση σε δράσεις στο πεδίο, συγκροτεί κοινωνικές σχέσεις με τους άλλους με τέτοιο τρόπο, που περιέχει και αλλάζει τον τρόπο που σχετίζεσαι με τους άλλους (Serntedakis 2017). Υπό αυτή την οπτική, η αναδυόμενη αλληλεγγύη από τη βάση αντικρούει άμεσα τον μετα-ανθρωπιστικό λόγο των Μ.Κ.Ο. Ο λόγος της βασίζεται στην έννοια της συμπόρευσης, της σύμπραξης και ως εκ τούτου παίρνει τρεις μορφές: ανθρώπινη, κοινωνική και ταξική αλληλεγγύη. Έτσι τροφοδοτεί τη δημιουργία ενός πολιτικού προγράμματος γύρω από τις ιδέες της αυτονομίας, της αυτοοργάνωσης, της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ισότητας (Siapera 2019). Μια άλλη επίσης προσέγγιση απαιτεί την ανάλυση της αλληλεγγύης στον διάλογό της με παράλληλες μορφές δέσμευσης προς τους «άλλους», όπως η «φιλοξενία», εκλαμβάνοντας την «αλληλεγγύη» ως πολιτικό εγχείρημα που αξιώνει να ενδυναμώσει τους άλλους με το να τους «φέρει πίσω» στο πεδίο της κοινωνικότητας από την οριζόντια και αντιεραρχική οπτική (Papataxiarchis 2016). Πέρα από τις παραπάνω συνδηλώσεις την ανθρωπιστική αλληλεγγύη θα πρέπει να την αναλύσουμε μέσα από την πρίσμα των διαμεσολαβητικών πρακτικών και δράσης που λαμβάνει.

- ***Μελέτη περίπτωσης: Το «Σπίτι της Αλληλεγγύης», ένα συμβιωτικό μοντέλο συνύπαρξης***

Στο πλαίσιο της ΕΕ4, η εθνογραφική έρευνα εστίασε στην μελέτη μίας αλληλέγγυας ομάδας του χώρου της «αριστεράς», η οποία προέβη σε πρακτικές υποστήριξης και βοήθειας σε 45 άτομα αιτούντες άσυλο με διαφορετική εθνική καταγωγή. Πρόκειται για έναν πληθυσμό ατόμων που αποτελείται από μόνους νεαρούς άνδρες και γυναίκες καθώς και οικογενειακές μονάδες. Ο βασικός αρχικός σκοπός της ομάδας ήταν να εξασφαλίσει στέγη για όλο τον πληθυσμό, καθώς θεωρούσαν ότι οι αιτούντες άσυλο βρίσκονταν υπό την ευθύνη τους. Το αίσθημα της ηθικής ευθύνης πήγαζε από την συνθήκη της συμβίωσης της ομάδας με τους αιτούντες άσυλο σε μια από της καταλήψεις στέγης στο κέντρο της Αθήνας. Με το κλείσιμο της κατάληψης, η βοήθεια συνεχίστηκε σε πρακτικό επίπεδο σε πολλά πλαίσια της καθημερινής ζωής των αιτούντων άσυλο και κυρίως στην εύρεση στέγασης και δικτύωσης με την τοπική κοινωνία. Ως χώρος στέγασης μετά το κλείσιμο της κατάληψης ενοικιάστηκε ένα οίκημα που του αποδόθηκε η ονομασία «Σπίτι της Αλληλεγγύης» το οποίο αποτελούσε μια μετεξέλιξη της κατάληψης.

- ***Το οίκημα του «Σπιτιού της Αλληλεγγύης»***

Ο χώρος του «Σπιτιού της Αλληλεγγύης» αποτελούσε κατά την διάρκεια της έρευνας ένα βασικό σημείο εθνογραφικής παρατήρησης και μελέτης. Η γνωριμία του ερευνητή και η συμμετοχή του στην Κ[19] με την ομάδα αλληλεγγύης και τους αιτούντες άσυλο από την μια και η εμπλοκή στο Σ για την συντήρηση του χώρου, ήταν καθοριστικοί παράγοντες για την συλλογή υλικού. Το οίκημα βρίσκεται σε ένα μη πολυσύχναστο δρόμο στην περιοχή της Κυψέλης όπου η παρουσία των μεταναστών από διαφορετικές χώρες είναι έντονη. Είναι μια μεικτή περιοχή από την άποψη της σύνθεσης του πληθυσμού. Σε κοντινά σημεία του οικήματος βρίσκεται ένα σχολείο, δύο καφενεία μεταναστών, ένα μίνι μάρκετ και κυρίως πολυκατοικίες. Με την πρώτη ματιά, κάνοντας μια βόλτα στην περιοχή, το οίκημα αυτό αφήνει έντονη αίσθηση στα μάτια των περαστικών. Είναι ένα τριώροφο νεοκλασικό κτίριο που παραπέμπει σε παλιό αρχοντικό και έχει δύο εισόδους. Εσωτερικά έχει ξεχωριστά υπνοδωμάτια και αυτόνομους χώρους, με κήπο και αυλή στο πίσω μέρος και εξωτερική σκάλα για την ταράτσα. Όταν ενοικιάστηκε το οίκημα ήταν τελείως παραμελημένο. Η Ομάδα των αλληλέγγυων προέβη σε εργασίες και μερεμέτια για να καταστήσει τον χώρο βιώσιμο. Τα μέλη της ομάδας φρόντισαν για τα μερεμέτια, τις βλάβες και τα προβλήματα του χώρου. Έβαλαν κάγκελα στην είσοδο του οικήματος, έκαναν βαψίματα, ηλεκτρολογικές και υδραυλικές εργασίες. Τα μέλη της ομάδας δεν διέμεναν εντός του χώρου ενώ κάποιοι από αυτούς διέμεναν στην ευρύτερη γειτονιά.

Διαμορφώθηκαν χώροι κατανεμημένοι με βάση τη σύνθεση του πληθυσμού των ενοίκων. Κάποιοι χώροι μετατράπηκαν σε κοινόχρηστους, όπως η κουζίνα και οι τουαλέτες, άλλοι προορίζονταν για οικογένειες και άλλοι για μεμονωμένα άτομα, ξεχωριστοί για άντρες και γυναίκες. Στα οκτώ διαμερίσματα του σπιτιού (το καθένα με το δικό του ρολόι της ΔΕΗ και με αρκετά υψηλό συνολικό ενοίκιο, που έφτανε τα 2.500 ευρώ) έμεναν άνθρωποι από περίπου πέντε διαφορετικές χώρες. Η ομάδα των αλληλέγγυων είχε λόγο πάνω στην διαμόρφωση του χώρου και την λειτουργία του και ασχολήθηκε με το γραφειοκρατικό σκέλος των υποχρεώσεων. Διαχειριζόταν τους λογαριασμούς ΔΕΚΟ και την επικοινωνία με τον ιδιοκτήτη για την καταβολή των μισθωμάτων. Επομένως ως μισθωμένο οίκημα συνεπαγόταν ιδιαίτερες υποχρεώσεις και ευθύνες και υπό το πρίσμα αυτό ήταν μια νέα συνθήκη που απαιτούσε από τους διαμένοντες να αναλάβουν τις δικές τους ευθύνες. Για την ευρύτερη γειτονιά το εγχείρημα αυτό έκανε αίσθηση διαταράσσοντας τα «νερά» της κανονικότητάς της. Ήταν ο λόγος που οι γείτονες προέβησαν σε κινήσεις «οχύρωσης» έναντι του Σ τοποθετώντας αγκαθωτά συρματοπλέγματα ανάμεσα στις αυλές των δικών τους πολυκατοικιών και του Σ. Ο χώρος αποτελούσε μια δομή στέγασης, έναν χώρο συγκατοίκησης και συμβίωσης πολλών εθνικοτήτων χωρίς να είναι υπό την επίβλεψη κάποιας μη κυβερνητικής οργάνωσης, γεγονός που προκάλεσε αρκετές αντιδράσεις από την γειτονιά.

Ο χώρος, επιδιώχθηκε από την ομάδα να εξελιχθεί σε «κοινό κτήμα» μέσα από την εγκατάσταση των ενοίκων και την εργασία που πρόσφεραν οι αλληλέγγυοι. Τα προταγματικά στοιχεία που ενσάρκωνε ήταν η πολυεθνική συμβίωση, η ιδιαίτερη μορφή οργάνωσης με τη λειτουργία

[19] Για λόγους οικονομίας του γραψίματος με γράμμα Σ εννοείται το «Σπίτι της Αλληλεγγύης» ενώ με το γράμμα Κ υποδηλώνεται η Κατάληψη

εβδομαδιαίας κοινής συνέλευσης αλληλέγγυων και ενοίκων, το δικαίωμα στη στέγαση. Το «Σπίτι της Αλληλεγγύης» λειτούργησε από το φθινόπωρο του 2019, μέχρι το καλοκαίρι του 2021.

- ***Μετάβαση σε μια αναθεωρημένη λογική παρέμβασης***

Για την καλύτερη κατανόηση του Σ και της λειτουργίας αυτού του χώρου ήταν αναγκαίο να το εξετάσουμε σε σύγκριση με το χώρο της Κ καθώς αποτελούσε μετεξέλιξη της. Και τα δύο αυτά εγχειρήματα επιδεικνύουν αξιόλογες ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους ως προς την λογική που διέπει την υποστήριξη, την σύνθεση του πληθυσμού και των ομάδων που υποστήριζαν τους αιτούντες άσυλο, ως προς τις μορφές παρέμβασης και διαμεσολάβησης. Πρώτον, αξίζει να επισημανθεί ότι στον χώρο της Κ οι ακτιβιστές, ξένοι και Έλληνες, διέμεναν και συμβίωναν με τους αιτούντες άσυλο. Η συμμετοχή των ευρωπαίων εθελοντών ήταν καθοριστική για την διατήρηση και λειτουργία του χώρου. Στο χώρο του Σ αυτές οι διαστάσεις δεν παρατηρούνται. Σε αυτό συμβίωναν μόνο οι αιτούντες άσυλο. Η ομάδα που υποστήριξε το εγχείρημα ήταν μόνο Έλληνες αλληλέγγυοι/ες που αποτελούνταν από τέσσερα άτομα. Στην Κ υπήρχαν άτομα που είχαν έναν ηγετικό ρόλο, αναλάμβαναν τις ευθύνες στον χώρο, ήταν σε θέση ισχύος και πρόσωπα αναφοράς που παρέμβαιναν στις διαφορές ή σε περιπτώσεις συγκρούσεων μεταξύ των διαμενόντων: επέβαλλαν διαδικασίες επίλυσης διαφορών, απαιτούσαν από τα εμπλεκόμενα μέρη εξηγήσεις, εκτιμούσαν και αξιολογούσαν καταστάσεις. Στο εγχείρημα του Σ τον ρόλο του «ρυθμιστή» και του «υπεύθυνου» δεν ήθελε να τον αναλάβει κανένα μέρος. Αυτή η πρακτική στόχευε στην χαλάρωση των σχέσεων «κηδεμόνευσης» και προστασίας. Διακρίνεται μια αναθεώρηση της στάσης των ακτιβιστών από την στιγμή που οι ίδιοι επεδίωκαν να απεγκλωβιστούν από την σχέση εξάρτησης και προστασίας έτσι όπως διαμορφώθηκε στην Κ αφήνοντας χώρο και λόγο στους αιτούντες άσυλο. Η ομάδα θεωρούσε ότι οι ένοικοι θα πρέπει να αποκτήσουν «φωνή», να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να αποφασίζουν, ενώ η ομάδα θα ήταν σε ρόλο «παρατηρητή». Βασικό οργανωτικό εργαλείο διαχείρισης και λειτουργίας της Κ ήταν η ανοικτή συντονιστική συνάντηση σε εβδομαδιαία βάση, στην οποία είχαν το δικαίωμα να παρευρεθούν όλοι/όλες. Εξίσου, για το συντονισμό των ξένων εθελοντών και ακτιβιστών, λειτουργούσε μία άλλη συνέλευση με την συμμετοχή μόνο ξένων ακτιβιστών, την οποία διείπε η οπτική να δοθεί λόγος στους ίδιους ώστε να θέτουν ζητήματα και να προτείνουν δράσεις. Τις βασικές και σημαντικές αποφάσεις τις λάμβανε η γενική συνέλευση που γινόταν συνήθως μία φορά το μήνα με την συμμετοχή όλων των παρευρισκόμενων στην Κ.

Προσευχή στο "Σπίτι της Αλληλεγγύης" 2020 φωτ. Ερβίν Σέχου

Η πρακτική της συνέλευσης μεταφέρθηκε από την ομάδα στο Σ ως βασικό εργαλείο λειτουργίας του χώρου. Η συνέχιση αυτής της πρακτικής σε νέες συνθήκες ενέχει κάποιες ιδιομορφίες από τις οποίες διαφαίνεται μια λογική αναθεώρησης της μορφής και τρόπου διαχείρισης των ζητημάτων που προέκυπταν σε καθημερινό επίπεδο και του λόγου που παραγόταν από τους ακτιβιστές αλληλέγγυους. Η ομάδα στο Σ κινιόταν σε μια ενδιάμεση κατάσταση, που είχε επίδραση στις καθημερινές λειτουργίες και στις σχέσεις μεταξύ των ενοίκων. Να σημειωθεί ότι η Κ και το Σ διαμορφώθηκαν ως απόκριση στην επείγουσα συνθήκη της αστεγίας με την διαφορά

μεταξύ τους ότι στη Κ διατηρήθηκε η οπτική της επείγουσας κατάστασης ενώ στο Σ επιδιώχθηκε να ξεπεραστεί αυτή η συνθήκη και να δοθεί έμφαση σε μια ενταξιακή πορεία των αιτούντων άσυλο.

- ***Οργάνωση δράσεων και λειτουργιών***

Εντός του χώρου του Σ, τα άτομα και οι οικογενειακές μονάδες είχαν αναλάβει τις προσωπικές και οικογενειακές τους ευθύνες και τις δικές τους καθημερινές υποχρεώσεις. Αρκετοί ήταν στην αγορά εργασίας, άλλοι αναζητούσαν εργασία, αναλάμβαναν τα προσωπικά τους έξοδα για τη διαβίωσή τους, μαγείρευαν και έτρωγαν στους δικούς τους ξεχωριστούς χώρους, φρόντιζαν και καθάριζαν τους ιδιωτικούς χώρους, εκτός από τους χώρους μόνων ανδρών και γυναικών όπου τα καθήκοντα θα έπρεπε να εκπληρώνονται από κοινού από τους ίδιους.

Τα πιο πολλά παιδιά είχαν γραφτεί στο σχολείο. Όσες γυναίκες δεν ήταν στην αγορά εργασίας φρόντιζαν τα μικρά παιδιά άλλων οικογενειών που εργαζόταν. Η κάθε μονάδα, ατομική ή οικογενειακή, προσπαθούσε να διαχειριστεί τα οικονομικά της, να αντιμετωπίσει τις βασικές ανάγκες ή ακόμη να συγκεντρώσει χρήματα. Ένας άτυπος κανονισμός της διαχείρισης του χώρου, που τέθηκε εντός της εβδομαδιαίας συνέλευσης, έθετε σε κάθε διαμέρισμα την υποχρέωση να συμβάλλει με μία συνδρομή –ανάλογα και με τα ποσά που αντλούνταν και από το ταμείο της αλληλεγγύης– προκειμένου να συμπληρωθεί το συνολικό ποσό του ενοικίου για όλο το κτίριο και των λογαριασμών· σύμφωνα με τον Σταύρο

«ήταν ένα είδος επιδότησης ενοικίου από το ταμείο, πράγμα το οποίο στην αρχή πήγε καλά, καθώς κάναμε εξορμήσεις για να συγκεντρωθούν τα χρήματα· ωστόσο ένα βασικό σημείο διαπραγμάτευσης με τους ενοίκους ήταν κι αυτό».

Η ομάδα των αλληλέγγυων βρισκόταν στη δύσκολη θέση συνεχούς διαπραγμάτευσης ενός τέτοιου ζητήματος. Βασικό στοιχείο στην συνέλευση ήταν να κατατίθενται οι δυσκολίες ανταπόκρισης των ενοίκων σε αυτήν τη συγκεκριμένη οικονομική υποχρέωση ώστε να εντοπίζεται και η όποια δυνατότητα επίλυσης του προβλήματος. Από την αρχή της λειτουργίας είχε τεθεί από τη συνέλευση και αποτελούσε βασική κατευθυντήρια γραμμή: *από τον καθένα σύμφωνα με τις δυνατότητες του, στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του*– αρχή, όμως, που στην πράξη δεν λειτουργούσε.

Για αυτό το θέμα ο Χουσεΐν, αιτών άσυλο από το Πακιστάν, αναφέρει:

«Εγώ είμαι σίγουρος ότι αρκετά άτομα στο σπίτι δουλεύουν και έχουν λεφτά να πληρώσουν το δικό τους μερίδιο, αλλά δεν θέλουν. Εγώ μόνο 100 ευρώ το μήνα μπορώ να πληρώσω επειδή δεν δουλεύω. Οι άλλοι βλέπουν ότι το δικό μου μερίδιο το πληρώνει η ομάδα γι' αυτό λένε: 'Γιατί αυτός να μη πληρώνει και εγώ να πληρώνω;'».

Το γεγονός ότι κάποιος είχε την δυνατότητα να καλύψει τη δική του οικονομική υποχρέωση, αλλά δεν το έκανε, ήταν από τους βασικούς λόγους που οδήγησαν στο να μην προχωρήσει το εγχείρημα. Σύμφωνα με την ομάδα υπήρχε ένα κλίμα έλλειψης εμπιστοσύνης από εθνότητα σε εθνότητα που είχε ήδη διαμορφωθεί στην Κ. Η διαπραγμάτευση του μεριδίου του ενοικίου που θα έπρεπε να πληρωθεί από τον καθένα έθετε σε δύσκολη θέση την ομάδα. Σε τέτοιες

περιπτώσεις η ομάδα δεν παρενέβαινε με ρυθμιστική και κανονιστική ισχύ, αλλά προσπαθούσε να καλύψει τα κενά από το ταμείο αλληλεγγύης. Αυτό πυροδοτούσε αντιδράσεις από άτομα που θεωρούσαν ότι έχουν αδικηθεί.

Τα ζητήματα που προέκυπταν εντός της συνέλευσης ήταν κατά κύριο λόγο οικονομικής φύσης. Ωστόσο παρουσιάζονταν και προβλήματα μεταξύ των ενοίκων, ενώ δημιουργήθηκαν ρωγμές στις σχέσεις τους στις καθημερινές λειτουργείς κυρίως στο χώρο των μεμονωμένων ανδρών, όπου οι σχέσεις μεταξύ τους δεν ήταν καλές. Σύμφωνα με τον Σταύρο ήταν «ανταγωνιστικές». Η συνέλευση ήταν το πεδίο προώθησης παραπόνων και προβλημάτων. Οι προστριβές είχαν ως αφορμή την χρήση κοινόχρηστων χώρων και κυρίως την χρήση του ηλεκτρικού ρεύματος, με αποτέλεσμα να διαταράσσεται κατά περιόδους η συμβίωση και κατ' επέκταση το εγχείρημα. Η συνέλευση είχε λόγο πάνω σε αυτές τις διαφορές, ωστόσο και σε αυτό η ομάδα των αλληλέγγυων επιδίωκε να κρατήσει τις ισορροπίες και έτεινε να αρνείται την άμεση εμπλοκή της με τη λογική ότι «μπορούν να τα βρουν μόνοι τους».

Για τον Τζαφέρ, οικογενειάρχη από το Πακιστάν, η συνέλευση δεν είχε την ίδια σημασία που είχε στην Κ. Ο ίδιος και όλη η οικογένειά του συμμετείχαν κάθε φορά, ωστόσο είχε χάσει το ενδιαφέρον, καθώς ο τρόπος λειτουργίας του Σ δεν ταχτοποιούσε και άλλες δικές τους ανάγκες. Μια βασική ανάγκη που έγινε αφορμή για την αποχώρησή του από το Σ ήταν το γεγονός ότι δεν είχε μισθωτήριο στο όνομά του και αυτό του είχε δημιουργήσει πρόβλημα στις συναλλαγές με τις δημόσιες υπηρεσίες. Το μόνο που τον απασχολούσε ήταν να αντιμετωπίζει γραφειοκρατικά θέματα και να βρει καινούργιο διαμέρισμα. Για τον Χουσεΐν, η κατάσταση είχε φτάσει στο απροχώρητο στον χώρο των ανδρών που διέμενε και έρχονταν συνεχώς σε σύγκρουση με άτομα που όπως λέει «δεν σέβονταν τίποτα και κανέναν».

Εξίσου η περίπτωση της Φατίμα και της οικογένειάς της, αιτούσας άσυλο από το Αφγανιστάν, που ήταν ένοικοι για αρκετό διάστημα στο Σ, αναδεικνύει επίσης σημαντικές διαστάσεις της διαδικασίας εγκατάστασης. Η ίδια όταν αναφέρεται στο Σ τονίζει την διαφορά που υπήρχε με την Κ. Συγκεκριμένα τονίζει:

«Οι άνθρωποι που συντόνιζαν τη ζωή στην Κ προσπαθούσαν να μας προστατέψουν, να μας δώσουν στέγη και τροφή, να μας πηγαίνουν στο νοσοκομείο, φρόντιζαν για τα πάντα. Οι εθελοντές από το εξωτερικό, όταν έπιασα δουλειά, ασχολούνταν με το μικρό παιδί μου, έπαιζαν μαζί του, το τάιζαν».

Σε γενικές γραμμές η Φατίμα και οι υπόλοιποι κάτοικοι της Κ ένιωθαν ότι λειτουργούσαν εντός μιας κοινότητας διαφορετικών πολιτισμών, υπάγονταν σε κανόνες συμπεριφοράς, όρους και προϋποθέσεις που θα έπρεπε να ακολουθούν. Άλλωστε η οργάνωση γιορτών –θρησκευτικών και μη– έφερναν τους ανθρώπους πιο κοντά και δραστηριότητες, όπως πικνίκ και βόλτες στις παραλίες, δράσεις για παιδιά, κοινά γεύματα, καθαρισμός όλου του κτιρίου από κοινού, εκπαιδευτικά σεμινάρια, βάρδιες, αλληλοβοήθεια και αλληλοϋποστήριξη, δημιούργησαν την αντίληψη της κοινότητας εντός του χώρου.

Μετά το κλείσιμο της Κ και τη στέγασή της στο Σ, η Φατίμα αναγνώρισε την προσπάθεια που είχαν κάνει οι *αλληλέγγυοι* Έλληνες[20] για τους πρόσφυγες. Στη νέα συνθήκη υπήρχε το στοιχείο της αλληλεγγύης από τους «έξω», εννοώντας ότι οι πρόσφυγες έμεναν μόνοι τους στο Σ και οι αλληλέγγυοι ήταν επισκέπτες, αλλά από την άλλη είχε ενισχυθεί περισσότερο η «εσωτερική» αλληλεγγύη, κυρίως μεταξύ των οικογενειών, κάτι που δεν ίσχυε όταν βρίσκονταν στην Κ – εκεί πολλές ανάγκες καλύπτονταν κυρίως από τους Ευρωπαίους *εθελοντές*. Η Φατίμα αναφέρει σχετικά:

«Σε αυτόν τον χώρο ένιωθα ότι έχω το σπίτι μου. Προσπαθούσα να μαζέψω λεφτά για να πληρώσω το ενοίκιο που μου αντιστοιχούσε και τους λογαριασμούς. Είχα τον δικό μου ιδιωτικό χώρο. Επιπλέον το πιο σημαντικό ήταν ότι ένιωθα ασφαλής: από τη μια πληρώναμε για να μείνουμε και, από την άλλη, ήξερα τους πρόσφυγες – οι περισσότεροι ήταν στην Κ, και τους ήξερα καιρό, από τη στιγμή που ήρθα στην Αθήνα. Οι άλλες γυναίκες φρόντιζαν τα παιδιά όταν εγώ έλειπα».

Από αυτή την διαμορφωμένη συνθήκη καθιερώθηκε μετέπειτα και η μορφή των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των ενοίκων, των ενοίκων με την ομάδα, της ομάδας και των ενοίκων με την γειτονιά.

- ***Δράση με διεθνή αντίκτυπο***

Κατά την διάρκεια της λειτουργίας του Σ, η ομάδα ανέπτυξε δράσεις με διεθνή και τοπικό αντίκτυπο ώστε να πραγματοποιήσει την θεμελίωση του εγχειρήματος στην γειτονιά. Ως εκ τούτου, διαμεσολάβησε με τις ομάδες αλληλεγγύης στο εξωτερικό και προέβη στη διαμεσολάβηση με την γειτονιά μέσω της συνέλευσης ως συντονιστικό εργαλείο. Μέσα από αυτές τις πρακτικές επιδίωξε να διευκολύνει την ένταξη των αιτούντων άσυλο στον αστικό ιστό.

Η ομάδα, με το εγχείρημα αυτό, στόχευε στην αμφισβήτηση των κρατικών πολιτικών και στην προώθηση μιας πολυεθνοτικής συμβίωσης, προτάσσοντας την αυτοδιαχείριση και την αυτονομία μέσα από έναν πολιτικό διεθνοποιημένο λόγο που υπάκουε στο αίτημα για οικουμενικότητα. Το Σ στάθηκε αποδέκτης της υποστήριξης από συσπειρωμένες και συμπράττουσες δυνάμεις αλληλέγγυων εκτός και εντός Ελλάδας. Η ομάδα για να ανταποκριθεί στις οικονομικές ανάγκες και στην υπογραφή του μισθωτηρίου προχώρησε στην σύσταση του ταμείου αλληλεγγύης και ο ρόλος της διεθνικής αλληλεγγύης (μέσω φιλανθρωπικών δράσεων που οργανώνονταν στο εξωτερικό) υπήρξε καταλυτικός. Ο Σταύρος αναφέρει σχετικά με το συγκεκριμένο βήμα:

«Αυτό που μου έκανε μεγάλη εντύπωση και το εκτιμώ πάρα πολύ είναι το γεγονός ότι ένα μέλος της συλλογικότητας στο εξωτερικό ήρθε αυθημερόν στην Ελλάδα, πήγαμε κατευθείαν στο μεσιτικό γραφείο, υπέγραψε και έφυγε επιτόπου. Προφανώς είχε αποκτηθεί μεταξύ μας σχέση εμπιστοσύνης μετά από τόσο χρόνια».

[20] Η έννοια της αλληλεγγύης, *χαμπαστεγκί* στη γλώσσα των Αφγανών έχει περισσότερο πολιτική παρά ανθρωπιστική διάσταση. Αφορά τα πολιτικά κόμματα, την ενότητα και την αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών τους, συμβολίζει και εκφράζει την ενότητα.

Από την πλευρά της ομάδας συγκροτείται μια μορφή αντίστασης με αναφορά τους μετανάστες που έχουν στερηθεί τα δικαιώματά τους· είναι εμφανής η επίκληση των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Η παραπάνω διάσταση του ζητήματος μας εισάγει στην έννοια της αντήχησης[21] (*resonance*). Το εννοιολογικό πλαίσιο της αντήχησης, σε συνδυασμό με την έννοια της διαμεσολάβησης και του ιθαγενικού στοιχείου, μάς προτρέπει να ερμηνεύσουμε τις διαδικασίες παραγωγής της αντήχησης, τις δυναμικές των κινητοποιήσεων και τη συγκρότηση συνασπισμών. Υπό αυτή την έννοια, διερευνάται η διάσταση της αλυσίδας διαμεσολαβητών, στην προκειμένη περίπτωση των σχέσεων που είχαν δημιουργηθεί μεταξύ του Σταύρου, από την ομάδα αλληλέγγυων, με τα πρόσωπα της συλλογικότητας εκτός Ελλάδος– τα τελευταία με τη σειρά τους αναμόχλευαν, παρήγαγαν αντήχηση και κινητοποιούσαν πρωτοβουλίες αλληλεγγύης, ώστε να υποστηριχθεί το εγχείρημα σε τοπικό πλαίσιο, σε μια γειτονιά της Κυψέλης. Επιπλέον, οι ακτιβιστές από το εξωτερικό απευθύνονταν σε ένα ευρύτερο δίκτυο ανθρώπων που διαμεσολαβούσαν, μετέφεραν και μετέφραζαν το νόημα αυτού του εγχειρήματος στις δικές τους τοπικές κοινότητες και κοινωνίες, εκεί όπου οι ίδιοι δρούσαν.

Η παραπάνω εικόνα μάς παρουσιάζει μία πολλαπλή διαμεσολάβηση. Έχουμε τη διαμεσολάβηση με οικουμενική ισχύ, τη διεθνική της διάσταση, που όμως σύμφωνα με τους Lindquist, Xiangand και Yeoh (2012) την ίδια στιγμή είναι τοπική, καθώς τα πρότυπα λειτουργιών απευθύνονται σε συγκεκριμένα τοπικά πλαίσια. Κρίσιμος σε αυτήν τη διάσταση του ζητήματος είναι ο σημαντικός ρόλος της διαμεσολάβησης στις ροές βοήθειας μέσω της «διασύνδεσης βοήθειας», που, σύμφωνα με τους Combinido και Ong (2017), υπογραμμίζει τους διαφορετικούς και απρόβλεπτους τρόπους με τους οποίους οι παρεμβάσεις βοήθειας σε παγκόσμιο επίπεδο εμφανίζονται σε τοπικό πλαίσιο. Η έννοια της διασύνδεσης μάς προτρέπει να κατανοήσουμε πώς οι γενικές ανθρωπιστικές αρχές και οι στόχοι *μεταφράζονται* και γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης σε συγκεκριμένο κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο. Στην περίπτωση του Σ, αλληλέγγυοι από το εξωτερικό και την Ελλάδα είναι οι φορείς που το καθήκον τους είναι να *μεταφράζουν* (μεταφέρουν) τις ευρύτερες αρχές του ανθρωπισμού στους ενοίκους αλλά και στην γειτονιά. Σύμφωνα με τον Σταύρο, μετά την Κ, επιδιώχθηκε η δημιουργία ενός άλλου εγχειρήματος ως σημείου επαφής με την προηγούμενη συνθήκη:

«επιβίωσε η ελπίδα ότι η κατάληψη «έχει αφήσει κάτι πίσω, δεν έκλεισε και όλα τελείωσαν, και το ζητούμενο ήταν οι ίδιοι οι άνθρωποι να πάρουν τελείως την ζωή στα χέρια τους και να είναι ανεξάρτητοι μέσα από αυτό το εγχείρημα».

Προταγματικό πολιτικό έρεισμα παρέμενε το πνεύμα της «κοινότητας» που επικρατούσε στην Κ, υπήρχε ωστόσο η επιδίωξη να κατοχυρωθεί ένα διαφορετικό συμβιωτικό εγχείρημα μέσα από τη συγκατοίκηση και τη συνύπαρξη ατόμων με διαφορετικές εθνοπολιτισμικές ταυτότητες και αυτό, από την μία, επέφερε το κάλεσμα για διεθνική αλληλεγγύη, και, από την άλλη, πυροδότησε την άρνηση αποδοχής από την τοπική κοινωνία και ιδιαίτερα τη γειτονιά.

[21] Σύμφωνα με την Bräuchler (2021) διερευνώνται οι τρόποι με τους οποίους οι ακτιβιστές μεσολαβητές στην Ινδονησία καθιστούν δυνατό οι τοπικές πραγματικότητες να *αντηχούν* με παγκοσμιοποιημένους λόγους την έννοια του ιθαγενούς και αντίστροφα: πώς οι παγκόσμιες πολιτικές και ιδέες *αντηχούν* τοπικούς πολιτισμούς *και υποστηρίζουν ιθαγενικές* κοινότητες στον αγώνα τους για ανθρώπινα δικαιώματα.

- ***Το διακύβευμα της προσαρμογής στην γειτονιά***

Από τις αρχές του εγχειρήματος, διαφάνηκε έλλειψη ανοίγματος στην γειτονιά. Στη διαδικασία της διαμεσολάβησης με τη γειτονιά ο σκοπός της ομάδας ήταν να φέρει σε επικοινωνία τους γείτονες με τους ενοίκους του *Σπιτιού*, ώστε αυτό με τη δημιουργία καθημερινών, ανθρώπινων επαφών και κοινωνικών σχέσεων να μην αποτελεί ένα «ξένο σώμα» στη γειτονιά. Ωστόσο, στην αποτίμησή της, η σχέση αυτή βρέθηκε προβληματική, με εμφανή χαρακτηριστικά ρατσισμού και ξενοφοβίας απέναντι στους ενοίκους του Σ, γεγονός που έφερνε συνεχώς την ομάδα σε δύσκολη θέση – αυτοί άλλωστε ήταν και οι αποδέκτες των παραπόνων της γειτονιάς.

Σε κάποιες περιπτώσεις η ομάδα επιδίωκε να φέρει σε επαφή τους γείτονες με τους ενοίκους μέσα από τις συνελεύσεις των πολυκατοικιών αλλά και μέσω της εβδομαδιαίας συνέλευσης των ενοίκων του σπιτιού. Η συνέλευση ως βασικό εργαλείο διαχείρισης κοινών ζητημάτων για το Σ καθιερώθηκε και ως βασικό πολιτικό εργαλείο στα χέρια των ενοίκων του Σ με τη λογική να εντάξει τα άτομα σε μια ολότητα, που ως τέτοια θα παρήγε πολιτικό λόγο και θα προωθούσε το κοινό αίσθημα της αλληλεγγύης και συνύπαρξης στη γειτονιά. Η ομάδα επιδίωκε να διαμεσολαβήσει ώστε η συνέλευση του Σ να συνομιλεί με τις συνελεύσεις των γύρω πολυκατοικιών, ωστόσο αυτή η διαμεσολάβηση δεν απέδιδε καρπούς. Ο Σταύρος αναφέρει σχετικά με αυτό:

«Για μένα ήταν από τις πιο δύσκολες καταστάσεις: ήθελαν άνθρωποι από την γειτονιά να έρχονται σε εμένα που θεωρούσαν ότι είμαι ο διαχειριστής του Σ κι εγώ τους έλεγα: ‘Όχι! Όλα θα περάσουν από τη συνέλευση’. Για εκείνους η συνέλευση δεν σήμαινε τίποτα, ενώ για μένα ήταν μορφή αυτοοργάνωσης. Επιπλέον πολλοί γείτονες με έπαιρναν τηλέφωνο ερειστικοί και προσβλητικοί, λέγοντας ότι θα φωνάξουν την αστυνομία· κι εγώ έπρεπε να το πηγαίνω μαλακά, πράγμα που δεν το ήθελα γιατί άκουγα πράματα που σ’ έκαναν να εξοργίζεσαι, να θες να βρίσεις – και κανονικά έτσι θα έπρεπε να κάνει κανένας. Ήταν όμως ένα εγχείρημα μεγάλο και ήταν πολύς κόσμος εκεί μέσα χωρίς χαρτιά και το κτίριο τραβούσε την προσοχή· έπρεπε συνέχεια να είμαι στην άμυνα».

Έτσι, διαπιστώνουμε ότι η συγκεκριμένη σχέση διαμεσολάβησης εμπεριείχε χαρακτηριστικά φροντίδας και προστασίας των ενοίκων από τους *αλληλέγγυους*. Οι ίδιοι βρίσκονταν στη δυσμενή θέση να διαπραγματεύονται ζητήματα καθημερινότητας έχοντας απέναντι την τοπική κοινωνία, οι σχέσεις με την οποία εξελίσσονταν σε τεταμένο και συγκρουσιακό περιβάλλον.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημανθεί ότι από την πλευρά των αλληλέγγυων επιδιώχθηκε να κατακτηθεί και να διατηρηθεί μία ισορροπία μεταξύ της τοπικής κοινωνίας και των ενοίκων του Σ, μία ισορροπία μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών οντοτήτων. Προφανώς μια τέτοια επιτυχία θα λειτουργούσε ως βαρόμετρο στην πολιτισμική αποδοχή του *άλλου* στην τοπική κοινωνία. Από την άλλη η εχθρικότητα της γειτονιάς –έστω εκδηλωμένη από μεμονωμένα άτομα– έκανε αδύνατο το ενδεχόμενο να τελεσφορήσει μία τέτοια διαμεσολάβηση. Η στάση της τοπικής κοινωνίας οδήγησε αλληλέγγυους και ενοίκους να είναι επιφυλακτικοί και να κρατούν αποστάσεις. Ο χώρος άρχισε να τείνει προς την εσωστρέφεια. Αρκετοί ένοικοι είχαν προβλήματα με την νομιμότητα της διαμονής τους και αυτό μεγάλωνε την ανασφάλεια. Ο Χουσεΐν παρατηρεί κάθε φορά άτομα να κάθονται μπροστά στο Σ και να παρακολουθούν τον χώρο. Λέει ότι είναι από την αστυνομία. Σύμφωνα με την Φατίμα,

«οι αλληλέγγυοι μας προστάτευαν από τους γείτονες και την αστυνομία και κάθε φορά μας έδιναν συμβουλές να μη παραμένουμε πολλές ώρες έξω, να προσέχουμε. Ήθελαν να μας προστατέψουν και ανησυχούσαν για μας. Μας έλεγαν συνεχώς να έχουμε αλληλεγγύη μεταξύ μας».

Σχετικά με την πολιτισμική διάσταση της αντιπαλότητας, ο Σταύρος αναφέρει:

«Αυτό που ενόχλησε δεν ήταν τόσο η μαζική παρουσία των ανθρώπων στο κτίριο. Μία γυναίκα έλεγε ότι ήταν πολλές ράτσες μαζί και αυτό δεν είναι καλό. Το ίδιο συνέβη όταν νοικιάσαμε για μια οικογένεια Λιβανέζων ένα διαμέρισμα πάλι στην Κυψέλη: μόλις οι γείτονες είδαν μια γυναίκα με μαντίλα, κατευθείαν πήραν τηλέφωνο τον ιδιοκτήτη λέγοντας: 'Μας φέρνεις τους ξένους'. Για αυτόν τον λόγο τους πρότεινα να πάμε και εμείς στην συνέλευση της πολυκατοικίας, για να γνωριστούμε, να πάνε οι γυναίκες που μένουν στον χώρο, να τους πουν: 'Είμαστε εδώ, νοικιάζουμε κανονικά το σπίτι'. Όμως τη μέρα που πήρα τηλέφωνο δεν μου το σήκωναν. Δεν ήθελαν ουσιαστική επαφή. Δεν ήθελαν να βελτιώσουν τις σχέσεις. Υπήρχε πολύ υποκρισία».

Ωστόσο η προσπάθεια να κρατηθεί μια ισορροπία αποδεικνύει ότι οι αλληλέγγυοι δεν εκφράζανε εχθρικές διαθέσεις απέναντι την τοπική κοινωνία, μολονότι ευθυγραμμίζονταν με τα συμφέροντα των ενοίκων του Σ. Στην συγκεκριμένη περίπτωση οι αλληλέγγυοι ταυτίστηκαν με τις Μ.Κ.Ο. και σχηματίστηκε σε βάρος τους η εντύπωση ότι ήταν εκείνοι που με τη δράση τους συντέλεσαν στην υποβάθμιση της γειτονιάς. Παράλληλα δυναμιτίστηκε σκόπιμα η επικοινωνία και η ουσιαστική σύμπραξη, γεγονός που έφερε την επιδείνωση των σχέσεων – ένας από τους παράγοντες που οδήγησαν στο κλείσιμο του χώρου.

Από την άλλη η ομάδα επιδίωκε να εδραιώσει τον χώρο ως αυτόνομο εγχείρημα και ως κτίριο να συμμετέχει σε κινήσεις αλληλεγγύης στην γειτονιά. Για αυτόν τον λόγο η μόνη σταθερή επικοινωνία και σύμπραξη ανάμεσα στους ενοίκους και την γειτονιά ήταν τα μαθήματα ελληνικής γλώσσας που οργάνωνε μια συλλογικότητα στην περιοχή για τα παιδιά που διέμεναν στο Σ. Εξίσου αυτή η διάσταση αποκάλυψε ότι τα παιδιά, που συμμετείχαν και σε δράσεις που οργάνωναν άλλα σχήματα τα πήγαιναν καλύτερα από τους γονείς τους και τους ενήλικες, που έδειχναν μια τάση απάθειας.

- ***Σχέσεις εξάρτησης και «προστασίας»***

Σε πρακτικό επίπεδο φάνηκε ότι η κάθε μονάδα, μεμονωμένο πρόσωπο ή οικογένεια, είχε αποτραβηχτεί στον «δικό της χώρο»· είχε πάψει να υφίσταται η ζωντάνια της Κ, διαφάνηκε η έλλειψη αλληλεπίδρασης με τους *εθελοντές* και άλλους ξένους *αλληλέγγυους,* γεγονός που αποκάλυπτε πως η Κ είχε αφήσει λιγότερες παρακαταθήκες σε αυτό το νέο μοντέλο ζωής· η όλη πορεία σηματοδοτούσε το πέρασμα σε μιαν άλλη φάση, αυτήν της αντιμετώπισης του «πραγματικού κόσμου», χωρίς πρόσωπα αναφοράς τους *άλλους*. Ωστόσο η παροχή στέγης από την ομάδα αλληλεγγύης, με τον τρόπο που εξελίχθηκε, δημιούργησε σχέσεις εξάρτησης και προστασίας, παρόλο που η ομάδα δεν επιδίωκε να παίξει το ρόλο του ρυθμιστή, του υπευθύνου ή του αρχηγού.

Παρέμενε ως σημείο προς προβληματισμό το γεγονός ότι το μισθωτήριο είχε υπογραφεί με τα ονόματα των αλληλέγγυων, και αυτό μεγάλωνε το μερίδιο της ευθύνης τους σε σχέση με τον

ιδιοκτήτη. Η ομάδα θεωρούσε ότι το εγχείρημα δεν ανταποκρινόταν στον αρχικό σχεδιασμό καθώς δεν ήταν καθολική η δυνατότητα ανταπόκρισης στις υποχρεώσεις που το συνόδευαν. Κατά κάποιον τρόπο, ένιωθαν ότι έχουν «υιοθετήσει» μετανάστες και πρόσφυγες, για τους οποίους περίμεναν ότι, μετά από τόσα χρόνια υποστήριξης, θα είχαν αρχίσει να στέκονται στα πόδια τους. Αυτή η διάσταση πήγαζε από το γεγονός ότι, σύμφωνα με τα μέλη της ομάδας, το εγχείρημα είχε κάποια κενά, που οφείλονταν στο γεγονός ότι το Σ φτιάχτηκε όταν έκλεινε η Κ και ήταν μια διέξοδος ανάγκης, με αποτέλεσμα οι άνθρωποι που βρέθηκαν στο Σ να μην έχουν πάρει οι ίδιοι την απόφαση για αυτή την πρωτοβουλία. Επομένως το εγχείρημα επιβλήθηκε στους αιτούντες άσυλο από την ομάδα ως λύση ανάγκης.

Το σημείο που ήταν καθοριστικό στην οικοδόμηση της σχέσης μεταξύ των ενοίκων και της ομάδας, ήταν το γεγονός ότι, στις αντιλήψεις και στα μάτια των ενοίκων, η ομάδα των αλληλέγγυων δεν θα μπορούσε να έχει ρόλο «παρατηρητή», από την στιγμή που ήταν εκείνη που εκκίνησε το εγχείρημα –πράγμα που αποδείχτηκε στην πράξη. Θεωρούσε τον εαυτό της «παγιδευμένο» σε μια συνθήκη από την οποία δύσκολα θα μπορούσε να «απελευθερωθεί». Εξαρχής οι αιτούντες άσυλο είχαν ως δεδομένο ότι από «πίσω» υπήρχαν άνθρωποι που ήταν και στην Κ, ότι θα τους στήριζαν και για οτιδήποτε συνέβαινε θα μπορούσαν να απευθύνονται σε εκείνους.

Η ομάδα δεν κράταγε αποστάσεις από το γίγνεσθαι του χώρου παρά την διάθεσή της να είναι σε «απόσταση». Από την στιγμή που αποφασίστηκε να μεταφερθούν οι ένοικοι στο Σ, και με τις ευθύνες που αυτό συνεπαγόταν, θεωρήθηκε ότι ήταν δύσκολο τα μέλη της ομάδας να παραμένουν θεατές και να αφήνουν την εξέλιξη των πραγμάτων στην «τύχη τους». Οι πρωτοβουλίες που έλαβαν τα παραπάνω άτομα συνεπάγονταν και αντίστοιχες ευθύνες. Επομένως, αυτό διαιώνιζε τη σχέση εξάρτησης και προστασίας. Οι ένοικοι συνέχιζαν να τους βλέπουν ως υπεύθυνους που εκτελούσαν έναν συντονιστικό ρόλο και σε αυτό το πλαίσιο το πρόταγμα της «αυτοδιαχείρισης» δεν απέδωσε.

Αυτή η εξέλιξη είχε ως αποτέλεσμα την απουσία μιας γερής βάσης συσπείρωσης όλων των ενοίκων και την αποδυνάμωσή τους ως συλλογική οντότητα. Αυτό πάλι σήμαινε ότι δεν καθιερώθηκε η συλλογική εκπροσώπηση των ενοίκων στην τοπική κοινωνία. Από την άλλη, δημιουργήθηκε μια κατάσταση μη λήψης ευθυνών και από τα δύο μέρη, με αποτέλεσμα να προκαλείται επικοινωνιακό και λειτουργικό πρόβλημα. Σχετικά με αυτό ο Σταύρος αναφέρει:

«Υπήρχε από τις δύο πλευρές (ενοίκων και ομάδας) μια σκόπιμη έλλειψη επικοινωνίας, καθώς έβγαινε ότι δεν θέλω να καταλάβω ακριβώς τι γίνεται και πώς, δηλαδή δεν θέλω να μπω στα πολύ δύσκολα που σχετίζονται με πρακτικά ζητήματα της καθημερινότητας».

Επομένως, έτσι όπως εξελισσόταν η σχέση έβλεπες ότι ήταν μια σχέση ιεραρχική, στην οποία ο καθένας υποδυόταν έναν ρόλο. Από αυτή τη συνθήκη πήγαζε το πρόβλημα ότι μια τέτοια σχέση δεν μπορούσε να αφεθεί τόσο εύκολα στην τύχη της.

Ο Σταύρος για αυτήν τη διαμορφωμένη συνθήκη, που υποδηλώνει την ιδιομορφία της στην σχέση με τους ενοίκους, αναφέρει:

«Όσον καιρό κράτησε το Σ δεν ένιωθα ποτέ ότι είμαι κηδεμόνας, αλλά πολλές φορές θύμα. Γιατί αν είχα αναλάβει πλήρως εγώ τη διαχείριση και πληρωνόμαστε για αυτό, θεωρώ ότι θα ήταν όλοι χαρούμενοι. Δηλαδή το ψάχνανε με κάποιο τρόπο να μπει ένας συντονιστής: κάποιοι να μας βάλουν σε τάξη, να ελέγχουν τα διάφορα ζητήματα στο σπίτι. Είχαν ανάγκη αυτήν τη μορφή εξουσίας και δεν μπορούσαν να ξεφύγουν από αυτό».

Αυτή η διάσταση υποδηλώνει την τάση της ανάθεσης ευθύνης από την πλευρά των ενοίκων που κατά βάση εξυπηρετούσε τις δικές τους ανάγκες της καθημερινότητας και κυρίως τα γραφειοκρατικά θέματα. Πρόκειται για ένα ευρύ φάσμα διαμεσολαβητικών πρακτικών τόσο απέναντι στην τοπική κοινωνία όσο και στις συναλλαγές τους με τις δημόσιες υπηρεσίες – συχνά σε περιπτώσεις μείζονος σημασίας ή/και ανάγκης. Αυτές αφορούν το κλείσιμο ραντεβού στον Ε.Φ.Κ.Α. ή στο νοσοκομείο, τις δοσοληψίες με τον δημόσιο τομέα ή ακόμα και την ενημέρωση και τη βοήθεια μέσω *WhatsApp* για διάφορα άλλα ζητήματα, ανανέωση της κάρτας ανεργίας, συνοδεία στο νοσοκομείο και σε άλλες δημόσιες υπηρεσίες, διαμεσολάβηση στην επικοινωνία τους με τους ιδιοκτήτες – στον βαθμό μάλιστα που ένας τρίτος, δηλαδή ο *αλληλέγγυος*, αναλαμβάνει ακόμη και την ευθύνη να εγγυηθεί για την οικογένεια, τον χαρακτήρα των μελών της και τη συνέπειά τους.

Σε πολλές περιπτώσεις, ο λόγος που διατύπωναν είχε χροιά απαίτησης. Ο Τζαφέρ, βλέποντας εμένα ως «από τα έξω – αλληλέγγυο» και προκειμένου να εξυπηρετηθεί μου λέει:

«Μέχρι τέλος Δεκέμβρη πρέπει να βρω σπίτι. Επίσης θέλω ραντεβού για τα μάτια για μένα και τη γυναίκα μου αλλά και με γιατρό για καρδιά και δέρμα… Εσύ είσαι ο άνθρωπός μου τώρα».

Στο ίδιο πνεύμα είχε εκφραστεί και ο γιος του, ο Τζαβάντ, όταν του είχα κλείσει ραντεβού στο νοσοκομείο. Μου είχε αναφέρει ότι για να κλείσει ραντεβού είχε μιλήσει με μια γιατρό (η ίδια ήταν εθελόντρια γιατρός στην Κ και μέλος της ομάδας στο Σ). Της είχε στείλει μήνυμα στο messenger, της είχε στείλει και τα απαραίτητα έγγραφα για το νοσοκομείο, αλλά εκείνη δεν είχε απαντήσει ποτέ. Αυτό το πράγμα τον είχε αφήσει έκπληκτο καθώς, όπως είπε χαρακτηριστικά: «*Εκείνη έπρεπε να με εξυπηρετήσει*». Στο ερώτημά μου αν ήταν *υποχρεωμένη* να τον εξυπηρετήσει, εκείνος απάντησε ότι είχε ασχοληθεί μαζί του και με την οικογένειά του στο παρελθόν και άρα ήταν το πρόσωπο αναφοράς για εκείνον. Από τη συνομιλία μας έγινε φανερό ότι δεν ήταν σε θέση να διακρίνει για τον *άλλο* αν είναι *εθελοντής*, *αλληλέγγυος* ή *επαγγελματίας*-εργαζόμενος σε Μ.Κ.Ο.· εφόσον στη διαδρομή του είχε περάσει από πολλά πεδία ανθρωπιστικής διακυβέρνησης, θεωρούσε δεδομένο ότι οι *άλλοι* είναι εκεί για να τον εξυπηρετήσουν. Υπήρχε σύγχυση ως προς τις έννοιες *υποστήριξη* και *εξυπηρέτηση*. Έτσι, μοιάζει ο λόγος των *προσφύγων* απέναντι στους *άλλους*, στους *ανθρωπιστικά δρώντες*, να έχει ως εκφορά τον χαρακτήρα *απαίτησης*– ειδικά όταν εξετάζουμε περιπτώσεις *αιτούντων άσυλο* που είχαν ανέκαθεν σχέση με το ανθρωπιστικό καθεστώς. Η συγκεκριμένη οικογένεια είχε βρει όλα αυτά τα χρόνια υποστήριξη από τους *ανθρωπιστικά δρώντες*, είχε βασιστεί σε αυτούς και φαίνεται ότι είχε δημιουργήσει σχέση εξάρτησης από αυτούς.

Σύμφωνα με την Φατίμα είχε αναπτυχθεί σχέση εμπιστοσύνης με τους *αλληλέγγυους*. Η ζωή στο *Σπίτι της Αλληλεγγύης* ήταν για εκείνη ένα μεταβατικό στάδιο προκειμένου σταδιακά να αναλάβει τις ευθύνες της ζωής της – άλλωστε η συνθήκη συμβίωσης με τους *αλληλέγγυους* είχε πάψει να υφίσταται, αλλά το πνεύμα της αλληλεγγύης που εκείνοι ενδυνάμωσαν συνέχιζε να

υφίσταται μεταξύ των πρώην ενοίκων. Επιπλέον η παρουσία των *αλληλέγγυων* σε δύσκολες συνθήκες και περιπτώσεις ήταν δεδομένη. Η ίδια αναφέρει:

«Οι αλληλέγγυοι μας έδωσαν τη δυνατότητα να είμαστε όλοι μαζί και ύστερα εμείς προσπαθήσαμε να επιβιώσουμε. Εκείνοι μας συμβούλευαν τι πρέπει να κάνουμε σε δύσκολες περιπτώσεις, τι να προσέχουμε, ανησυχούσαν για εμάς και ήθελαν να μας προστατεύουν για να μην έχουμε προβλήματα. Ήταν η καλύτερη επιλογή να ζήσω σε αυτό το σπίτι μέχρι να βρω κάτι άλλο».

Στην δράση της ομάδας και τις πρακτικές της διαφαίνεται μια τάση πολιτικοποίησης «από τα πάνω», μέσα από τις συμβουλές και ενίσχυσης ενός λόγου σχετικού με τα δικαιώματα, την αλληλεγγύη και τη συνύπαρξη. Αλλά η επιτυχία μεταφοράς του λόγου περί ανθρωπισμού και δικαιωμάτων ως οικουμενικών αξιών εξαρτάται από τις συνθήκες, τις περιστάσεις και τον λόγο που αρθρώνουν τα ίδια τα υποκείμενα.

Για την Φατίμα και τον Τζαφέρ ο χώρος αυτός ήταν ένα στάδιο της διαδρομής και της εξέλιξής τους μέχρι την ενοικίαση του δικού τους διαμερίσματος που θα φιλοξενούσε την οικογενειακή τους μονάδα· επιδίωξη παρέμενε μια ανεξάρτητη και κανονική ζωή. Η κανονικότητα για τις δύο οικογένειες έγκειτο στη δυνατότητα ανεξαρτητοποίησης από τους φορείς και δρώντες που παρείχαν προστασία και υποστήριξη στους ίδιους κατά την εγκατάσταση σε όλες τις παραμέτρους της και κυρίως στην αίσθηση της δυναμικής που παρήγαγε η νέα συνθήκη *του να είσαι μόνος*.

Η «κανονικότητα» νοηματοδοτούνταν από τους ενοίκους του Σ διαφορετικά από ότι για την ομάδα. Ωστόσο αυτό δεν σήμαινε ότι η οπτική των ενοίκων δεν γινόταν σεβαστή. Σχετικά με την έννοια της κανονικότητας, ο Σταύρος υποστηρίζει:

«Είναι λίγο εγωιστικό να έχουμε την απαίτηση να υιοθετήσουν τη δική μας κοσμοαντίληψη, της αριστεράς. Αυτό που επιδιώκουν δεν είναι αυτό που πιστεύουμε εμείς· για τους ίδιους το να μπουν σε μια «κανονικότητα», ισοδυναμεί με το να φτιάξουν τη ζωή τους, να έχουν στέγη, τροφή και δουλειά. Και εμείς λέμε ότι δεν θέλουμε να είμαστε «κανονικοί», αλλά αυτό δεν μπορούμε να το επιβάλουμε στον άλλον».

Είναι σημαντική η σχετική αναφορά της Φατίμα για την κανονικότητα. Για την ίδια, ο πρόσφυγας ταυτίζεται με το εξαρτώμενο άτομο:

«Εγώ και τα παιδιά θέλαμε να δούμε αλλαγή στη ζωή μας. Πηγαίνοντας από την Κ στο Σ, ήταν μια εξέλιξη· και από το Σ εδώ (διαμέρισμα που έχει νοικιάσει) ήταν μία άλλη εξέλιξη. Με αυτόν τον τρόπο προσπάθησα να δημιουργήσω μια κανονική ζωή. Τώρα νιώθουμε δυνατοί. Παρατηρούμε ότι δεν είμαστε πλέον πρόσφυγες, επειδή δεν ζούμε πια σε ένα χώρο με εθελοντές και αλληλέγγυους γύρω μας να μας προστατεύουν, να δίνουν συνεχώς βοήθεια, πράγμα που σε κάνει να νιώθεις αδύναμη. Πριν νιώθαμε ότι η ζωή μας εξαρτιόταν από αυτούς τους ανθρώπους και αυτό σήμαινε ότι η σχέση δεν ήταν ισότιμη. Αυτό ήταν λογικό, βέβαια, γιατί εκείνοι είναι στη χώρα τους, ξέρουν το σύστημα και πώς να διαπραγματεύονται σε κάθε συνθήκη».

Είναι αναμφίβολο ότι η επίδραση του *αλληλέγγυου ανθρωπισμού* ήταν καθοριστική στη διαχείριση των συνεχών προκλήσεων – ειδικά όταν αναφερόμαστε σε περιπτώσεις οικογενειών.

Παρακολουθώντας την πορεία των δύο οικογενειών, αντιλαμβανόμαστε ότι δρόμοι που διασταυρώθηκαν χωρίστηκαν στη συνέχεια, όταν οι φορείς και η ανθρωπιστική παρέμβαση έπαψαν να παρέχουν προστασία και υποστήριξη. Αυτό ώθησε τους ανθρώπους να αναλάβουν πρωτοβουλίες για την εγκατάστασή τους. Στα μετέπειτα βήματά τους βασίστηκαν κυρίως σε ήδη διαμορφωμένες γνωριμίες και σχέσεις με ομοεθνείς τους ή με ανθρώπους από τον ευρύτερο κύκλο των *αλληλέγγυων* και *εθελοντών*. Η ερευνητική διαδικασία έδειξε πως οι οικογένειες, ακόμη και με το τέλος του Σ, απευθύνθηκαν σε διαφορετικά πρόσωπα για τα καθημερινά ζητήματα.

2.3 Οι συλλογικότητες μεταναστών στην διαδικασία της εγκατάστασης

Οι συλλογικότητες μεταναστών και προσφύγων ως συσσωματώσεις Νομικών Προσώπων Μη Κερδοσκοπικού χαρακτήρα αποτελούν κοινωνικές οντότητες με βασικό ρόλο την υποστήριξη και υποδοχή κυρίως των αιτούντων άσυλο που ανήκουν στην ίδια εθνοπολιτισμική ομάδα. Αναλαμβάνουν πρακτικές διαμεσολάβησης που αφορούν στην σύνδεση των αιτούντων άσυλο με οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, την εύρεση στέγασης, εργασίας, την παροχή βασικών αγαθών και τη συνοδεία σε δημόσιες υπηρεσίες. Επίσης οργανώνουν σεμινάρια εκπαιδεύσεων με σκοπό την ενδυνάμωση και βοηθούν γενικά στις γραφειοκρατικές διαδικασίες. Η σημασία τους στο συγκεκριμένο πεδίο αυξομειώνεται ανάλογα με τις κοινωνικές συνθήκες εντός των οποίων εξελίσσεται η καθημερινότητα των αιτούντων άσυλο. Υπό το πρίσμα αυτό, φαίνεται ότι οι μελέτες για τις πρακτικές διαμεσολάβησης δείχνουν ότι η κοινωνική κινητικότητα που προσφέρεται στο πλαίσιό της είναι συχνά προσωρινή, αβέβαιη και ασταθής (De Jong 2018). Οι συλλογικότητες και τα άτομα που τις αποτελούν εξελίσσονται σε πρόσωπα αναφοράς για τους αιτούντες άσυλο εντός της συνθήκης που περιγράφεται ως «προσφυγική κρίση» και οι πρακτικές διαμεσολάβησής τους δεν είναι *a priori* καθορισμένες. Αυτό προκύπτει από την ανάγκη που γεννά η μεταναστευτική συνθήκη, και, για τους ανθρώπους που υπόκεινται σε αυτήν, η συλλογικότητα αποτελεί το κατώφλι, τη γεφύρωσή τους με την τοπική κοινωνία. Οι συλλογικότητες αυτές –και ειδικά όσες έχουν εδραιωθεί από μεταναστευτικούς πληθυσμούς παλαιότερων περιόδων– βρίσκονται σε θέση να αναλαμβάνουν ευθύνες, να συντονίζουν δράσεις, να δικτυώνονται, να αναλαμβάνουν ρόλους αντιπροσώπευσης των αιτούντων άσυλο απέναντι στους κρατικούς θεσμούς, στις δημόσιες υπηρεσίες και στην τοπική κοινωνία. Η ιδιαιτερότητά τους έγκειται στο γεγονός ότι οι ήδη εγκατεστημένοι πρόσφυγες ταυτίζονται με τους/τις νεοεισερχόμενους/ες μέσω μιας αίσθησης συγγένειας, ομοεθνότητας και αδελφότητας, που ανοίγει τον δρόμο υποδοχής και εγκατάστασης.

- ***Μελέτη περίπτωσης ενός συλλόγου Αφγανών: οι πρόσφυγες για τους πρόσφυγες***

Ο σύλλογος Αφγανών δημιουργήθηκε στις αρχές του 2000. Η δράση του σχετιζόταν με τα νομικά και κοινωνικά προβλήματα τον Αφγανών μεταναστών, την παροχή βοήθειας, την οργάνωση μαθημάτων ελληνικής και αγγλικής γλώσσας. Ο σύλλογος διευρύνθηκε επίσης λόγω της οργάνωσης εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων. Με τις νέες –μετά το 2015–μετακινήσεις μεταναστευτικών πληθυσμών ο σύλλογος επέκτεινε και ενέτεινε τις δράσεις και τον συντονισμό του με άλλους φορείς της κοινωνίας των πολιτών, λόγω των αναγκών που είχαν οι *αιτούντες άσυλο*. Οι τελευταίοι με τη σειρά τους είδαν τον σύλλογο ως σημείο αναφοράς – άλλωστε τους συνέδεαν και σχέσεις ομοεθνότητας.

Οι *πρόσφυγες* και οι *αιτούντες άσυλο* που επισκέπτονται τον σύλλογο είναι από δομές εγκατάστασης, διαμερίσματα, ακόμη και άστεγοι. Συνήθως απευθύνονται όταν παρουσιάζεται ανάγκη διερμηνευτικής διαμεσολάβησης απέναντι σε ιδιώτες ή σε δημόσιες υπηρεσίες και, γενικότερα, όταν θέλουν συγκεκριμένη βοήθεια την οποία οι οργανώσεις που τους εξυπηρετούν δεν μπορούν να τους την παρέχουν. Με τη σειρά τους, τα μέλη του συλλόγου συνδιαλέγονται ηλεκτρονικά με μη κυβερνητικές οργανώσεις, θέτοντας τα ζητήματα και διαμεσολαβώντας στην επικοινωνία. Ο σύλλογος ασχολείται κυρίως με τις ευάλωτες περιπτώσεις και σε αυτές δίνει προτεραιότητα.

Η μεταστροφή προς την ανθρωπιστική δράση εντατικοποιήθηκε εντάσσοντας κατά κάποιο τρόπο στις εννοιολογήσεις του συλλόγου όρους, όπως *ευαλωτότητα, ανακούφιση, άνθρωποι σε ανάγκη, θεραπεία του πόνου,* που εντοπίζονται στον γλωσσικό κώδικα της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης κατά τη δυναμική εμφάνισή της μετά το 2015. Επιπλέον, παρατηρείται ότι στον αξιακό οργανωτικό πυρήνα των δράσεων του συλλόγου διατηρούνται όσες σχετίζονται με την εκπαίδευση–χαρακτηριστική της συλλογικότητας από τα πρώτα της κιόλας βήματα– και τη νομική υποστήριξη αλλά και άλλες πολιτισμικού χαρακτήρα και πολιτικής εκπροσώπησης· στις παραπάνω ήρθε να προστεθεί και η πρακτική της διαμεσολάβησης με ανθρωπιστικά νοήματα.

Ως νέες παρεμβάσεις που υιοθετούνται από τον σύλλογο, είναι η νομική συμβουλευτική σε αιτούντες άσυλο, συμβουλευτική για την στέγαση, διανομή τροφίμων σε οικογένειες και ευάλωτες ομάδες και άτομα που δεν επιδοτούνται καθώς και εμψύχωση και ενδυνάμωση. Λόγω του όγκου των αναγκών και προβλημάτων που βιώνουν οι αιτούντες άσυλο, παρατηρείται μια στροφή στις στρατηγικές και πρακτικές του συλλόγου σε σχέση με το χρονικό διάστημα πριν το 2015.

- ***Στο έδαφος του συλλόγου***

Η προσεκτική παρατήρηση στο επίπεδο της έρευνας αποκαλύπτει κάποιες ενδιαφέρουσες παραμέτρους που ερμηνεύουν τους τρόπους με τους οποίους συγκροτείται η δράση των μελών εντός του συλλόγου. Στην αντίληψη των *αιτούντων άσυλο* και των *προσφύγων* επιδρούν στοιχεία που σχετίζονται με τον χώρο καθεαυτόν: η ίδια η εσωτερική αρχιτεκτονική των γραφείων του συλλόγου δίνει σε κάποιον «από έξω» την εντύπωση ενός καλά οργανωμένου μέρους με λειτουργική διαρρύθμιση που προσομοιάζει σε οργάνωση Μ.Κ.Ο.: διαθέτει κεντρικό γραφείο με τον απαραίτητο εξοπλισμό, γραφείο υποδοχής, μία αίθουσα εργαστηρίου με ραπτομηχανές και τραπέζια στη σειρά με υπολογιστές laptop για έναν κύκλο εκπαιδευτικών σεμιναρίων που αφορούν κυρίως προγράμματα υπολογιστών, καθώς και έναν ιδιαίτερα διαμορφωμένο χώρο για την «κοινωνική κουζίνα». Στους τοίχους υπάρχουν εικόνες και φωτογραφίες από τη χώρα των μελών του συλλόγου, αφίσες της UNHCR και αναρτημένο ενημερωτικό υλικό για προγράμματα στέγασης και ένταξης που υλοποιούν Μ.Κ.Ο. Έτσι σχηματίζει κανείς την πεποίθηση ότι προσφέρονται υπηρεσίες και βοήθεια από «ειδικούς» στη διαχείριση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν *πρόσφυγες* και *μετανάστες*.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η παρουσία του μέλους του συλλόγου στο γραφείο υποδοχής καθώς και όλη η εσωτερική αρχιτεκτονική του χώρου οπτικοποιεί μια συνθήκη που παραπέμπει σε μέλος «ειδικευμένο» στο *προσφυγικό,* συνθήκη που εν πολλοίς αναιρεί την ισοτιμία μεταξύ των δύο μερών: ο άνθρωπος που είναι σε ανάγκη και ζητά βοήθεια αναγνωρίζει στο πρόσωπο του μέλους

τον υπεύθυνο, τον «ειδικό», κάποιον που διαθέτει το προφίλ του προσώπου αναφοράς. Το μέλος εξηγεί στον κάθε *πρόσφυγα* τι πρέπει να κάνει, ξεκαθαρίζοντας παράλληλα ότι «ως μέλη είμαστε σε θέση να τους βοηθήσουμε μέχρι εκεί που φτάνουν τα όριά μας» – πάντα μιλάει στο πρώτο πληθυντικό πρόσωπο. Το μέλος είναι στο γραφείο του, καθισμένος στη καρέκλα, μιλώντας στο τηλέφωνο και δίνοντας πληροφορίες μπροστά από την οθόνη του υπολογιστή του όσο ο κόσμος στον χώρο υποδοχής περιμένει με υπομονή να τελειώσει τη συνομιλία του, για να δεχτεί τον επόμενο από όσους έχουν έρθει να του απευθυνθούν για τα ζητήματά τους.

Τα μέλη του συλλόγου είναι σε μεγάλο βαθμό διερμηνείς σε μη κυβερνητικές οργανώσεις. Στη διάρκεια της «προσφυγικής κρίσης», συμμετείχαν ταυτόχρονα στην οργάνωση και τις δράσεις του συλλόγου. Εντός του χώρου δραστηριοποιούνται στελέχη που εξελίσσονται σε πρόσωπα αναφοράς. Αυτή η εξέλιξη οφείλεται στα προσωπικά βιώματα και εμπειρίες. Ο Τζαβάντ, βασικός συνομιλητής, εκλεγμένο μέλος στο Διοικητικό Συμβούλιο και βασικό μέλος του συλλόγου, αναφέρει:

«Όταν ήρθα το 2004, δεν είχα καμία βοήθεια. Έπρεπε να τα κάνω όλα μόνος μου και είχα πολλές ανάγκες. Υπήρχε ένα κενό που με έκανε να νιώθω ανασφάλεια. Δεν θέλω οι άνθρωποι που έρχονται τώρα να νιώθουν το ίδιο. Για αυτό προσπαθώ να βοηθήσω».

Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με τις γνώσεις που έχει αποκτήσει. Αναγνωρίζοντας τη σημασία της γλώσσας ως κεντρικού μοχλού ένταξης σε διάφορα πεδία της κοινωνικής ζωής, γίνεται φανερό ότι ανάμεσα στα χαρακτηριστικά που του πιστώνονται ως ποιοτικά στοιχεία της προσωπικότητάς του και τον καθιστούν «ειδικό» είναι προφανώς και η γνώση της ελληνικής και της αγγλικής γλώσσας. Μια ρήση στη χώρα του λέει: «Κάθε δεύτερη γλώσσα που ξέρεις είσαι ένας δεύτερος άνθρωπος». Αυτό το γεγονός κάνει ακόμη πιο αποτελεσματική τη δυναμική της διαμεσολαβητικής του δράσης. Μια τρίτη συνιστώσα έγκειται στο ότι ο ίδιος «κατέχει την πληροφορία», ξέρει «πώς κινούνται τα πράγματα», είναι σε θέση αυτήν τη γνώση να τη μεταφέρει τους άλλους και το κάνει· τα παραπάνω του δίνουν ως πρόσωπο την ικανότητα να παρεμβαίνει και να διαμεσολαβεί. Τα οφέλη που αποκομίζει από τη δράση του δεν έχουν υλικό αντίκρισμα: ακριβώς οι ίδιες εμπρόθετες πράξεις του με το ισχυρό ηθικό και ανθρωπιστικό τους πρόσημο τον καθιερώνουν ως πρόσωπο αναφοράς, ως «άνθρωπο που μπορεί να λύσει το πρόβλημα». Η αναγνώριση που εισπράττει από τους άλλους ανατροφοδοτεί τη δράση του και ταυτόχρονα τον οδηγεί στο να εντείνει την εμπλοκή του στη διαμεσολαβητική διαδικασία. Υπό αυτή την οπτική διαμορφώνονται διαμεσολαβητές που όπως αναφέρουν οι Bräuchler, Knodel και Röschenthaler (2021) είναι απαραίτητο να έχουν εμπειρίες σχετικές με το ίδιο το περιεχόμενο της δικής τους ενασχόλησης, κι αυτές ακριβώς τους παρακινούν ώστε να αποκτήσουν αρμοδιότητα – στοιχείο που απαιτεί η διαδικασία της διαμεσολάβησης.

Τα βασικά μέλη αποτελούν τον συνδετικό κρίκο μεταξύ *προσφύγων* και *αιτούντων άσυλο* από τη μία και των διαφόρων υπηρεσιών από την άλλη. Τους συνοδεύουν σε υπηρεσίες και διερμηνεύουν, αναζητούν στέγη και εργασία, τους φέρνουν σε επαφή με νομικές υπηρεσίες και συμβουλευτικά κέντρα, οργανώνουν μαθήματα ελληνικής και αγγλικής γλώσσας, σεμινάρια υπολογιστών, συνδέονται με τις κοινότητες της διασποράς και άλλες μεταναστευτικές οργανώσεις στην Ελλάδα. Είναι δικτυωμένοι με Μ.Κ.Ο., με την Ύπατη Αρμοστεία, με διεθνείς οργανώσεις. Εντός της οργάνωσης και στο πλαίσιο της βοήθειας που παρέχουν θεωρούν τον

εαυτό τους «εθελοντές». Λόγω του ρόλου τους βρίσκονται στο επίκεντρο της προσοχής τόσο των ανθρώπων που είναι σε ανάγκη όσο και εκείνων που εκπροσωπούν τους εμπλεκόμενους φορείς.

- ***Δικτυώσεις με τους αιτούντες άσυλο ομοεθνείς***

Ως μέλη διαδικτυακών ομάδων οι φαρσόφωνοι, συνήθως χρησιμοποιούν την ηλεκτρονική εφαρμογή *Telegram*, *WhatsApp* και *Facebook*. Μέσα από την παρακολούθηση και την ανάλυση των διαδικτυακών κοινοτήτων και ομάδων γίνεται κατανοητός ο ρόλος τους στη διαδικασία της εγκατάστασης και η σύνδεσή τους με τον σύλλογο. Προφανώς οι κοινότητες αυτές προϋποθέτουν τη χρήση του κινητού τηλεφώνου και επιδρούν άμεσα και αποτελεσματικά στη ζωή τους πριν την απόφαση του ταξιδιού, κατά τη διάρκειά του αλλά και στην περίοδο της αναμονής, όταν παραμένουν εγκλωβισμένοι σε παραμεθόριες περιοχές· τους παρέχουν απαραίτητες πληροφορίες και επικοινωνία και ορίζονται ως «σανίδα σωτηρίας» (Gillespie et al. 2018). Το διαδίκτυο αποτελεί μια γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ των νεοεισερχόμενων Αφγανών *προσφύγων* με τις ήδη οργανωμένες συλλογικότητες στην Αθήνα. Στους ιστότοπους αυτών των συλλογικοτήτων δεν αναρτώνται μόνο έγκυρες πληροφορίες για σχεδόν όλες τις πτυχές της ζωής *προσφύγων* και *μεταναστών*, αλλά παρέχεται καθημερινή έμπρακτη υποστήριξη για διάφορα ζητήματα. Ωστόσο, όσον αφορά τις διαδικτυακές πλατφόρμες και εφαρμογές, αυτές διαδραματίζουν έναν βασικό ρόλο στις διαδικασίες της υποστήριξης των νεοεισερχόμενων *προσφύγων* και *μεταναστών*. Ο Τζαβάντ, βασικός συνομιλητής στο σύλλογο αναφέρει σχετικά:

«Το διαδίκτυο πάει χέρι-χέρι με την οργάνωση του συλλόγου. Δεν μπορεί να υπάρχει δράση του συλλόγου χωρίς το διαδίκτυο».

Αναγνωρίζεται επομένως ο σημαντικός ρόλος του διαδικτύου στη σχεδίαση των δράσεων, στη διάχυση πολιτικών ειδήσεων και πληροφοριών[22] για τη χώρα τους και τη χώρα εγκατάστασης – κυρίως εκείνων που αφορούν την καθημερινή ζωή των *αιτούντων άσυλο*, *προσφύγων* και *μεταναστών*. Παραμένει βασική πηγή ενημέρωσης, ψυχαγωγίας, επιμόρφωσης και πολιτικής δράσης (Bellardi et al. 2018, 13) κυρίως για τους νεαρούς σε ηλικία Αφγανούς που με τη φωνή τους συμβάλλουν στην καλύτερη οργάνωση και στην ενίσχυση του λόγου της ίδιας της *Κοινότητάς* τους. Η Αβίντ, νεαρή Αφγανή που συμμετέχει ως εθελόντρια στο σύλλογο , αναφέρει:

«Βρήκα αυτό το μέρος τελείως τυχαία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης [social media] και ήταν πολύ χρήσιμο για μένα. Οι άνθρωποι με βοήθησαν να καταγραφώ στην υπηρεσία ασύλου. Εμείς κάνουμε διαδηλώσεις αλληλεγγύης στους ανθρώπους στο Αφγανιστάν. Υπάρχουν πολλές υπηρεσίες εντός του συλλόγου χρήσιμες για μας, όπως τα μαθήματα ελληνικής και αγγλικής γλώσσας. Νομίζω ότι οι άνθρωποι νιώθουν ασφάλεια και άνεση να έρθουν εδώ και μπορούνε να εμπιστεύονται αυτό το μέρος. Ο καθένας εδώ είναι εθελοντής».

Έτσι, διατηρώντας σχέσεις με τον σύλλογο μέσω κινητού τηλεφώνου και εφαρμογών, όπως το WhatsApp και το Facebook, εκδηλώνουν μορφές κινητικότητας και αυτενέργειας, επιδεικνύοντας ταυτόχρονα μια δυναμική και μια αυξημένη ανθεκτικότητα σε σύγκριση με άτομα που δεν βασίζονται σε αυτά τα μέσα. Ωστόσο, παραμένει γεγονός ότι είναι ισχυρή η τάση οι Αφγανοί να

[22] Horizon Europe – Work Programme 2021-2022. Culture, creativity, and inclusive society. (European Commission Decision C (2021) 4200 of 15 June 2021). Σελ 32.

βασίζονται κυρίως στους διακινητές και στις πληροφορίες που προέρχονται από τους συνταξιδιώτες τους.[23]

- ***Συντονισμός με την αφγανική διασπορά***

Ο σύλλογος αναλαμβάνει τον ρόλο του *διαμεσολαβητή* μεταξύ των κοινοτήτων της διασποράς και των *αιτούντων άσυλο* στην Ελλάδα και είναι σε θέση να επιλέγει τις πιο ευάλωτες περιπτώσεις που χρήζουν άμεσης παρέμβασης και υποστήριξης – ειδικά όταν συντρέχουν σοβαρά θέματα υγείας. Οι πρακτικές αυτές έχουν πρωταρχικό σκοπό να προσφέρουν τη χρηματική βοήθεια σε ευάλωτες οικογένειες και άτομα και δευτερευόντως να «αποζημιώσουν» με ένα συμβολικό ποσό τους εθελοντές που θα απασχολούνται τακτικά στον χώρο, ώστε σταδιακά ο σύλλογος να αποκτήσει ένα προφίλ ανθρωπιστικής οργάνωσης με τον δικό της ρόλο και τις αναγκαίες δομές. Γίνεται έτσι αντιληπτό ότι οι διασπορικοί και διεθνικοί δεσμοί αποτυπώνουν και υποδηλώνουν μια σχετική «θεραπεία» των αναγκών που αναδύονται στους προσφυγικούς πληθυσμούς (Van Hear et al. 2014), ενώ οι συμπαγείς σχηματισμοί τους και η δέσμευση σε διεθνικές δράσεις λειτουργούν ως παράγοντες ανακούφισης, εφαρμόζοντας ανάλογες πολιτικές που πηγάζουν από τους κόλπους των ίδιων των κοινοτήτων.

Η κινητοποίηση της διασποράς έχει θρησκευτικό και φιλανθρωπικό χαρακτήρα. Είναι σύνηθες πριν και κατά τη διάρκεια του Ραμαντάν οι τοπικές ομάδες να συγκεντρώνουν δωρεές μέσω της πρακτικής του *zakat,* από τους πρόσφυγες για τους πρόσφυγες (Fiddian-Qasmiyeh et al. 2020) Η βοήθεια κατευθύνεται σε περιοχές όπου τα προβλήματα είναι μεγαλύτερα. Εξετάζοντας τον συνδυασμό διασποράς, θρησκείας και διαμεσολάβησης γίνεται φανερή η σημασία της αντήχησης (Bräuchler 2021) στην υποστήριξη τοπικών ομάδων και στη διαμόρφωση μίας διαμεσολαβητικής αλυσίδας μεταξύ των ομάδων της διασποράς που μέσω του ακτιβισμού, του διαδικτύου, των συντονισμών και των συναντήσεων παράγουν αντήχηση και κινητοποιούν τα μέλη παγκοσμίως.

Η θρησκεία, η εθνοτική ταυτότητα και ο ανθρωπισμός είναι τα πεδία όπου η διαμεσολάβηση αποκαλύπτει ταυτόχρονα και τη διαδικασία της συγκρότησης σχέσεων και ταυτοτήτων. Επιπλέον, μέσα από τις διασπορικές σχέσεις ξεδιπλώνεται η «διαμεσολαβητική φροντίδα», που, σύμφωνα με τη Fechter (2019), ορίζεται ως διευκόλυνση και μεταφορά πόρων μεταξύ των υποστηρικτών πολιτών και των τοπικών αποδεκτών.

- ***Στρατολόγηση εθελοντών***

Το κλίμα που επικρατεί και η επικοινωνιακή συνθήκη που περιλαμβάνει το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο εντός του χώρου του συλλόγου κάνει τους *αιτούντες άσυλο* να νιώθουν σύντομα δικό τους τον χώρο του συλλόγου, γεγονός που τους προτρέπει να επαναλαμβάνουν τις επισκέψεις τους και συχνά να αποφασίζουν την εθελοντική συμμετοχή τους εκεί. Στη διάρκεια της έρευνας αυτό συνέβαινε κυρίως με νεαρά αγόρια και κορίτσια αλλά και με παντρεμένες γυναίκες. Η παροχή υποστήριξης και ο τρόπος προσέγγισης δημιούργησε το έδαφος της εθελοντικής

[23] https://odihpn.org/magazine/voices-refugees-information-communication-needs-refugees-greece-germany/

συμμετοχής σε αξιοσημείωτο βαθμό και στον γυναικείο πληθυσμό. Είναι ενδεικτικές κάποιες σχετικές αναφορές από τα ίδια τα υποκείμενα:

«Έρχομαι σε αυτό το χώρο εδώ και ένα μήνα. Ήρθα για να κάνω μαθήματα και δράσεις. Είμαι εθελόντρια εδώ και μαγειρεύω για τους εθελοντές. Αυτό με κάνει να νιώθω πιο καλά απ' ότι αν καθόμουνα στο σπίτι. Έρχομαι για να βοηθήσω και αυτό με κάνει ευτυχισμένη».

Μια άλλη μαρτυρία αναφέρει:

«Θα ήθελα να έρχομαι συχνά εδώ να πίνουμε καφέ και να συζητάμε σημαντικά πράγματα. Το λέω αυτό επειδή είναι δύσκολο με το ασύλου και νομίζω ότι αυτό είναι ένα κοινό σπίτι, όπου ο κόσμος μπορεί να ελπίζει και να έχει όνειρα. Όταν βλέπεις κόσμο που προσφέρει και βγάζει μια ενεργητικότητα, εσύ μπορείς να μαθαίνεις από αυτό. Νομίζω ότι είναι σημαντικό να κρατήσουμε την αλληλεγγύη μεταξύ μας».

Έτσι, οι *πρόσφυγες* αναγνωρίζουν την προσπάθεια και γίνονται από υποκείμενα-«αποδέκτες» βοήθειας υποκείμενα-«πάροχοι» βοήθειας, αναλαμβάνοντας ρόλο *διαμεσολαβητή* ανεξάρτητα από την προσωπική τους νομική συνθήκη. Είναι χαρακτηριστική η μαρτυρία της Φαρίντα:

«Ήρθα εδώ με την ελπίδα ότι θα μου βρουν σπίτι. Όμως δεν είναι εύκολο. Με βοηθάνε να βρω και μου δίνουν πληροφορίες. Έτσι έμαθα πράγματα και τώρα προσφέρω εθελοντισμό στους ανθρώπους που είναι σαν και μένα. Τώρα έχω μάθει και, όταν τους δίνω πληροφορίες και κατευθύνσεις, αυτό με κάνει πραγματικά ευτυχισμένη».

Θα πρέπει να τονιστεί ότι η οικειότητα που χαρακτηρίζει τη σχέση των αιτούντων και των αιτουσών άσυλο με τον σύλλογο τους δημιουργεί αίσθηση εμπιστοσύνης. Με τη σειρά τους τα μέλη του συλλόγου διασυνδέουν τους αιτούντες με φορείς και οργανώσεις που εμπιστεύονται, στη βάση καθιερωμένων συνεργασιών και από καιρό αποκτημένων σχέσεων. Ως προς τα άτομα που «εξυπηρετούνται» και αποτελούν δέκτες βοήθειας και υποστήριξης, προωθείται η πολιτική της στρατολόγησης των εθελοντών με σκοπό να παραμείνουν ενεργοί στις δράσεις του συλλόγου. Η στρατολόγηση ενέχει χαρακτηριστικά βοήθειας και ανταπόδοσης. Η πρακτική αυτή συνεπάγεται ενδυνάμωση του συλλόγου. Μία από τις λογικές που διέπει την διαμεσολάβηση είναι ο «δικός τους άνθρωπος να μην χαθεί αλλά να παραμείνει δικός τους».

Η πρακτική που ακολουθείται είναι το μέλος/διαμεσολαβητής να παρέχει υποστήριξη που συνεπάγεται ότι ο δέκτης της προσφοράς βοήθειας, έχει το ηθικό χρέος να ανταποδώσει συμμετέχοντας και προσφέροντας εθελοντισμό. Πρόκειται για την προώθηση ενός πνεύματος αφοσίωσης όπου σε συνθήκες κρίσης αναδύονται συγκεκριμένοι ρόλοι και πρακτικές. Δημιουργούνται ευθύνες οι οποίες δεν είναι προκαθορισμένες αλλά άπτονται των ηθικών και θρησκευτικών διαστάσεων του δικού τους πολιτισμού, της δικής τους κουλτούρας βοήθειας που σημαίνει να «πράττεις το καλό». Η προσφυγική κρίση τονίζει την ανάγκη ενίσχυσης των εθνοπολιτισμικών δεσμών στην διαδικασία της υποδοχής. Ο Τζαβάντ, σε μία περίπτωση υποστήριξης μίας γυναίκας η οποία ζητούσε από τα μέλη να την βοηθήσουν να βρει διαμέρισμα, της είχε πει ότι θα την βοηθήσουν, όμως καλό είναι και η ίδια να προσφέρει εθελοντική εργασία κάποιες ώρες την εβδομάδα. Επομένως υπάρχει μια σχέση ανταλλαγής που εξυπηρετεί την συνοχή του συλλόγου και την ενδυνάμωσή της ως ανθρωπιστική οντότητα.

Όταν λοιπόν αναφερόμαστε στο σύλλογο, η εξέλιξη και η πορεία του *πρόσφυγα* ή του *αιτούντα άσυλο* από δέκτη υπηρεσιών σε άτομο που «προσφέρει» γίνεται αβίαστα και τελείως αυθόρμητα. Η πορεία αυτή διαμορφώνει στη συνέχεια επίσημα μέλη. Ο πρόσφυγας χτυπά την πόρτα του συλλόγου στην αρχή για να ρωτήσει. Ύστερα αρχίζει και δημιουργεί προσδοκίες ότι σε αυτόν τον χώρο, που σταδιακά του γίνεται οικείος, μπορεί να βρει βοήθεια και να λύσει τα προβλήματά του. Η πρώτη βοήθεια ακολουθεί τη δεύτερη και ούτω καθ' εξής. Η διεργασία αυτή, διαδραστικού χαρακτήρα, κινητοποιεί το πρόσωπο που ζητάει βοήθεια και διαμεσολάβηση, και αυτό το κάνει να αναζητήσει λύσεις, δίαυλους επικοινωνίας, να ενημερωθεί περαιτέρω για κάτι που δεν ξέρει και σταδιακά να αποκτήσει γνώση των πραγμάτων. Με αυτόν το τρόπο εδραιώνεται το προφίλ του μέλους που προσφέρει βοήθεια. Όλοι αυτοί οι δρώντες και οι πρακτικές τους σχηματίζουν άτυπη διαμεσολάβηση, όμως συχνά περιστασιακή και τυχαία. Συμβαίνει σταδιακά οι συγκεκριμένες δράσεις να μετασχηματίζονται σε μια εκδοχή πιο μόνιμης άτυπης υποστήριξης και στο πλαίσιο αυτής της εξέλιξης ξεδιπλώνονται οι μορφές και ο χαρακτήρας της διαμεσολάβησης. Για να ενσωματωθεί επιτυχώς κάποιος ή κάποια στο σύλλογο, θα πρέπει να κατανοηθούν οι ανάγκες των ατόμων, να αποκτήσουν γνώση των στόχων, να γνωρίζουν τους δίαυλους σύνδεσης με άλλους φορείς ή δρώντα υποκείμενα αλλά και το κυριότερο να υπαχθούν σε μια σχέση ανταλλαγής βοήθειας.

Η κατοχύρωση των αιτούντων άσυλο ως εθελοντών θεσμικά γίνεται με την σύναψη ενός Συμφωνητικού Εθελοντικής Συνεργασίας με τον σύλλογο. Για τους εθελοντές αιτούντες άσυλο/πρόσφυγες η εμπειρία που αποκτούν ως εθελοντές και το έγγραφο αυτό τους δίνει ελπίδα ότι θα αρχίσουν να εργάζονται σε κάποιες οργανώσεις ως διερμηνείς και *πολιτισμικοί διαμεσολαβητές*, δηλαδή εντάσσονται στην αγορά εργασίας μετά την πρακτική που προσφέρουν ως *εθελοντές* στους χώρους του συλλόγου.

- ***Δράσεις, στρατηγικές διαμεσολάβησης και σχέσεις με την κοινωνία των πολιτών***

Η δράση του συλλόγου αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα. Το ένα επίπεδο απαντάει σε μια συνθήκη ανάγκης, έχει δηλαδή τον χαρακτήρα του κατεπείγοντος και το άλλο στην καθημερινή ένταξη. Για αυτό οι πολιτικές του συλλόγου στοχεύουν στην ανάπτυξη τεσσάρων αξόνων δράσης και αφορούν: α) τις δράσεις υποστήριξης με σκοπό την καθημερινή ένταξη, β) τη συνεργασία και τον συντονισμό με την τοπική κοινωνία, τους φορείς των ανθρωπιστικών οργανώσεων και άλλων μεταναστευτικών και προσφυγικών κοινοτήτων, γ) τις διεκδικητικές πολιτικές στο πλαίσιο της υποστήριξης κοινωνικών δικαιωμάτων και τέλος δ) την ενίσχυση διεθνικών/διασπορικών σχέσεων με αφγανικές κοινότητες σε άλλες χώρες. Όλες οι παραπάνω στοχεύσεις έχουν ορίζοντα την εγκατάσταση των *προσφύγων* και *αιτούντων άσυλο*.

Για τα ζητήματα που σχετίζονται με τις προκλήσεις της κοινωνικής ένταξης, τα μέλη του συλλόγου επιδιώκουν να δημιουργήσουν ευκαιρίες και υποδομές, καθώς όπως τονίζουν αυτά τα στοιχεία είναι που κινούν τα νήματα.

«Εμείς φτιάχνουμε υποδομές» αναφέρει ο Τζαβάντ «για να εξασφαλίσουμε στους *πρόσφυγες* την πρόσβαση στην εργασία και στις δημόσιες υπηρεσίες».

Με βάση τα παραπάνω κατανοούμε μια στροφή που έχει σημειωθεί με τον χρόνο στους κόλπους του συλλόγου, στροφή που δίνει περισσότερη βαρύτητα στα πεδία και στις στρατηγικές

διαμεσολάβησης σε πρακτικό επίπεδο· το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι η εγκατάσταση *αιτούντων άσυλο* και *προσφύγων* αποτελεί πεδίο εντατικής διαμεσολάβησης. Υπό αυτή την οπτική ξεδιπλώνουμε τη διαδικασία της διαμεσολάβησης υιοθετώντας την έννοια της μεταναστευτικής υποδομής, εντός της οποίας ενυπάρχουν συστηματικά αλληλένδετες τεχνολογίες, θεσμοί και φορείς που διευκολύνουν τη συνθήκη της κινητικότητας (Xiang και Lindquist 2014). Με αυτόν τον τρόπο η εγκατάσταση θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή μέσω μιας ερευνητικής διαδικασίας που επικεντρώνεται όχι μόνο στις κρατικές πολιτικές ή στα κοινωνικά δίκτυα, αλλά και στην *υποδομή*. Από αυτή την προσέγγιση εκκινεί η σκέψη ότι οι διαμεσολαβητές της μετανάστευσης δεν παράγουν μόνο ευκαιρίες, αλλά διαπραγματεύονται με ποικίλα στοιχεία της *υποδομής*, συλλέγουν έγγραφα, οργανώνουν εκπαιδευτικά σεμινάρια, δημιουργούν το έδαφος για μια πιο αποτελεσματική έκβαση των δραστηριοτήτων. Όλα αυτά έχουν επιπτώσεις στη διαδικασία της εγκατάστασης. Στο επίκεντρο της *υποδομής* τίθενται οι λειτουργικές διαδικασίες που εκτείνονται σε ένα ευρύ φάσμα φορέων και δρώντων υποκειμένων. Στη διάρκεια της έρευνας πεδίου στο σύλλογο στάθηκε δυνατό να γίνουν αντιληπτές αυτές οι οργανωτικές λειτουργίες κατά τη διαδικασία της εξέλιξής τους ώστε να σχηματιστεί μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα της εδραίωσης της *υποδομής*. Πάνω σε αυτό το ζήτημα ο Τζαβάντ αναφέρει:

Γραφεία του Συλλόγου Αφγανών 2021 φωτ. Ερβίν Σέχου

«Το ζητούμενο για μας είναι να δημιουργήσουμε και να μετατρέψουμε τον χώρο του συλλόγου σε *σταθμό λειτουργίας* (operation station). Να είμαστε ο συνδετικός κρίκος μεταξύ των προσφύγων και των μη κυβερνητικών οργανώσεων».

Εντός του *σταθμού λειτουργίας*, στην πράξη ανοίγονται ευκαιρίες για τους αιτούντες άσυλο όταν τα αιτήματα και οι ανάγκες διεκπεραιώνονται με την υιοθέτηση στρατηγικών και δράσεων που εκφράζονται συλλογικά και συνεταιρικά. Ο χώρος μετατρέπεται σε εκπαιδευτικό κέντρο, κέντρο διέλευσης των αιτούντων άσυλο και τακτοποίησης γραφειοκρατικών θεμάτων, κέντρο μοιράσματος τροφίμων και νομικής υποστήριξης, κέντρο παραπομπών, δικτυώσεων και συντονισμού. Η τακτοποίηση πολλών αναγκών απαιτεί την σύνδεση του χώρου με άλλους συλλογικούς ανθρωπιστικούς δρώντες. Ο *λειτουργικός σταθμός* εξίσου απαιτεί τα μέλη που υποστηρίζουν τους αιτούντες άσυλο να κατέχουν την κατάλληλη εκπαίδευση και γνώση για να ανταποκριθούν στην διαχείριση των

αναγκών και την αντιμετώπιση ποικίλων ζητημάτων. Απαιτείται επιμόρφωση των στελεχών του συλλόγου σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευσή τους για την διαχείριση ευαίσθητων κοινωνικών θεμάτων όπως είναι η σεξουαλική/ενδοοικογενειακή βία, LGBTQI περιπτώσεις και η προστασία προσωπικών δεδομένων. Οι συγκεκριμένες δράσεις αποσκοπούν στην ενδυνάμωση των στελεχών του συλλόγου ώστε με την σειρά τους να προβούν σε πρακτικές ενδυνάμωσης των αιτούντων άσυλο. Για τα στελέχη του συλλόγου οι πρακτικές αυτές δημιουργούν το έδαφος επίσημων συνεργασιών με την UNHCR και την αναγνώριση του συλλόγου ως εταίρου της.

Η επίσημη αναγνώριση έρχεται μετά από χρονοβόρες διεργασίες και απανωτές συναντήσεις. Έτσι η εξέλιξη του συλλόγου στη διαχρονία της οδήγησε στον μετασχηματισμό της: στράφηκε προς λειτουργικές διαδικασίες με επίκεντρο το ζήτημα της κοινωνικής ένταξης, διαμορφώνοντας έτσι μηχανισμούς για τη διαχείριση των σχετικών με αυτή ζητημάτων και υιοθετώντας τα εργαλεία και την γνώση των επίσημων ανθρωπιστικών δρώντων. Ο συντονισμός με την UNHCR και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις είναι καθοριστικός για την λειτουργία του συλλόγου. Ο χώρος και τα μέλη τονίζουν το προσφυγικό υπόβαθρο του αφγανικού πληθυσμού και προωθούν έναν ανθρωπιστικό λόγο, γεγονός που κινητοποιεί τις επίσημες ανθρωπιστικές οργανώσεις να αναπτύξουν δίαυλους επικοινωνίας με τον σύλλογο. Είναι ένας τρόπος να ανοίξει ο δρόμος για επίσημες συνεργασίες με την UNHCR με ενδεχόμενη επιδότηση για λειτουργικά έξοδα και υποστήριξη με βασικό τεχνολογικό υλικό.

Ο σύλλογος βρίσκεται στο κέντρο της δικτύωσης και αποτελεί γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ προσφύγων-αιτούντων άσυλο και φορέων της κοινωνίας των πολιτών. Στο πλαίσιο αυτό επιτελεί έναν διπλό ρόλο: υποδέχεται τα αιτήματα και τις ανάγκες των ενδιαφερόμενων και τα διοχετεύει στους αρμόδιους φορείς. Από την άλλη, όταν οι οργανώσεις επιδιώκουν να αποκτήσουν ευκολότερη πρόσβαση στον προσφυγικό πληθυσμό για να διεκπεραιώσουν και να υλοποιήσουν τα προγράμματά τους –προγράμματα που έχουν ως αντικείμενο *αιτούντες άσυλο* και *πρόσφυγες*– απευθύνονται επίσης στην *Κοινότητα*.

Υπό αυτό το πρίσμα ανοίγει ο δρόμος για πιο μόνιμες συνεργασίες με Μ.Κ.Ο. που έχουν ως αντικείμενο έργα με σκοπό την εκπαίδευση, θεωρητική και πρακτική, την απόκτηση γνώσης σε νέες τεχνολογίες, την ενδυνάμωση και την ψυχοκοινωνική υποστήριξη, την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, την προώθηση ενημερώσεων και πληροφοριών για τις συνθήκες, τις ανάγκες, τα προβλήματα σε όλο το φάσμα των θεμάτων της καθημερινότητας των *αιτούντων άσυλο* αλλά και την παροχή υλικοτεχνικής βοήθειας. Στο πλαίσιο αυτής της συνεργασίας διαβάζουμε τα εξής σε μια σχετική ανάρτηση στην ιστοσελίδα του συλλόγου:

«Συμφωνήθηκε η επίσημη συμμετοχή της *Κοινότητάς* μας στις 11 Δεκεμβρίου σε μια συνάντηση εργασίας της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. με άλλες κοινότητες. Ο Εκπρόσωπός μας θα συζητήσει από κοινού με άλλους συναδέλφους τις αγωνίες και τα προβλήματα των *προσφύγων* στην Ελλάδα».

Στο πλαίσιο του συντονισμού τίθενται βασικά ζητήματα για τις εξελίξεις και τις ακολουθούμενες πολιτικές στη νομική διαδικασία, στη στέγαση, στις γραφειοκρατικές υπηρεσίες, στην παροχή οικονομικής βοήθειας (cash assistance) και εμβολιασμού στον καιρό της πανδημίας.

Ο ρόλος της Ύπατης Αρμοστείας διαπερνά τον συντονισμό του συλλόγου. Κυρίως η UNHCR επιδιώκει να έχει «από κοντά» τις συλλογικότητες μεταναστών, παρακινώντας τες να ενστερνιστούν έναν ανθρωπιστικό λόγο και συνακόλουθες προς αυτόν πρακτικές και γλωσσικούς συμβολισμούς. Με αυτόν τον τρόπο ασκεί έμμεση επιρροή στη λειτουργία των μεταναστευτικών συλλογικοτήτων, κι αυτό εν τέλει προτρέπει και τις ίδιες να αρθρώνουν ανθρωπιστικό λόγο. Οι αξίες του ανθρωπισμού κερδίζουν έδαφος κατά τον συντονισμό, καθώς εδραιώνονται κοινές πρακτικές και δράσεις.

Ο Τζαβάντ, όταν αναφέρεται στον συντονισμό και στη συνεργασία με τις Μ.Κ.Ο. και την Ύπατη Αρμοστεία, θεωρεί ότι ο σύλλογος γίνεται μια υπολογίσιμη δύναμη, με την προσδοκία αυτή να εξελιχθεί σε ανθρωπιστική οργάνωση, όπου τουλάχιστον «τα άτομα που τρέχουν να έχουν μια συμβολική αμοιβή». Τα μέλη του συλλόγου αναπτύσσουν πολλές δραστηριότητες με σημαντικά αποτελέσματα και, προφανώς, δεν περιμένουν κάποιο οικονομικό αντίκρισμα για τις δράσεις τους, ωστόσο δεν μπορούν να συμφιλιωθούν με το γεγονός ότι πολλές οργανώσεις «τρέχουν» προγράμματα χωρίς στην ουσία να επιδεικνύουν αξιόλογη αποτελεσματικότητα. Ωστόσο δεν έχουν όλες οι οργανώσεις και συλλογικότητες μεταναστών τη δυνατότητα και τις υποδομές να διατηρήσουν μεγάλο φάσμα συνεργασιών και σχέσεων. Όπως αναφέρουν οι Spiro, Acton και Butts (2012), σε περιόδους κρίσης, οι μεγάλοι οργανισμοί είναι εκείνοι που διαθέτουν την ικανότητα να αναλαμβάνουν ρόλους συντονιστή: έχουν υποδομές και πρόσβαση σε πόρους.

- ***Εκπροσώπηση στην εύρεση εργασίας***

Η μορφή που παίρνουν οι σχέσεις μεταξύ του συλλόγου και των Μ.Κ.Ο εκδηλώνεται κατά τη διαμεσολάβηση και τον συντονισμό για την εύρεση εργασίας. Το θέμα της εργασίας ενεργοποιεί γραφεία σε διεθνές και σε τοπικό πλαίσιο καθώς και μεσάζοντες και διαμεσολαβητές κατά τη διαδικασία της «στρατολόγησης». Αυτό, σύμφωνα με τους Kern και Müller-Böker (2015) έχει ουσιαστική επίδραση όχι μόνο στη διεθνική μετανάστευση αλλά και στον ρόλο που διαδραματίζουν οι εταιρείες στην κινητικότητα εργατικού δυναμικού· τις καθιστούν σημαντικούς παράγοντες στην υποστήριξη των εναλλακτικών στρατηγικών που δημιουργούν προοπτικές για τους πρόσφυγες. Με αυτόν τον τρόπο σχηματίζεται ένα σύμπλεγμα παραγόντων από φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών, μεσιτικά ή γραφεία εύρεσης εργασίας και κοινότητες μεταναστών. Καθένας από τους παραπάνω φορείς εκκινεί από διαφορετικά κίνητρα, έχει διαφορετικό προφίλ διαμεσολάβησης, αλλά στο σύνολό τους διοχετεύουν, εκπαιδεύουν και εξειδικεύουν εργατικό δυναμικό –έργο που επιτελείται κυρίως από τις οργανώσεις Μ.Κ.Ο., καθιερώνοντας τον ρόλο τους ως εταίρων και σε αυτόν τον τομέα. Άρα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι πρόκειται για εταιρείες «στρατολόγησης» εργατικού δυναμικού που παρέχουν εκπαίδευση, συμβουλευτική αλλά και πρόσβαση σε δικτυώσεις, ώστε οι «ωφελούμενοι» να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Έτσι ενισχύουν τη θέση τους ως διαμεσολαβητές, επιδιώκουν να βρίσκονται στο *κυνήγι* προγραμμάτων εργασιακής ένταξης και με αυτόν τον τρόπο να εξασφαλίζουν λόγο ύπαρξης και βιωσιμότητα. Αυτό τις κάνει να κρατούν ανοικτούς τους δίαυλους επικοινωνίας με *κοινότητες* μεταναστών ώστε να αντλούν άμεσα εργατικό δυναμικό.

Στην περίπτωσή μας, τα μέλη κάνουν παραπομπές και είναι σε θέση να βρουν τα άτομα με τις δεξιότητες και τις γνώσεις που απαιτεί η εκάστοτε εταιρεία. Τελευταία είναι συνήθης πρακτική οι εταιρίες εύρεσης εργασίας ή εργοδοτικές εταιρίες να απευθύνονται στο σύλλογο για να

αναζητήσουν εργατικό δυναμικό. Τα στελέχη έρχονται σε επαφή με γραφεία εύρεσης εργασιών που με την σειρά τους τους συνδέουν με εκπροσώπους της εργοδότριας εταιρείας. Με αυτό το τρόπο διαμορφώνεται μια αλυσίδα διαμεσολαβητών με διαφορετικά κίνητρα και οφέλη: το γραφείο εύρεσης εργασίας αποσκοπεί στο να καρποφορήσει η διαμεσολάβηση για δικό του όφελος εξυπηρετώντας τον εργοδότη, ενώ ο σύλλογος ενεργεί εκ μέρους και προς το συμφέρον του *πρόσφυγα*.

Ο σύλλογος και όσα μέλη του ενεργοποιούνται στο συγκεκριμένο πεδίο συζητούν, εκπροσωπώντας τους αιτούντες άσυλο, τους όρους εργασίας και απαιτούν τα εργασιακά δικαιώματα με την επιδίωξη όλα να λειτουργούν νόμιμα. Σε αυτό το πλαίσιο αναλαμβάνουν ρόλο εν μέρει διαπραγματευτή και εκπροσώπου. Με δεδομένο όμως ότι τον τελευταίο λόγο τον έχει ο *πρόσφυγας*, όταν οι όροι από την πλευρά της εργοδοσίας δεν είναι ευνοϊκοί για τον εργαζόμενο, αλλά οι πρόσφυγες τους αποδέχονται λόγω της ευάλωτης θέσης τους, τίθεται το εξής δίλημμα: κατά πόσο το μέλος - διαμεσολαβητής έχει τη δυνατότητα να παρέμβει σε μια τέτοια περίπτωση; Αν η παρέμβασή του συνίσταται στην απόρριψη των όρων του εργοδότη, σημαίνει ότι εκείνη τη στιγμή προστατεύει το «θύμα» από ενδεχόμενη εκμετάλλευση. Είναι όμως αυτό κάτι που το επιθυμεί ο *πρόσφυγας*; Μπορεί ο τελευταίος να εκφέρει γνώμη και να έχει λόγο στη συμφωνία;

Τα στελέχη / διαμεσολαβητές οφείλουν, όπως αναφέρουν, ενημερώνουν τους *πρόσφυγες* για όλα τα δικαιώματά τους που αφορούν στην ανεύρεση εργασίας. Στο κρίσιμο σημείο μπαίνουν σε διαδικασία μετάφρασης και μεταφοράς νοημάτων ώστε να γίνουν κατανοητοί οι όροι στη βάση μιας εργασιακής κουλτούρας και του σχετικού νομικού πλαισίου, που ενδεχομένως δεν είναι για *αιτούντες άσυλο* και *αναγνωρισμένους πρόσφυγες*. Σε αυτό το πλαίσιο αναδύεται ο ρόλος του διαμεσολαβητή όχι απλώς ως διερμηνευτή, αλλά ως εκείνου του προσώπου που είναι σε θέση, διερμηνεύοντας διαφορετικά πολιτισμικά πεδία, πλαίσια και κόσμους και μεταφέροντας νοήματα μεταξύ πολιτισμών, να διευκολύνει τις εκάστοτε σχέσεις. Οι διαμεσολαβητές, λοιπόν, έχουν τη δυνατότητα να κινούνται εύκολα από το πεδίο της γλωσσικής μετάφρασης σε πιο πολύπλοκα σχήματα και μορφές διαμεσολάβησης (Hinderaker 2002). Έτσι, η διαδικασία της μετάφρασης επιτρέπει τη διαπραγμάτευση κοινών νοημάτων και ορισμών και αναφέρεται στη διασύνδεση συμφερόντων που παράγει πραγματικότητες (Mosse and Lewis 2006).

Οι αιτούντες άσυλο οι οποίοι βρίσκονται στην διαδικασία αναζήτησης εργασίας, αποκτούν σταθερές σχέσεις με τα στελέχη του συλλόγου. Το γεγονός ότι εκκινούν από την οπτική ότι συνδέονται στην βάση μίας σχέσης εμπιστοσύνης λόγω κοινής θρησκείας, εθνικότητας και γλώσσας, αποτελεί την βάση ανάθεσης της διαπραγμάτευσης στα στελέχη του συλλόγου. Για τον ίδιο λόγο ο σύλλογος είναι συνδεδεμένος με οργανώσεις Μ.Κ.Ο. που παρέχουν ανάλογες υπηρεσίες και ως τέτοιες αναλαμβάνουν τη σύνδεση με εργοδοτικές εταιρείες. Ως συλλογικό όργανο ασκεί πρακτικές διαμεσολάβησης, κι αυτές αποτελούν μέρος του κοινωνικού συντονισμού με στόχο την πρόσβαση σε αναγκαία αγαθά. Η προσέγγιση αυτή συνεπάγεται πως η διαμεσολάβηση θα επιτυγχάνεται και μέσω μη ιεραρχικών μηχανισμών με την κινητοποίηση σχέσεων εμπιστοσύνης (Hönke and Müller 2017).

Ο λόγος που παράγεται από τα στελέχη που διαμεσολαβούν, είναι λιγότερο προστατευτικός και κηδεμονευτικός σε αντίθεση με τον λόγο που παράγεται από τους *partisan brokers (μεροληπτικούς μεσάζοντες)* (Faist 2014), όπου η διαμεσολάβηση σε σχέση με τη μετανάστευση θεωρείται βαθιά υποστηρικτική προς το ένα μέρος και παλεύει για τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα ενάντια στην εκμετάλλευση. Από τα παραπάνω πηγάζει η συλλογιστική της «ελεγχόμενης παρέμβασης» μεταξύ δύο μερών, δηλαδή οι διαμεσολαβητές, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι ανήκουν στην ίδια εθνοπολιτισμική ομάδα με τους *αιτούντες άσυλο*, αποφεύγουν να εκδηλώσουν και να κρατήσουν στάση όπου οι διαμεσολαβητές είναι σχεσιακά και κοινωνικά πιο στενά συνδεδεμένοι με το ένα μέρος παρά με το άλλο. Οι *μετανάστες* που είναι σε θέση διαμεσολαβητή και παρεμβαίνουν ώστε να διευκολύνουν την πρόσβαση στην εργασία τηρούν κατά περίπτωση μια ιδιόμορφη ουδέτερη στάση ακριβώς λόγω των δυσκολιών που και οι ίδιοι έχουν βιώσει εξαιτίας της μεταναστευτικής τους συνθήκης.

2.4 Ο ρόλος των /εθνοπολιτισμικών και κοινωνικών δικτύων στην εγκατάσταση

Τα εθνοπολιτισμικά δίκτυα διαδραματίζουν μείζονα ρόλο στη διαδικασία της εγκατάστασης κυρίως σε ό, τι αφορά δύο πτυχές της, τη στέγαση και την εργασία. Τα δίκτυα εμφανίζονται αδύναμα ή ενισχυμένα, έχουν διαφορετικούς βαθμούς αποτελεσματικότητας, ωστόσο αποτελούν σημαντικούς παράγοντες κοινωνικών διαμεσολαβήσεων με την τοπική κοινωνία. Η μελέτη της σχέσης των κοινωνικών δικτύων με την εξωτερική μετανάστευση συνδέεται κυρίως με θεωρητικές προσεγγίσεις γύρω από την έννοια της διαμετανάστευσης. Υπό αυτό το πρίσμα διερευνώνται μια σειρά από ζητήματα, όπως τα πρότυπα, οι διαδικασίες και οι επιπτώσεις της λειτουργίας διεθνικών δικτύων στην κινητικότητα των εξειδικευμένων εργατών (Vertovec 2002) και ο ρόλος των διαπροσωπικών σχέσεων στην ένταξη των ατόμων στην τοπική αγορά εργασίας (Poros 2001). Η μελέτη της εγκατάστασης μεταναστευτικών πληθυσμών και των διασυνοριακών συνδέσεών τους απαιτεί την ανάπτυξη ενός πλαισίου εργασίας που να μην εστιάζει μονάχα στην εθνική ομάδα, στην οποία ανήκει κάποιος/κάποια (Schiller 2008), αλλά να λαμβάνει υπόψη και άλλες συνιστώσες που, διαπερνώντας τοπικές σχέσεις και συσσωματώσεις, συμπεριλαμβάνουν την οικογένεια, τη φιλία, τη συγγένεια, τη θρησκεία ή και τα διατοπικά δίκτυα. Έτσι, αναλύονται οι δυναμικές των δικτύων που επιδρούν και επηρεάζουν την εγκατάσταση, την απόκτηση νομιμοποιητικών εγγράφων, την ανεύρεση εργασίας και τις επαφές με τοπικούς φορείς (Hagan 1998). Η ανάλυση των κοινωνικών δικτύων σε σχέση με τους *αιτούντες άσυλο* και *πρόσφυγες* προσφέρει πρόσφορο έδαφος στην αναλυτική οπτική της έννοιας της αυτενέργειας σε αντιδιαστολή με την έννοια της απάθειας και της αδράνειας (Williams 2006) και μας γειώνει εκεί όπου διανοίγονται δίαυλοι επικοινωνίας και σύμπραξης με προσωπικά ή κοινωνικά δίκτυα κατά τη αντιμετώπιση καθημερινών προβλημάτων. Σε ό,τι αφορά τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς στις ευρωπαϊκές χώρες αναλύονται οι δικτυώσεις τους υπό το πρίσμα διαθρησκευτικών δικτύων για την εθνότητα των Χαζαρά στην Ευρώπη (Monsutti et al. 2016), συγγενικών δικτύων για τους μετανάστες από το Πακιστάν (Dahya 2010), οι σχέσεις αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης που δομούνται στη μεταναστευτική συνθήκη και ο συνακόλουθος μετασχηματισμός των κοινωνικών τους σχέσεων (Monsutti 2007), τα ομοκοινωνικά δίκτυα αλληλεγγύης (Bozok and Bozok, 2019) – ειδικά στις περιπτώσεις που τα παραδοσιακά ανάλογά τους, οικογενειακά και συγγενικά, είναι απόντα.

- ***Μελέτη περίπτωσης: Παρέα Πακιστανών αιτούντων άσυλο***

Στην παρούσα ΕΕ, ο αναλυτικός φακός εστίασε σε μια παρέα τριών νεαρών αιτούντων άσυλο πακιστανικής καταγωγής. Και οι τρεις τους διέμεναν σε μια από τις καταλήψεις στέγης στο κέντρο της Αθήνας. Με το κλείσιμο της κατάληψης οι στεγαστικές τους διαδρομές παρουσίασαν ομοιότητες καθώς και οι τρεις εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του Μεταξουργείου. Οι δύο εξ αυτών, ο Χουσεΐν και ο Μοισέν, που διέμεναν σε ένα διαμέρισμα με άλλους ομοεθνείς τους, ήταν από την ίδια περιοχή του Πακιστάν, και τους έδεναν σχέσεις φιλίας πριν την έλευσή τους στην Ελλάδα, ενώ ο Αλί απομακρύνθηκε από την κατάληψη πριν κλείσει και στεγάστηκε στην ίδια γειτονιά. Στην αρχή στο σπίτι ενός ομοεθνή επιχειρηματία και ύστερα με άλλους ομοεθνείς του. Οι δύο πρώτοι ανέπτυξαν δυνατούς δεσμούς και σχέσεις φιλίας με τον Αλί εντός της κατάληψης και με το κλείσιμό της επιδίωξαν να συγκατοικήσουν και να νοικιάσουν ένα διαμέρισμα. Ο Αλί απασχολούνταν αδήλωτος και ανασφάλιστος σε αποθήκη ποτών, καθώς δεν είχε νομιμοποιητικά έγγραφα. Προσπαθούσε να βρει διαμέρισμα όπου θα φιλοξενούσε και τους άλλους δύο φίλους του. Ο Χουσεΐν, για λίγο διάστημα είχε δουλέψει στην περιοχή της Ομόνοιας στην επιχείρηση ενός ομοεθνή του. Οι συνθήκες εργασίες ήταν δύσκολες και με πενιχρές απολαβές, γεγονός που τον έκανε να παρατήσει την δουλειά. Ο ίδιος μιλούσε καλά αγγλικά, ο Μοισέν έμαθε πολύ γρήγορα ελληνικά ενώ ο Αλί μιλούσε μόνο παντζαμπί. Και για τους τρεις συνομιλητές η διαδρομή της εγκατάστασης ήταν πολύπλοκη, γεμάτη εντάσεις και απανωτές προκλήσεις. Το νήμα μεταξύ ενός ανθρωπιστικού δικτύου, ανάλογων οργανώσεων, εθελοντών αλληλέγγυων αλλά και γνωριμιών με τους ομοεθνείς τους τούς έδωσε την δυνατότητα να στεγαστούν και εγκατασταθούν σε πολλούς τόπους. Η προσωπική γνωριμία τους με έναν ομοεθνή τους που διέμενε αρκετά χρόνια στην Αθήνα τους έδωσε την δυνατότητα να στεγαστούν στην περιοχή του Μεταξουργείου όπου η παρουσία των οικονομικών δραστηριοτήτων Πακιστανών είναι αισθητή.

- ***Η γειτονιά του Μεταξουργείου***

Η γειτονιά όπου εγκαταστάθηκαν οι τρεις τους ήταν κοντά στην πλατεία Ομονοίας. Με την πρώτη ματιά διαπιστώνουμε την παρουσία με όρους συλλογικοποίησης μεταναστών από διαφορετικές εθνικότητες, τις ξεχωριστές και ποικιλόμορφες οικονομικές και εμπορικές τους δραστηριότητες, οι οποίες αναπτύσσονται με ραγδαίους ρυθμούς. Ειδικά στην οδό Μενάνδρου, που στη συνέχεια διασταυρώνεται με την οδό Αναξαγόρα και συνεχίζει για να συναντήσει την οδό Σοφοκλέους, η περιοχή φιλοξενεί επαγγελματικές εμπορικές δραστηριότητες, θρησκευτικούς χώρους, την ψυχαγωγία και τη διασκέδαση σχεδόν όλων των μεταναστευτικών εθνικοτήτων της μητρόπολης. Κυρίως οι μετανάστες από την Νότια Ασία απαντώνται στο κέντρο της Αθήνας. Εντός της συγκεκριμένης περιοχής εντοπίζεται μια ποικιλομορφία δραστηριοτήτων: έμποροι, εργάτες, πλανόδιοι πωλητές, ιδιοκτήτες εστιατορίων. Οι δραστηριότητες αυτές επεκτείνονται στους γύρω δρόμους, νεοεισερχόμενα άτομα εισχωρούν στο εσωτερικό της, αλληλεπιδρούν και διεκδικούν τη θέση τους στον χώρο, γεγονός που μας δίνει να καταλάβουμε ότι η «κοινότητα» αλλάζει και βρίσκεται σε μια διαρκή διαδικασία εξέλιξης. Οι παλιοί Πακιστανοί μετανάστες υποδέχονται τους νέους Πακιστανούς αιτούντες άσυλο, τους μαθαίνουν πράγματα για τον καινούριο τόπο, πώς να κινούνται και πώς να δίνουν λύσεις στα προβλήματά τους. Ως

συνδετικό κρίκο μεταξύ τους διαθέτουν τις κοινές τους πολιτισμικές αξίες, οι οποίες αναπαράγονται και αναπλάθονται σε ένα νέο κοινωνικό περιβάλλον.

Η συγκεκριμένη γειτονιά, που βρίσκεται στο πάνω μέρος της οδού Κολωνού, ξεκινάει από την διασταύρωση των οδών Αγίου Κωνσταντίνου και Ακομινάτου, συνεχίζει στην οδό Ακομινάτου που στην πορεία μετονομάζεται σε Λεωνίδου και διασταυρώνεται έτσι με την οδό Κολωνού. Επί της οδού Ακομινάτου, στα δεξιά, λειτουργεί ένα μεγάλο εστιατόριο με την ονομασία *Παντζάμπ*. Το κόκκινο και πράσινο χρώμα που επικρατεί στον χώρο, οι πίνακες ζωγραφικής που απεικονίζουν τη ζωή της γυναίκας στο Πακιστάν, οι ποικιλίες παραδοσιακών τροφίμων και φαγητών που διαφημίζονται σε φωτογραφίες γύρω από την βιτρίνα του εστιατορίου, η καθημερινή διέλευση κόσμου από εκεί –κυρίως Πακιστανών και Μπαγκλαντεσιανών μεταναστών– δίνουν την εντύπωση ότι βρίσκεται κανείς κυριολεκτικά στο «Μικρό Παντζάμπ». Την εικόνα αυτή συμπληρώνει η ύπαρξη και λειτουργία ενός «φαγάδικου» στην αριστερά πλευρά της οδού, που στη συνέχεια διασταυρώνεται με το τέρμα της οδού Ζήνωνος· εδώ βρίσκεται ένα φωτοτυπείο, ο ιδιοκτήτης του οποίου είναι Πακιστανός, ενώ την κολόνα του καταστήματος κοσμούν φωτοαντίγραφα πακιστανικών διαβατηρίων σε πράσινο χρώμα (όπως η πακιστανική σημαία) και οι επιγραφές είναι στη γλώσσα ουρντού. Στα αριστερά υπάρχουν εγκαταλελειμμένα μαγαζιά, ωστόσο ανάμεσα σε αυτά οι Πακιστανοί μετανάστες έχουν ανοίξει τις δικές τους επιχειρήσεις, όπως μικρά παντοπωλεία, κουρεία και κρεοπωλεία. Αν κρίνει κανείς από την κατάσταση των εγκαταλελειμμένων μαγαζιών, γρήγορα μπορεί να καταλάβει πώς αυτά που σήμερα λειτουργούν μετατράπηκαν σταδιακά από σιωπηλά και σκοτεινά ερείπια σε χώρους ζωντανούς και φωτεινούς. Την ίδια εικόνα αντικρίζει κανείς και στα δεξιά του δρόμου, εκεί που Πακιστανοί από παλιότερα μεταναστευτικά ρεύματα, εδώ και χρόνια εγκαταστημένοι στην Αθήνα, έχουν ανοίξει ζαχαροπλαστείο, φαγάδικο και ένα μαγαζί με εξαρτήματα κινητής τηλεφωνίας. Στη συνέχεια της Λεωνίδου, στα δεξιά και στα αριστερά και μέχρι τη διασταύρωσή της με την οδό Κολωνού, παλιές πολυκατοικίες στεγάζουν κυρίως Πακιστανούς, Μπαγκλαντεσιανούς και λίγους Ινδούς μετανάστες, ελάχιστους Έλληνες και κάποιους μετανάστες από βαλκανικές χώρες. Τα σεντόνια και τα ρούχα, έτσι κρεμασμένα στις προσόψεις των πολυκατοικιών, μετά βίας επιτρέπουν στον περαστικό να διακρίνει την πρόσοψη του κάθε οικήματος. Ακριβώς στη διασταύρωση των οδών Λεωνίδου και Κολωνού βρίσκεται η καφετέρια που στη διάρκεια του 2020, με εξαίρεση τους μήνες του lockdown, αποτελούσε το σημείο συνάντησής μου με τους συνομιλητές μου.

Πακιστανικό εστιατόριο στο Μεταξουργείο, 2021, Φωτ. Ερβίν Σέχου

Ένα βασικό χαρακτηριστικό των οδών Κολωνού και Ιάσονος (ένας παράλληλος δρόμος) και των γύρω στενών, ξεκινώντας από τη Μεγάλου Αλεξάνδρου και φτάνοντας μέχρι την Αγησιλάου, είναι ότι φιλοξενούν δεκάδες οίκους ανοχής. Τα κόκκινα φώτα από λάμπες νέον αναδεικνύουν τα παλιά οικήματα, ωστόσο παρά τον φωτισμό κατά μήκος αυτών των οδών στις σκιές που

σχηματίζονται εκεί μοιάζουν να χάνονται τα όρια μεταξύ της ορατότητας και μη ορατότητας. Με δεδομένο ότι αυτή η γειτονιά δεν είναι πολύ μακριά από την πλατεία Ομονοίας, σημαίνει ότι αποτελεί σημείο χωρικής επέκτασης τόσο της εγκατάστασης όσο και των οικονομικών δραστηριοτήτων των μεταναστών –κατά κύριο λόγο από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές, σε συνέχεια της δραστηριότητας που έχει αναπτυχθεί τα τελευταία 25 χρόνια εντοπισμένη στην οδό Ζήνωνος (η οποία διασταυρώνεται με τη Μενάνδρου).

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι αμέσως μετά την οδό Ιάσονος έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια μια «άλλη» γειτονιά, με τα δικά της πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Εκ πρώτης όψεως φαίνεται τα όρια μεταξύ τους να είναι διακριτά, να βρίσκονται σε αντιπαράθεση και σε συνεχή σύγκρουση, ωστόσο σε κάποια άλλα σημεία μοιάζουν να συναντιούνται και να συνυπάρχουν. Αυτή η ορατή πλευρά της περιοχής, που σημαδεύεται και συνοδεύεται από τις τοιχογραφίες -*street art δημιουργίες*, τις πινακοθήκες, τα μεζεδοπωλεία και τα τσιπουράδικα, τα «lifestyle» μαγαζιά και εστιατόρια, τους χώρους ψυχαγωγίας και εκθέσεων, τα θέατρα και τις «εναλλακτικές» καφετέριες και τα μπαράκια με το ιδιόμορφο στιλ -στέκια των θαμώνων, αποτελεί σημείο αναφοράς για τους κατοίκους της, κυρίως όμως για τους επισκέπτες και για όσους συχνάζουν σε αυτό το μέρος της πόλης. Η αντιπαράθεση και η δυαδική αντίστιξη μεταξύ περιποιημένου και απεριποίητου, καθαρού και βρώμικου, του καλλιτεχνικού/αισθητικά αναβαθμισμένου αστικού διάκοσμου έναντι αυτού που αποτελούν οι οίκοι ανοχής, του αποδεκτού έναντι του μη αποδεκτού, του κομψού, φινετσάτου και εκλεπτυσμένου έναντι του χοντροκομμένου, αποκρουστικού και άσεμνου, αποτελούν μέρος της καθημερινότητας των κατοίκων, μιας καθημερινότητας στην οποία αποτυπώνονται οι αντιφάσεις της ίδιας της ζωής: από τη μια ο πόνος και η βία και από την άλλη η ελπίδα και η ομορφιά. Δεν είναι τυχαίο ότι οι συνομιλητές μου σπάνια περνούσαν αυτήν τη διαχωριστική γραμμή – κι εκείνες τις ελάχιστες φορές μόνο για να καθίσουν στην Πλατεία Αυδή, πίνοντας καφέ στο χέρι ειδικά τους μήνες του lockdown. Πολλές φορές, όταν κάποιος είχε περάσει τη *γραμμή*, έλεγαν «έχει πάει από την άλλη πλευρά», θεωρώντας πως ό,τι γίνεται μετά την οδό Ιάσονος δεν τους αφορούσε, τίποτα δεν τους έδενε με αυτή. Οι ίδιοι είχαν συνηθίσει να αντικρίζουν σε καθημερινή βάση τις εισόδους των πολυκατοικιών, στις οποίες διέμεναν χρήστες ναρκωτικών καθώς και σύριγγες πεταμένες στα διπλανά εγκαταλελειμμένα μαγαζιά.

Με τις εντυπώσεις από αυτή την πρώτη καταγραφή και χαρτογράφηση της γειτονιάς και δεδομένης της γνωριμίας/σχέσης με τους συνομιλητές, έγινε εφικτό να κατανοηθούν οι δραστηριότητες και η εγκατάσταση των τριών συνομιλητών. Από τις πρώτες στιγμές της διαμονής τους στην γειτονιά, οι ίδιοι εξοικειώθηκαν εύκολα και αυθόρμητα με αυτή. Αμέσως άρχισαν να συχνάζουν στα κουρείο με τους άλλους νεαρούς ομοεθνείς τους, τριγυρνώντας μεταξύ των μαγαζιών και, περιδιαβαίνοντας την περιοχή, χαιρετούσαν σχεδόν όλους τους ομοεθνείς τους. Οι γειτονιά για αυτούς ήταν ένας οικείος χώρος παρόλο που για πολλούς μετανάστες που έχουν εγκατασταθεί παλαιότερα, η περιοχή είναι επικίνδυνη και δεν αξίζει να μείνεις. Αρκετά αυθόρμητα οικειοποιήθηκαν τον κίνδυνο, τους περαστικούς εξαρτημένους από τα ναρκωτικά, τους μικροπαραβάτες που πουλάνε τσιγάρα, τα σκουπίδια και την βρώμα δίπλα στο καφενείο που σύχναζαν, την παρουσία και επιχειρήσεις «σκούπα» των αστυνομικών περίπολων στην περιοχή. Η παρουσία των αστυνομικών καθιστούσε και μετέτρεπε την περιοχή σε «άβατο» για τους ίδιους. Συνήθως δεν έβγαιναν από τα σπίτια και άλλαζαν δρόμο κάθε φορά

που αντίκριζαν τις αστυνομικές δυνάμεις. Η απουσία της αστυνομίας τούς επανέφερε στην κανονικότητα και στην επανοικειοποίηση του χώρου.

Ο Μοισέν, λόγω βασικής γνώσης της ελληνικής γλώσσας, ξεκίνησε να δουλεύει στην υποδοχή ενός οίκου ανοχής. Ο υπεύθυνος τον προσέλαβε λόγω της συχνής πελατείας από νεαρούς άνδρες πακιστανικής καταγωγής.Ο Μοισέν θα ήταν το πρόσωπο που θα μπορούσε να τους ελέγχει σε περίπτωση που δημιουργείτο πρόβλημα. Τα παραπάνω στοιχεία μάς έδωσαν την δυνατότητα να κατανοήσουμε ενέργειες και πρακτικές οικειοποίησης του χώρου από τους αιτούντες άσυλο ως ζωντανές και καθημερινές διαδικασίες επιβίωσης, προσαρμογής και ένταξης σε ένα νέο κοινωνικό περιβάλλον και να αντιληφθούμε σε βάθος τις αλληλεπιδράσεις και τις σχέσεις που αυτοί ανέπτυσσαν εντός ή και εκτός αυτού του χώρου.

Σαν μια πρώτη εκτίμηση θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η συγκέντρωση σε αυτή την περιοχή υπάκουε σε κανόνες της αγοράς, της προσφοράς και της ζήτησης σχετικά με τη στέγη μέσα στον αστικό ιστό, την εύρεση εργασίας. Δηλαδή, να θεωρήσουμε ότι, ενδεχομένως, ο εξωγενής παράγοντας ήταν καθοριστικός στο φαινόμενο που μελετήσαμε: χαμηλότερα ενοίκια, μεγαλύτερη δυνατότητα συστέγασης, χαμηλό κόστος κοινόχρηστων, ανοχή σε μια πολυκατοικία εκ μέρους ιδιοκτητών ή ενοίκων απέναντι στην πρακτική μίσθωσης διαμερίσματος από μετανάστες, ευκαιρίες για μεροκάματο στη γειτονιά. Επιπλέον, σε αυτή τη συνθήκη οι συλλογικές πολιτισμικές αξίες και η αλληλεπίδραση των αιτούντων άσυλο με τις επιχειρήσεις των ομοεθνών τους μείωναν τον κίνδυνο ανυπέρβλητης οικονομικής δυσχέρειας και παρείχαν ευκαιρίες βιοπορισμού.

- ***Ο τόπος συνάντησης: η καφετέρια και η οικία ως πέρασμα***

Το σημείο αναφοράς που συσπείρωνε τους Πακιστανούς μετανάστες και αιτούντες άσυλο στην γειτονιά ήταν η καφετέρια επί της οδού Κολωνού και Λεωνίδου. Ο ιδιοκτήτης ήταν Έλληνας, ωστόσο στο μαγαζί εργάζονταν δύο άτομα από το Πακιστάν. Το γεγονός αυτό και το σημείο στο οποίο βρίσκεται την καθιέρωσε ως τόπο συνάντησης, δικτύωσης και κοινωνικοποίησης των μεταναστών από το Πακιστάν: είτε επρόκειτο για μετανάστες από τη συγκεκριμένη χώρα που διέμεναν χρόνια στην Ελλάδα είτε για ομοεθνείς τους νεοεισερχόμενους (αιτούντες άσυλο ή και παράτυπους) είτε ακόμη και για μετανάστες από το Μπαγκλαντές και την Ινδία, όλοι τους θα έρχονταν σε επαφή με το σημείο αυτό.

Εδώ ικανοποιούνταν μια σειρά από ανάγκες: να πάρουν από τους γνωστούς τους ή τους θαμώνες χρήσιμες πληροφορίες, να ενημερωθούν για θέματα που τους απασχολούσαν, για παράδειγμα το νομικό καθεστώς που διέπει τη μεταναστευτική συνθήκη στην Ελλάδα, να αναζητήσουν χώρους στέγασης ή εργασία ή απλώς να ξαποστάσουν αφήνοντας για λίγο στην άκρη του δρόμου το καρότσι στο οποίο είχαν μαζέψει αντικείμενα με προορισμό τα παλιατζίδικα ή την ανακύκλωση. Έρχονταν ακόμη και από άλλες περιοχές της Αθήνας για να συναντήσουν τους γνωστούς τους. Αλλά και οι γυναίκες που δουλεύουν στους κοντινούς οίκους ανοχής και οι υπάλληλοι στην υποδοχή αυτών σταματούσαν εδώ για να πάρουν σε ένα πλαστικό ποτήρι το τσάι ή τον καφέ τους και ύστερα έσπευδαν να «πιάσουν βάρδια».

Από το μπροστινό σημείο της καφετέριας, που βλέπει στην Κολωνού, παρατηρούσε κανείς εύκολα τους οίκους ανοχής. Η σχέση των θαμώνων και περαστικών στο καφενείο με τις/τους

εκεί εργαζόμενες/ους ήταν μια φυσική σχέση καθημερινότητας με στοιχεία οικειότητας, όπως το να αποκαλούν ο ένας τον άλλον με τα ονόματά τους – συχνά, πάντως, ικανοποιούσε και τις ανάγκες περιστασιακής απασχόλησης ή κάποιου μεροκάματου. Η καφετέρια δεν είχε ιδιαιτέρως ή κατ' αποκλειστικότητα χαρακτηριστικά και στοιχεία της πακιστανικής παράδοσης και κουλτούρας. Στον τοίχο βρισκόταν μια τηλεόραση αναμεταδίδοντας άλλοτε ινδικά κανάλια, την ώρα που έλειπε ο ιδιοκτήτης, και άλλες φορές ελληνικά κανάλια, την ώρα των ειδησεογραφικών δελτίων. Σε μια άκρη υπήρχαν δύο αργιλέδες που σπάνια χρησιμοποιούνταν, ένας ξύλινος πάγκος, και στον εξωτερικό χώρο, ανάμεσα στις κολώνες, τέσσερα ή πέντε στρογγυλά μεταλλικά τραπέζια και καρέκλες. Δεδομένου του σημείου της, η εθνογραφική έρευνα διενεργήθηκε σε αυτήν την καφετέρια και στους γύρω δρόμους σε όλη τη διάρκεια του 2020, ενώ την περίοδο του lockdown, όταν η επιχείρηση δεν λειτουργούσε, οι συναντήσεις με τους συνομιλητές γίνονταν στο διαμέρισμα όπου διέμεναν οι συνομιλητές μου, στον διπλανό δρόμο.

Επρόκειτο για διαμέρισμα περίπου 50 τ.μ., νοικιασμένο από έναν ομοεθνή τους. Είχε δυο βασικούς χώρους, μια σχετικά μικρή κουζίνα και μια εξίσου μικρή τουαλέτα. Οι χώροι όπου ο καθένας κρατούσε τα πράγματα του ήταν μοιρασμένοι. Το καθιστικό δεν διέθετε ντουλάπια, για αυτό σε μια άκρη του ήταν τοποθετημένη μια παλέτα και πάνω της ήταν στοιβαγμένα παπλώματα και μαξιλάρια.Δίπλα βρίσκονταν οι τσάντες με τα ρούχα των ενοίκων και άλλα προσωπικά αντικείμενα και παραδίπλα ένα ημίδιπλο κρεβάτι. Στον υπόλοιπο χώρο –σημειωτέον, δεν υπήρχε τηλεόραση– ήταν στρωμένο ένα χαλί, που κάλυπτε σχεδόν όλη την επιφάνεια του δωματίου. Την επίπλωση συμπλήρωνε ένα μαξιλάρι περίπου στις διαστάσεις ενός μέτρου επί δύο μέτρα, δέκα πόντων στο ύψος. Τραπέζι και καρέκλες δεν υπήρχαν. Η κουζίνα διέθετε λίγα σκεύη, ανάμεσά τους όμως δύο μεγάλες, βαθιές, επαγγελματικές κατσαρόλες όπως αυτές που χρησιμοποιούνται στα εστιατόρια –ένδειξη ότι μαγειρεύονταν μεγάλες ποσότητες για τον κόσμο που ερχόταν αλλά και για τα μαγαζιά, Ένα τηγάνι, μερικά πιάτα, ελάχιστα κουτάλια και πιρούνια, ένα μάτι υγραερίου με τη φιάλη κάτω από τον μαρμάρινο νεροχύτη καθώς και ένα παλιό ψυγείο συμπλήρωναν την εικόνα. Η τουαλέτα ήταν πολύ μικρή, με μια επίσης μικρή μπανιέρα, έναν ξεθωριασμένο καθρέφτη, υδραυλικές μπαταρίες να στάζουν και σκουριασμένους σωλήνες. Επάνω από τον νιπτήρα, στη μια γωνία του ταβανιού, ήταν τοποθετημένος ένας δεκάλιτρος θερμοσίφωνας.

Φωτογραφία από αγγελία ενός «Σπιτιού του Ταξιδιώτη» 2020

Η οργάνωση του σπιτιού, η τακτοποίηση των πραγμάτων, οι τσάντες σε διάφορα σημεία και η εικόνα μιας συνολικής παραμέλησης του διαμερίσματος δημιουργούσαν την εντύπωση ότι οι ένοικοι ήταν περαστικοί από τον χώρο αυτό. Μονάχα η ανάγκη μιας προσωρινής εγκατάστασης καλυπτόταν. Σύμφωνα με τα λεγόμενά των ενοίκων, ο χώρος αυτός επί πολλά χρόνια είχε φιλοξενήσει πολλούς μετανάστες, όλοι τους πακιστανικής καταγωγής. Υπήρχαν περίοδοι που έμεναν στο σπίτι ακόμη και οκτώ άτομα. Με τον ιδιοκτήτη δεν είχαν ποτέ επαφή και τα χρήματα τα έδιναν στον ομοεθνή τους που είχε νοικιάσει το σπίτι στο όνομά του. Συμβόλαιο στο όνομά τους δεν είχαν και ο καθένας τους πλήρωνε από τρία ως πέντε ευρώ την ημέρα. Κατά καιρούς έρχονταν και άλλοι και διέμεναν πληρώνοντας «με τη μέρα». Αν η διαμονή τους ήταν σύντομη το

ημερήσιο αντίτιμο ήταν δέκα ευρώ την ημέρα. Όσοι διέμεναν αρκετό καιρό πλήρωναν πιο λίγα χρήματα και, παράλληλα, κατοχύρωναν δικαιώματα ως «παλαιότεροι».

Για τους ίδιους, όπως και για τους υπόλοιπους, ο χώρος αυτός ήταν πέρασμα, ώσπου με την πρώτη ευκαιρία να βρουν μια σταθερή δουλειά και ένα καλύτερο μέρος να στεγαστούν. Ωστόσο ο χώρος αυτός παρέμενε σημείο αναφοράς και συνεύρεσης με πολλούς άλλους ομοεθνείς τους που έρχονταν από την επαρχία, επέστρεφαν από τα νησιά ή από άλλες περιοχές, αφού είχαν δουλέψει σε αγροτικές εργασίες. Κατά τη διάρκεια της ημέρας άνθρωποι μπαινόβγαινα, έκαναν σύντομη επίσκεψη ή έτρωγαν μαζί. Ακόμη και σε μια κανονική, καθημερινή μέρα μπορούσαν να βρεθούν μέχρι και δέκα άτομα στο σπίτι. Επίσης κάποιοι διέμεναν για μια, δύο ή πιο πολλές μέρες. Υπό αυτές τις συνθήκες το σπίτι, ως τόπος ακόμη και προσωρινής εγκατάστασης, ήταν ένας συλλογικοποιημένος χώρος· λειτουργούσε ως βασική εστία ενίσχυσης και ενδυνάμωσης σχέσεων με την αλληλοϋποστήριξη και την αλληλοβοήθεια που τις χαρακτηρίζουν. Για τους ίδιους το σπίτι ήταν ένα «Μοσαφέρ Χανέ». Δηλαδή, ένα «Σπίτι του Ταξιδιώτη».

- ***Το Σπίτι του Ταξιδιώτη (Μοσαφέρ Χανέ)***

Αναζητώντας το νοηματικό περιεχόμενο του *Σπιτιού του Ταξιδιώτη (Μοσαφέρ Χανέ)* στο γλωσσικό και κοινωνικό περιβάλλον τόσο της πακιστανικής όσο και της αφγανικής κουλτούρας, γίνονται αντιληπτές οι λειτουργικές του αξίας οι οποίες διατηρούνται όχι μόνο ιστορικά αλλά ακόμα και στις σημερινές συνθήκες. Πρόκειται για μια μορφή (όχι πάντα) αφιλοκερδούς φιλοξενίας σε ξενώνες ή πανδοχεία που συχνά έχουν δημιουργηθεί από ιδιοκτήτες ταξιδιωτικών εταιρειών σε κεντρικούς σταθμούς των μεγάλων διαδρομών, ώστε οι περαστικοί να ξεκουράζονται προτού συνεχίσουν το ταξίδι τους. Οι περιπτώσεις των συνομιλητών από το Πακιστάν και το Αφγανιστάν ξεδιπλώνουν τις κοινωνικές προεκτάσεις αυτής της μορφής εγκατάστασης που αφορά κυρίως τη στέγαση σε συνθήκες μετανάστευσης.

Ο Μοισέν, για την άτυπη αυτή φιλοξενία, αναφέρει: «Πολλά παιδιά που μένουν σε αυτά τα διαμερίσματα πρέπει να πληρώσουν πέντε, δέκα ευρώ τη μέρα για να μείνουν. Σε περίπτωση που κάποιος δεν έχει λεφτά για μία μέρα οι υπόλοιποι τον διώχνουν από το σπίτι. Την άλλη μέρα, άμα βρει λεφτά, μπορεί να ξαναπάει να μείνει στο σπίτι. Αυτό το σπίτι το έχει ένας άλλος Πακιστανός που μένει πολλά χρόνια εδώ».

Αγγελία στην πλατεία Βικτωρίας για το «Σπίτι του Ταξιδιώτη 2020 φωτ. Ερβίν Σέχου

Η μαρτυρία αυτή μας πληροφορεί για μια ακόμα παράμετρο της στέγασης, που ειδικά τελευταία εξελίσσεται με νέους όρους και προϋποθέσεις: αφορά το ημερήσιο αντίτιμο που πρέπει να πληρώσει κάποιος προκειμένου να στεγαστεί. Το μοντέλο αυτό, όπως αναφέρουν οι ίδιοι, κατά βάση δεν ίσχυε στο παρελθόν και, σύμφωνα με τις μαρτυρίες, η διαφοροποίηση οφείλεται σε δύο λόγους.

Ο ένας σχετίζεται με τις οικονομικές δυνατότητες που έχουν αποκτήσει οι Πακιστανοί μετανάστες διαχρονικά με τις οικονομικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες που έχουν αναπτύξει στην περιοχή. Ο δεύτερος αφορά τις οικονομικές ευκαιρίες που βλέπουν κάποιοι ομοεθνείς τους μέσω της παροχής στέγης. Οι απόψεις των συνομιλητών σχετικάμε αυτή την πρακτική διίστανται. Κάποιοι θεωρούν ότι είναι ανήθικο και ότι δεν εντάσσεται στις νόρμες και στις αξίες του πολιτισμού τους. Σχετικά με αυτό το θέμα ο Αμίρ, μετανάστης που διαμένει χρόνια στην Αθήνα, τονίζει:

«Παλιά τα πράγματα ήταν αλλιώς. Οι Πακιστανοί είχαν πιο πολλές καλές σχέσεις μεταξύ τους. Τώρα όμως θέλουν να κερδίζουν λεφτά. Δεν είναι όπως παλιά. Και κάποιος να μην είχε λεφτά δεν τον έδιωχναν από το σπίτι».

Εξίσου, αυτές οι μορφές στέγασης, για τους Αφγανούς αιτούντες άσυλο, καταγράφονται ως άτυπες δομές, ως υπνωτήρια («Χαμπγκά» ή «Καραβανσεράι») ευρείας αποδοχής, καθώς καλύπτουν μια από τις βασικές ανάγκες των *προσφύγων* ή των *αιτούντων άσυλο*, είτε θέλουν να ξεκινήσουν τη ζωή τους εντός αστικού ιστού, είτε να συνεχίσουν το ταξίδι τους. Οι ίδιοι τους αποδίδουν θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά και θεωρούν ότι αν δεν υπήρχαν αυτά «οι *πρόσφυγες*[24] θα ήταν τελείως χωρίς σπίτι και θα παρέμεναν στις δομές (camps) ή στον δρόμο». Σύμφωνα με τις αφηγήσεις συνομιλητών και τον δύο εθνικοτήτων, το *Σπίτι του Ταξιδιώτη*, αυτή η μορφή «φιλοξενίας» στις διαδρομές του εξωτερικού, έχει παγιωθεί ως ένας τρόπος εκμετάλλευσης και λειτουργεί με κίνητρο το προσωπικό οικονομικό συμφέρον. Καλύπτει ωστόσο ένα βασικό κενό που το κράτος και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις δεν μπορούν να καλύψουν. Οι παραπάνω περιγραφές μάς βοηθάνε να αντιληφθούμε αυτόν τον τύπο στέγασης ως μία στάση μέσα στο ταξίδι των προσφύγων και μεταναστών, σε πολλές περιπτώσεις πολύ καλά οργανωμένη για την προσωρινή κάλυψη των αναγκών τους. Ωστόσο, αυτό δεν αναιρεί το γεγονός ότι συχνά οι ίδιοι οι διακινητές λειτουργούν τις συγκεκριμένες εστίες.

Ως άτυπες δομές έχουν μια συνέχεια και ιδιαίτερη εξέλιξη στο χρόνο, είναι συνυφασμένες με την ιστορία της αφγανικής μετανάστευσης προς την Ελλάδα και πλέον διαφαίνεται ως νέο φαινόμενο και στις μετακινήσεις Πακιστανών αιτούντων άσυλο και την εγκατάσταση τους.

Με αυτόν τον τρόπο έχουν καθιερωθεί ως μορφές διαμεσολάβησης με –κατά περίπτωση– αμφιλεγόμενο χαρακτήρα. Αν επιπρόσθετα λάβουμε υπόψη την τρέχουσα πραγματικότητα, δηλαδή τη μακροχρόνια αναμονή των *αιτούντων άσυλο* μέχρι την έκδοση της σχετικής απόφασης σε στρατόπεδα εγκατάστασης και κάτω από τις δεδομένες, συχνά δύσκολες, συνθήκες, γίνεται εύκολα αντιληπτό γιατί η συγκεκριμένη μορφή στέγασης είναι λειτουργική: δεν συνιστά, όπως στο παρελθόν, μια προσωρινή λύση στο πλαίσιο ενός απλού περάσματος από τη χώρα· αντίθετα έχει μετατραπεί σε μόνιμη κατάσταση: ολόκληρες οικογένειες ή και μεμονωμένα άτομα υποχρεώνονται εκ των πραγμάτων και λόγω της απουσίας αξιόπιστων και

[24] Σύμφωνα με τους συνομιλητές, οι έννοιες *πρόσφυγας* και *μετανάστης* («Παναχαντεγκάν» και «Μοχατζέρ») υποδηλώνουν τον *ξένο*, εκείνον που μεταναστεύει σε μια άλλη χώρα. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι η λέξη *πρόσφυγας* (Παναχαντεγκάν) σημαίνει επιπλέον τον αιτούντα άσυλο, εκείνον που η ζωή του βρίσκεται σε κίνδυνο στη χώρα του. Από την άλλη *μετανάστες* (Μοχατζέρ) είναι εκείνοι που μετακινούνται για οικονομικούς λόγους. Ωστόσο, όπως αναφέρουν οι ίδιοι, οι αφγανικής καταγωγής μετακινούμενοι πληθυσμοί που πηγαίνουν στο Ιράν θεωρούνται απλώς *μετανάστες*, γιατί δεν έχουν το δικαίωμα να υποβάλουν αίτημα ασύλου.

ελκυστικών εναλλακτικών να δεσμευτούν ότι θα μείνουν σε τέτοιους χώρους για δύο ή και τρία χρόνια. Ωστόσο σε κάθε περίπτωση, αυτή η μορφή στέγασης στηρίζεται στα θεσμικά κενά του τομέα της προσφυγικής πολιτικής, στην ανυπαρξία θεσμικής ρύθμισης για το ζήτημα της στέγασης των *αιτούντων άσυλο* και των *αναγνωρισμένων προσφύγων* – πολύ περισσότερο που στην Ελλάδα απουσιάζουν και συνολικότερες στεγαστικές πολιτικές.

Σχεδόν όλοι οι συνομιλητές εστίασαν ακριβώς στις παραπάνω δυσλειτουργίες του ελληνικού κράτους και των άλλων θεσμικών φορέων στο συγκεκριμένο πεδίο αλλά και στα πρακτικά προβλήματα που απορρέουν από αυτές. Βεβαίως τείνουν να βλέπουν τη θετική πλευρά σε ό,τι αφορά στην ύπαρξη και τη λειτουργία τέτοιων χώρων, επειδή γνωρίζουν ότι στην περίπτωση της Αθήνας, για παράδειγμα, οι άνθρωποι που έρχονται δεν έχουν τη δυνατότητα να νοικιάσουν σπίτι· ακόμη και στις ελάχιστες περιπτώσεις που έχουν την οικονομική ευχέρεια, παραμένει πρόβλημα το γεγονός ότι δεν γνωρίζουν τη γλώσσα και ούτε είναι εξοικειωμένοι με τις γραφειοκρατικές διαδικασίες σχετικά με τη μίσθωση ενός σπιτιού. Εμπόδιο αποτελούν επίσης και οι απαιτήσεις ιδιοκτητών και μεσιτικών γραφείων που συχνά αρνούνται να νοικιάσουν χώρους σε *μετανάστες* και *πρόσφυγες*, κρατώντας κλειστές τις πόρτες τους, ακόμα κι αν οι τελευταίοι διαθέτουν όλα τα απαιτούμενα έγγραφα. Επομένως, μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα και με δεδομένες τις συγκεκριμένες συνθήκες είναι αναμενόμενο να αναπτύσσονται με πιο οργανωμένους τρόπους άτυπες μορφές στέγασης.

Εντός του πεδίου των άτυπων αυτών μορφών στέγασης υπάρχουν ποιοτικές διαφορές ως προς τον τρόπο λειτουργίας και οργάνωσής στους. Σύμφωνα με τους συνομιλητές, υπάρχουν απλοί άνθρωποι που έχουν εντοπίσει αυτή την ανάγκη και επιδιώκουν να αποκομίσουν οικονομικό όφελος αντίστοιχο με έναν μηνιαίο μισθό. Αυτό στα μάτια τον συνομιλητών δεν θεωρείται ανήθικο. Θεωρούν ότι ο ομοεθνής τους ιδιοκτήτης, χρόνια εγκατεστημένος στην Ελλάδα, για να προσφέρει τις υπηρεσίες αυτές, αφιερώνει όλο τον χρόνο στην οργάνωση και τη σωστή λειτουργία του διαμερίσματος, ασχολείται με τις βλάβες, κάνει τις αναγκαίες επιδιορθώσεις, μαγειρεύει και καθαρίζει – παροχές που συνιστούν εξέλιξη σε σχέση με το παρελθόν, όταν κυριαρχούσε η υπερεκμετάλλευση σε βάρος των ενοικιαστών.

Νέο ποιοτικό χαρακτηριστικό συνιστά επίσης το γεγονός ότι οι άνθρωποι που φιλοξενούνται δείχνουν έναν βαθμό εμπιστοσύνης σε αυτό το πρόσωπο σε ό,τι αφορά όχι μόνο στην ασφάλεια της ζωής των ίδιων και των οικογενειών τους αλλά και τις πληροφορίες-συμβουλές των ιδιοκτητών σχετικά με ζητήματα πρακτικής φύσης. Για κάποιους συνομιλητές, η εμπιστοσύνη πηγάζει από το γεγονός ότι πρόκειται για ιδιοκτήτη που είναι χρόνια εγκατεστημένος στην Ελλάδα και ξέρει την γλώσσα· έτσι, νιώθουν ότι μπορούν να βασιστούν στα λεγόμενά του.

- ***Η πρόκληση της εύρεσης εργασίας***

Στην Ελλάδα το θεσμικό πλαίσιο για την απασχόληση, τους όρους και τις προϋποθέσεις ένταξης των αιτούντων στο εργασιακό καθεστώς προβλέπεται από τον νόμο 4636/2019 (Περί Διεθνούς Προστασίας και άλλες διατάξεις), στο άρθρο 53, το οποίο βασίζεται στο άρθρο 15 της Οδηγίας 2013/33 της Ευρωπαϊκής Ένωσης.[25] Η πρόσβαση στην αγορά εργασίας απαιτεί ο αιτών ή η

[25] Σύμφωνα με τον νόμο αυτό προβλέπεται ότι οι αιτούντες διεθνή προστασία, μετά την πάροδο έξι μηνών από την ολοκλήρωση της διαδικασίας κατάθεσης της αίτησης διεθνούς προστασίας, έχουν το δικαίωμα

αιτούσα άσυλο να κατέχει αριθμό φορολογικού μητρώου (Α.Φ.Μ.), προαπαιτούμενο που θα διευθετούνταν με την έκδοση του Προσωρινού Αριθμού Ασφάλισης και Υγειονομικής Περίθαλψης Αλλοδαπού (Π.Α.Α.Υ.Π.Α).[26] Ωστόσο, παρά τις θεσμικές προβλέψεις η απασχόληση κατά κύριο λόγο δεν αποτελεί αντικείμενο πολιτικής σχεδιασμένης από τους κρατικούς θεσμούς ούτε περιλαμβάνεται στις παρεμβάσεις και στην υποστήριξη των ΜΚΟ. Οι συνομιλητές αναφέρουν ότι δεν είχαν επισκεφθεί κάποια ανθρωπιστική οργάνωση για να ζητήσουν συμβουλές σε σχέση με την εύρεση εργασίας ή να παρακολουθήσουν σεμινάρια εργασιακής κατάρτισης και ούτε είχαν επιδιώξει να φτιάξουν τα βιογραφικά τους σημειώματα σε κάποιες από αυτές.[27] Όπως και στο θέμα της στέγασης, η ανεύρεση εργασίας αποτελεί συλλογικοποιημένη διαδικασία που εν πολλοίς καθορίζεται από τις μεταξύ τους σχέσεις και τα κοινωνικά τους δίκτυα, νέα ή προϋπάρχοντα στις περιοχές όπου εγκαθίστανται. Σε αντίθεση με τις έρευνες και μελέτες που έχουν γίνει σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης –εκεί σημειώνεται η έλλειψη των κοινωνικών δικτύων ως γέφυρες πρόσβασης στην αγορά εργασίας–[28] στην Ελλάδα φαίνεται ότι η απασχόληση βασίζεται και συνδέεται κυρίως με αυτά.

Η «βάση στήριξης» για τους αιτούντες άσυλο ώστε να ενταχθούν στην αγορά εργασίας είναι οι από παλιά εγκατεστημένοι μετανάστες στην Ελλάδα. Η εργασιακή τους ένταξη στη γειτονιά ενισχύεται από την ήδη ανεπτυγμένη εκεί επιχειρησιακή εμπορική δραστηριότητα και διαμονή των ομοεθνών τους. Με αυτόν τον τρόπο η εύρεση εργασίας –πρόκειται κυρίως για νεαρούς άνδρες– δεν πατά στο κενό αλλά εξακολουθεί να πλαισιώνεται από τη διαδικασία της εξέλιξης, της ανάπτυξης και της επέκτασης της υπάρχουσας επιχειρησιακής δραστηριότητας των Πακιστανών μεταναστών, και φέρει παραδοσιακά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, ειδικά όταν η προέλευσή τους είναι από την περιοχή του Παντζάμπ. Η περίπτωση του Αλί, ενός εκ των τριών συνομιλητών, αποκαλύπτει και μία άλλη διάσταση της φιλοξενίας που συνδέεται με την ευκαιρία εύρεσης εργασίας. Βασίζεται σε αυτό που ονομάζεται *οικονομία του δώρου*. Στην γειτονιά του Μεταξουργείου τον εντόπισε ένας ομοεθνής του επιχειρηματίας. Τον φιλοξένησε και, αφού τον φρόντισε και τον υποστήριξε οικονομικά, τον απασχόλησε στις δικές του

ουσιαστικής πρόσβασης στην αγορά εργασίας υπό τους όρους και προϋποθέσεις του άρθρου 71 του ν. 4375/2016, εφόσον κατέχουν «δελτίο αιτούντος διεθνή προστασία» ή «δελτίο αιτήσαντος άσυλο αλλοδαπού». https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/nomos-4636-2019-phek-169a-1-11-2019.html

[26] Ο Π.Α.Α.Υ.Π.Α. εκδίδεται αυτόματα με το δελτίο αιτούντος διεθνή προστασία από την Υπηρεσία Ασύλου και εξασφαλίζει την παροχή υγειονομικής περίθαλψης. Αν η αίτηση ασύλου γίνει αποδεκτή, ο Π.Α.Α.Υ.Π.Α. μετατρέπεται σε Αριθμό Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης (Α.Μ.Κ.Α.), ενώ αν η αίτησή απορριφθεί, ο Π.Α.Α.Υ.Π.Α. απενεργοποιείται αυτόματα. https://www.gov.gr/upourgeia/upourgeio-metanasteuses-kai-asulou/metanasteuses-kai-asulou/eurese-prosorinou-arithmou-asphalises-kai-ugeionomikes-perithalpses-allodapou-paaupa

[27] https://www.in.gr/2020/05/12/greece/oi-prokliseis-pou-antimetopizoun-prosfyges-stin-prospatheia-entaksis-tous-stin-elliniki-koinonia/

[28] Σύμφωνα με έρευνα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με αναφορά σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης, τονίζονται τα εμπόδια για την πρόσβαση των αιτούντων άσυλο στην αγορά εργασίας. Ένα από αυτά τα εμπόδια είναι η έλλειψη σχέσεων και συνδέσεων των αιτούντων άσυλο με τα δικά τους προσωπικά δίκτυα. Η έρευνα διαπιστώνει μεν ότι οι συχνές επαφές με συγγενείς, φίλους και θρησκευτικές και άλλες οργανώσεις πολιτών φαίνεται να βελτιώνουν τις προοπτικές απασχόλησης, ωστόσο αυτές οι πρακτικές επισκιάζονται από άλλα ζητήματα που θεωρούνται πιο σημαντικά, όπως η εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση, το επάγγελμα και οι δεξιότητες που φέρουν οι αιτούντες άσυλο από τη χώρα τους. Challenges in the Labour Market Integration of Asylum Seekers and Refugees. 2016. file:///C:/Users/user/Downloads/EEPO%20Refugees%20Synthesis%20report%20EMPL_FINAL.pdf

επιχειρήσεις. Μετανάστης και ο ίδιος εδώ και είκοσι πέντε χρόνια στη Ελλάδα, επιχειρηματίας και έμπορος, του είπε: «Είσαι καλό παιδί και καλός μουσουλμάνος, κι εγώ θα σε βοηθήσω». Η υποστήριξη που του πρόσφερε αποσκοπούσε, κατά τα λεγόμενα του Αλί, στο να κερδίσει την εμπιστοσύνη του νεαρού στο πρόσωπό του, ως αφεντικό (έτσι τον αποκαλούσε ο ίδιος, καθώς έτσι του είχε ζητήσει εκείνος να τον φωνάζει). Ουσιαστικά η προσφορά που έκανε στον Αλί ήταν μια πρακτική με ευεργετικά αποτελέσματα στις επιχειρηματικές του δραστηριότητες. Κατά βάση, στο πλαίσιο *της οικονομίας του δώρου*, συνιστά μορφή οικονομικής επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο και επέκταση της επιχειρηματικότητας, βασισμένη στην αμοιβαία εμπιστοσύνη. Ο Αλί αναφέρει:

«Αν δεν ήμουν εγώ, το αφεντικό μου δεν θα άνοιγε και το τρίτο κουρείο. Μου έχει εμπιστοσύνη και πάντα ήθελε κάποιον να τον εμπιστεύεται. Ξέρεις! Πάνω από όλα να μην κλέβει».

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι είναι μια μορφή «δανείου» που σε ό, τι αφορά τους άντρες Πακιστανούς μετανάστες στη Βρετανία –κυρίως από το Παντζάμπ– αγγίζει το φάσμα εκείνων των πολιτισμικών πρακτικών που ενισχύουν τις αμοιβαίες σχέσεις, την αυτάρκεια και την αυτενέργεια, ειδικά μεταξύ των ανδρών (Werbner 2005). Η περίπτωση του Αλί αποκαλύπτει μιαν ιδιαίτερη μορφή της εγκατάστασης που συναντιέται με τις πολιτισμικές σχέσεις και πρακτικές των ανθρώπων και ως τέτοια αποτελεί ένα μοντέλο της *διεθνικής μετανάστευσης*. Ο πολιτισμός και οι πρακτικές αναδεικνύονται ως μέσο επιβίωσης σε μια νέα κοινωνική συνθήκη για τους αιτούντες άσυλο και οι μεταξύ τους σχέσεις ενδυναμώνουν όχι μόνο τις προσδοκίες και τις ευκαιρίες των ατόμων αλλά και τους κοινοτικούς δεσμούς. Με αυτή την έννοια η *οικονομία του δώρου* διαμορφώνει πιο συμπαγείς κοινότητες. Επιπλέον η ιστορία του Αλί ερμηνεύεται και ως μια *ηθική της προσφοράς* –προσφορά και φιλανθρωπική πράξη από τους έχοντες προς τους μη έχοντες, και επομένως αποτελεί ταυτόχρονα μια συμβολική πράξη κύρους. Όταν τέτοιες πράξεις διέπονται από έναν ιδιόμορφο ανταγωνισμό, κωδικοποιούν ιεραρχικές τάσεις και διαχωρισμούς που συμβάλλουν στην αύξηση της προσωπικής εξουσίας και της επιρροής εντός της κοινότητας (Werbner 1985).

Περνώντας στη δικτύωση των αιτούντων άσυλο με ομοεθνείς τους καταστηματάρχες, εμπόρους και ιδιοκτήτες εστιατορίων της γειτονιάς, πρέπει να επισημάνουμε ότι το πρώτο που αυτή τους εξασφαλίζει είναι η δυνατότητα να κάνουν κάποια απαραίτητα μεροκάματα. Σε αυτό το πλαίσιο, οι οργανωμένοι θρησκευτικοί χώροι δεν φιλοξενούν μονάχα τελετουργίες και θρησκευτικές γιορτές, αλλά αποτελούν μέρη παροχής αλληλοβοήθειας και υποστήριξης, επικοινωνίας, συλλογικής σύναξης, πνευματικής αναζωογόνησης και εν γένει κοινωνικοποίησης. Στο εσωτερικό τους ξετυλίγονται μορφές ηθικής προσφοράς με τον χαρακτήρα συμβολικής πράξης. Η περίπτωση του Χουσεΐν , αποκαλύπτει την διάσταση της εύρεσης εργασίας μέσα από την δικτύωσή του στο τζαμί της περιοχής της Ομόνοιας, όπου πηγαίνει. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Στο τζαμί έχω βρει πολλούς φίλους. Πολλοί έχουν έρθει τώρα. Βοηθάμε ο ένας τον άλλον και μιλάμε. Και όταν κάποιος πεθάνει μαζεύουμε όλοι λεφτά από όλους και βοηθάμε. Υπάρχουν αρκετές θρησκευτικές κοινότητες που βοηθάνε και μαζεύουν λεφτά. Όμως ένα ποσοστό το κρατάνε και δεν τα δίνουν όλα. Βοηθάμε όσους δεν έχουν σπίτι, φαγητό και δουλειά. Πολλές φορές, όταν φτιάχνω το φαγητό για τα μαγαζιά, την ποσότητα που μου μένει τη δίνω με λιγότερα λεφτά στο τζαμί».

Διαμέσου της προσφοράς του ο Χουσεΐν καθιερώνει την αμοιβαία και συνεχιζόμενη σχέση με τους άλλους ομοεθνείς, γεγονός που επεκτείνει τη δικτύωσή τους από άτομο σε άτομο και την ισχυροποιεί με σκοπό την συνέχιση της εργασίας του. Ο ίδιος δικτυώνεται μέσα από τον χώρο προσευχής και του διαδικτύου με τα μαγαζιά της ευρύτερης περιοχής: όταν οι καταστηματάρχες χρειάζονται διάφορα προϊόντα –κυρίως έτοιμο φαγητό– τον παίρνουν τηλέφωνο και τα παραγγέλνουν. Αυτή είναι μια μορφή εργασίας ευρέως διαδεδομένη στη χώρα τους. Ο Χουσεΐν αφηγείται:

«Η δουλειά μου είναι delivery. Μοιράζω φαγητά με τα πόδια και δουλεύω σε αυτή την περιοχή. Εγώ φτιάχνω το φαγητό στο σπίτι και το πουλάω γύρω γύρω, Ομόνοια, Βικτώρια, Μοναστηράκι, όπου έχει Πακιστανούς. Το τηλέφωνο χτυπάει κάθε μέρα. Μου λένε να φτιάξω paratha,[29] γεμιστές ή σκέτες, και άλλα φαγητά. Όλα αυτά τα μαγειρεύω στο σπίτι μου. Έχω κουζίνα και κατσαρόλες μεγάλες και tawa.[30] Δεν στέλνω μόνο στα εστιατόρια αλλά και σε Πακιστανούς που έχουν διάφορα μαγαζιά».

Μαγείρεμα σε tawa «Σπίτι του Ταξι-διώτη», 2021, φωτ. Ερβίν Σέχου

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι αποτελεί μια μορφή της *Νέας Κουζίνας*, *της Κουζίνας-Φάντασμα* ή της *Αόρατης Κουζίνας*, που ειδικά στις Ασιατικές χώρες έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις. Στην περίπτωση του Jawad αποτελεί μια στρατηγική επιβίωσης, εργασιακής ένταξης και δικτύωσης με τους ομοεθνείς του, μια μορφή καθημερινής αυτοαπασχόλησης, που του δίνει τη δυνατότητα να συγκεντρώνει σε μηνιαία βάση κάποια χρήματα και να τα στέλνει στην οικογένειά του στο Πακιστάν. Τα πιο πολλά άτομα που έχουν έρθει πρόσφατα στην γειτονιά απασχολούνται στα γύρω μαγαζιά, κυρίως φαγάδικα και εστιατόρια. Ιδιοκτήτες τους είναι λίγοι Πακιστανοί μετανάστες που, καθώς φαίνεται, αποτελούν με κριτήριο το κοινωνικό τους στάτους μια ξεχωριστή υποομάδα εντός της ευρύτερης κοινότητας και είναι σε θέση να απορροφούν εργατικό δυναμικό πακιστανικής καταγωγής στις δικές τους επιχειρήσεις. Τα πιο πολλά «παιδιά», όπως αναφέρουν, δουλεύουν σε συνθήκες και καθεστώς ανασφάλειας και με χαμηλές απολαβές.

Συμπεράσματα

Οι τέσσερις περιπτώσεις που εξετάστηκαν αναδεικνύουν δύο διαφορετικά άτυπα μοντέλα εγκατάστασης και τα στοιχεία που συνδέονται με αυτά, όπως είναι η εύρεση εργασίας και στέγασης, οι σχέσεις με την γειτονιά και την τοπική κοινωνία, οι σχέσεις με τους ιδιοκτήτες των διαμερισμάτων και τις εργοδοτικές επιχειρήσεις, αλλά και οι σχέσεις με τους ανθρωπιστικούς δρώντες και τα εθνοπολιτισμικά δίκτυα. Ωστόσο η κάθε περίπτωση εμπεριέχει ποικίλους παράγοντες υποστηρικτικών διαμεσολαβήσεων και από αυτή την άποψη η καθεμιά λαμβάνει

[29] Το paratha είναι ένα είδος επίπεδου ψωμιού που προέρχεται από την ινδική υποήπειρο και απαντάται σε όλα τα σύγχρονα έθνη της Ινδίας, της Σρι Λάνκα, του Πακιστάν, του Νεπάλ, του Μπαγκλαντές, των Μαλδίβων Νήσων και της Μιανμάρ, δηλαδή εκεί όπου το αλεύρι είναι το βασικό συστατικό. Ως λεξιλογικός τύπος είναι μια συγχώνευση των λέξεων *parat* και *atta*, που σημαίνει κυριολεκτικά στρώματα μαγειρεμένης ζύμης.

[30] Πρόκειται για την ονομασία του τηγανιού (*tawa* ή *tava)* που χρησιμοποιείται στην παρασκευή της πίτας και του ψωμιού paratha. Είναι φτιαγμένο από μαντέμι και για αυτό είναι πολύ βαρύ. Πωλείται στα πακιστανικά/μπαγκλαντεσιανά καταστήματα.

ιδιόμορφες πολιτισμικές και οργανωτικές διαστάσεις. Προβαίνοντας σε μια συγκριτική προσέγγιση των τεσσάρων περιπτώσεων, στην βάση των μορφών διαμεσολαβήσεων, των σχέσεων μεταξύ των αιτούντων άσυλο και τον «υποστηρικτών» τους και με γνώμονα την καθημερινή ένταξη, εντοπίζουμε διαφορετικές μορφές βοήθειας και φροντίδας.

Στην περίπτωση της ad hoc εθελοντικής ομάδας, η διαμεσολάβηση έχει ως βασικό στόχο την παροχή *βοήθειας και φροντίδας*. Η εθελοντική δράση όλο και περισσότερο κερδίζει χώρο ως κοινωνικός παράγοντας διαμεσολάβησης, ο οποίος κινείται με άξονα τον συντονισμό, την διαπραγμάτευση και την αντιπροσώπευση (Stovel and Shaw 2012). Στην περίπτωση της εθελοντικής ομάδας δεν διαφαινόταν να υπάρχει το στοιχείο της ενδυνάμωσης και εμψύχωσης των αιτούντων άσυλο. Η παρέμβαση είναι περιστασιακή, αυθόρμητη και μεμονωμένη: αφορά τη βοήθεια σε ορισμένες περιπτώσεις, σε μια χρονική στιγμή και για ορισμένη χρονική διάρκεια, δηλαδή συνιστά βοήθεια προσφερόμενη σε περιβάλλον συγκεκριμένων αναγκών. Αυτή η μορφή διαμεσολάβησης θα πρέπει να γίνει κατανοητή ως εκδοχή αυτοσχέδιας δράσης και όχι ως φέρουσα δεδομένα δομικά, πολιτισμικά και ιδεολογικά χαρακτηριστικά. Υπό αυτή την οπτική, σε αυτή την περίπτωση δεν ανιχνεύεται το στοιχείο της ανταπόδοσης από την πλευρά των αιτούντων άσυλο και η βοήθεια που παρέχεται για την εύρεση στέγασης δεν συνεπάγεται κάποια υποχρέωση από τον δέκτη της υποστήριξης. Δεν εδραιώνεται ένας κύκλος αμοιβαίων σχέσεων και επιστροφών που να μπορεί να οδηγήσει στην οικοδόμηση μακροχρόνιων σχέσεων. Ωστόσο αυτή η μορφή εθελοντικής παρέμβασης διαμορφώνει σχέσεις βοήθειας με χαρακτηριστικά *κηδεμόνευσης και προστασίας* των αιτούντων άσυλο. Στην συγκεκριμένη περίπτωση οι εθελοντές αναλαμβάνουν ρόλο συντονισμού δραστηριοτήτων προς όφελος του αιτούντα άσυλο, διαπραγμάτευσης με την τοπική κοινωνία και αντιπροσώπευσης. Συγκεκριμένα, σε σχέση με την στέγαση, ακολουθούν πρακτικές και τρόπους αναζήτησης διαμερισμάτων μέσω διαδικτυακών αγγελιών και έρευνας σε δρόμους, επιλέγουν γειτονιές, κάνουν έρευνα αγοράς, προσδιορίζουν χαρακτηριστικών επιθυμητών διαμερισμάτων για τους αιτούντες άσυλο, διεκπεραιώνουν την επικοινωνία με ιδιοκτήτες και μεσιτικά γραφεία, ενημερώνουν για τους όρους, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται η σύναψη του μισθωτηρίου, αναλαμβάνουν την υπογραφή της σύμβασης ως εγγυητές και, τέλος, συμβάλλουν στην γραφειοκρατική διεκπεραίωση της αποδοχής στο taxisnet. Απώτερος στόχος των εθελοντών είναι η ενίσχυση της θέσης ευάλωτων κατηγοριών αιτούντων άσυλο στη διαδικασία της συμπερίληψης στον αστικό ιστό. Σε συνθήκες επικοινωνίας και διαπραγμάτευσης με φορείς και με την τοπική κοινωνία, η ευαλωτότητα των υποκειμένων είναι τέτοια, που συνεπάγεται τη μη ορατότητα και «αφωνία» τους. Η εθελοντική δράση συγκροτείται λόγω των κρίσεων που καθιστούν τη συνθήκη αυτή πεδίο ανάπτυξης του φαινομένου της διαμεσολάβησης.

Στην περίπτωση της ομάδας «αλληλεγγύης» παρουσιάστηκε εν μέρει η συνθήκη της Κατάληψης και πιο ολοκληρωμένα του *Σπιτιού της Αλληλεγγύης*, δύο διαφορετικές συνθήκες που καθορίζουν το πνεύμα των διαμεσολαβήσεων και των σχέσεων μεταξύ των μερών. Στο πέρασμα από το ένα πεδίο υποδοχής στο άλλο, διαφαίνεται μια αναθεωρημένη στάση των «αλληλέγγυων» σχετικά με την υποστήριξη. Στο πεδίο της κατάληψης, η υποδοχή συνεπάγεται κανονισμούς και όρους που ορίζονται από τους αλληλέγγυους. Ωστόσο, με το πέρασμα στο πεδίο του «Σπιτιού της Αλληλεγγύης», οι ένοικοι καλούνται να ορίζουν οι ίδιοι τους όρους και κανόνες συμβίωσης. Όμως και στο τελευταίο αυτό πεδίο, σκοπός παραμένει η *υποστήριξη* των αιτούντων άσυλο μέσα σε πολιτικο-ιδεολογικά αποδεκτά πλαίσια.

Για την κάλυψη των αναγκών και την βιωσιμότητα των εγχειρημάτων, οι αλληλέγγυοι προβαίνουν σε ποικιλόμορφές πρακτικές διαμεσολάβησης, οι οποίες αφορούν τη σύνδεση των αιτούντων άσυλο με τις ομάδες αλληλέγγυων στο εξωτερικό, την υπογραφή του μισθωτηρίου στο όνομά τους, τη σύνδεσή τους με τη γειτονιά (τοπική κοινωνία) και τη διαχείριση των διενέξεων μεταξύ των αιτούντων άσυλο. Η *πολιτική αλληλεγγύη* εκτελεί έργο πολιτισμικής διαμεσολάβησης, με αποτέλεσμα να εδραιώνονται πολιτισμικά νοήματα που συνθέτουν την ίδια τη διαδικασία της συνύπαρξης και συμβίωσης (Bräuchler, Knodel, and Röschenthaler 2021). Σε αυτή την περίπτωση, φαίνεται ότι η «αλληλεγγύη» θέτει ηθικά ιδανικά για τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία θα έπρεπε να λειτουργεί και το είδος των σχέσεων που διαμορφώνονται (Rozakou 2016, 186). Το ζητούμενο όμως παραμένει αν αυτά τα νοήματα γίνονται αποδεκτά από τους ενοίκους του Σπιτιού, καθώς η επιτυχία μεταφοράς αυτού του λόγου περί ανθρωπισμού, δικαιωμάτων και συμβίωσης εξαρτάται από τις συνθήκες, τις περιστάσεις και βασικά τον λόγο και τα κίνητρα των αιτούντων άσυλο. Πρόκειται για την μεταφορά, την *μετάφραση* μεταξύ κοινωνικών περιεχομένων και νοημάτων που σύμφωνα με τον Bierschenk (2021) καθιερώνει αυτήν ακριβώς τη *μετάφραση* ως δράση μέσω του λόγου των διαμεσολαβητών. Εξετάζοντας τη διαμεσολάβηση σε αυτή την περίπτωση διαπιστώσαμε ότι φέρει χαρακτηριστικά φροντίδας και προστασίας, διεκδίκησης και εμψύχωσης, αυτονομίας και αυτενέργειας. Οι δράσεις αλληλεγγύης εστιάζουν σε πρακτικές υποστήριξης με την προοπτική της ανεξαρτοποίησης των *προσφύγων/μεταναστών*· εντός αυτής της διεργασίας και της αλληλεπίδρασης γίνεται η επεξεργασία της έννοιας της παύλας, της δυαδικής αντίστιξης, ώστε να διαμορφωθούν οι συνθήκες που θα επιτρέψουν στα μέρη να εμπλακούν σε συλλογικούς αγώνες για τα κοινωνικά δικαιώματα, να συμπορευτούν με όσους έχουν υποστεί εκμετάλλευση και υποταγή και να επικοινωνήσουν πιο άμεσα και έμπρακτα με τις κινηματικές διαδικασίες.

Παραμένει αναμφισβήτητο ότι στη σχέση των *αλληλέγγυων* με τους *πρόσφυγες* και ιδιαίτερα με τους *αιτούντες άσυλο* υπέβοσκε το στοιχείο της «εξάρτησης», της υποστήριξης από θέση ισχύος. Αλλά, από την άλλη, η υποστήριξη ενείχε το πνεύμα «να δοθεί χώρος και λόγος στους ίδιους» και οι *αλληλέγγυοι* να είναι σε ρόλο «παρατηρητή». Ωστόσο, καλλιεργούνταν μεταξύ των μερών μια σχέση εμπιστοσύνης, ειδικά όταν είχε διάρκεια στον χρόνο και συγκροτούνταν στη βάση ανιδιοτελούς προσφοράς. Επιπλέον, από την πλευρά των «αλληλέγγυων» γίνεται κατανοητό ότι, όντας ενταγμένοι σε μια ρουτίνα προσφοράς, αντιλαμβάνονται ότι βαθαίνει η σχέση εξάρτησης λόγω της υπάρχουσας ιεραρχίας και για αυτόν τον λόγο θέτουν όρια με στόχο αφενός τον δικό τους απεγκλωβισμό από αυτή τη συνθήκη και αφετέρου τη συρρίκνωση/αναίρεση των παραγόντων που παράγουν και αναπαράγουν την εξάρτηση των *άλλων*. Επιπλέον, η διαμεσολάβηση δεν έφερε κάποια βασικά αποτελέσματα, κι αυτό για δύο λόγους: ο πρώτος ήταν ότι απαιτούνταν δραστηριότητες γεφύρωσης και διαμεσολάβησης προκειμένου να ευθυγραμμιστούν τα συμφέροντα των μερών. Έτσι, η ευθυγράμμιση μπορεί να θεωρηθεί ως μια αναλυτικά ξεχωριστή πτυχή του συντονισμού που σύμφωνα με τους Hönke και Müller (2017) μπορεί να επιτευχθεί μέσω ιεραρχικών ή μη ιεραρχικών μηχανισμών –ωστόσο για τους ενοίκους του *Σπιτιού* είχε μειωθεί η ανάγκη τέτοιας γεφύρωσης. Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με την άρνηση των αλληλέγγυων να «εμπλακούν άμεσα» –έτσι επιδίωκαν να επιτευχθεί η ανεξαρτητοποίηση. Αλλά αυτή η στρατηγική συνήθως στοχεύει στον συντονισμό ποικίλων παραγόντων με τέτοιον τρόπο, που η ικανότητα της διαμεσολάβησης να ενισχύει τη δύναμή τους

και τη θέση τους έναντι όλων των μερών (Hönke and Müller 2017). Αυτό ωστόσο δεν ήταν στις διαθέσεις των *αλληλέγγυων*.

Ο σύλλογος Αφγανών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην διαδικασία της εγκατάστασης των αιτούντων άσυλο και εν γένει στην διαχείριση της «προσφυγικής κρίσης» στην Αθήνα. Η ιδιαιτερότητα που ενέχει η διαδικασία της διαμεσολάβησης σε αυτή την περίπτωση βασίζεται στην υπόθεση ότι οι διαμεσολαβητικές πρακτικές με σκοπό την υποδοχή και την εγκατάσταση, πρακτικές οι οποίες εξασφαλίζουν πόρους και δημιουργούν ευκαιρίες και υποδομές υποστήριξης, κατανοούνται υπό το πρίσμα της ενδυνάμωσης και υιοθέτησης ενός ανθρωπιστικού λόγου, ένταξης αυτής της περίπτωσης ως παράγοντα ανθρωπιστικής διακυβέρνησης και δευτερευόντως συγκρότησης και ενίσχυσης της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας τοπικά και διεθνικά.
Η παροχή βοήθειας συνεπάγεται μια μορφή υποχρέωσης με την προσδοκία ανταπόδοσης από την πλευρά των νεοεισερχομένων, ώστε οι ίδιοι να ενταχθούν στην ευρύτερη διασπορική «κοινότητα» και να προσφέρουν βοήθεια με την εθελοντική τους δράση. Ο σύλλογος βασίζεται στα μέλη του, που έχουν την ίδια κατά βάση εθνοτική ταυτότητα, και ως πολιτισμική οντότητα διατηρεί και ενδυναμώνει τις σχέσεις μεταξύ ομοεθνών εντός και εκτός Ελλάδας. Έτσι, η *διαμεσολαβητική* παρέμβαση, ενισχύοντας τον σύλλογο, ενδυναμώνει και την ανά τον κόσμο αφγανική διασπορά. Τόσο για τα μέλη όσο και για τον σύλλογο, τα οφέλη από τη δράση και τη βοήθεια που παρέχεται παραμένουν συλλογικά, ακριβώς επειδή στοχεύουν στη διάσταση του συλλογικού: δουλεύουν με τους νεοεισερχόμενους *αιτούντες άσυλο* και *πρόσφυγες* για να τους εντάξουν στις δράσεις και στις πρακτικές του συλλόγου, που με τη σειρά της ως μόριο της αφγανικής διασποράς ενισχύει με αυτόν τον τρόπο συλλογικούς δεσμούς, διασπορικές σχέσεις και εθνοπολιτισμικά στοιχεία. Σε αυτό το πλαίσιο αντιλαμβανόμαστε τους ήδη χρόνια εγκατεστημένους πρόσφυγες ως «οικοδεσπότες» που αναπτύσσουν δράσεις για την εγκατάσταση και την υποδοχή των νεοεισερχομένων (Fiddian-Qasmiyeh 2016, 26), δράσεις και πρακτικές που απαντούν σε άμεσες προκλήσεις, όπου οι νεοεισερχόμενοι δεν αντιμετωπίζονται ως παθητικά υποκείμενα που χρήζουν βοήθειας, αλλά μετατρέπονται σε «πομπούς υπηρεσιών».
Ο λόγος της υποστήριξης και βοήθειας, που παράγεται στην περίπτωση του συλλόγου, υπάγεται στον άξονα της θεσμικής ανθρωπιστικής παρέμβασης, τυπικά όμως λειτουργεί στο περιθώριο του επίσημου ανθρωπιστικού καθεστώτος. Με τις δράσεις και μεθόδους που τα μέλη του ακολουθούν, διεκδικούν τον δικό τους χώρο ως «ισότιμοι» συνεργάτες με τις οργανώσεις Μ.Κ.Ο., δεν αμφισβητούν την γραφειοκρατική ανάπτυξη εντός των δομών τους, και δεν έρχονται σε ρήξη με το μοντέλο της επίσημης διαχείρισης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ως σύλλογος είναι αναγνωρισμένος, επίσημος θεσμός και επιτελεί λειτουργίες δομής υποδοχής. Εφαρμόζει μια σειρά από πρακτικές που ενέχουν επίσημα χαρακτηριστικά (κρατώντας αρχεία επωφελούμενων ανθρώπων, διατηρώντας την ανωνυμία τους). Το γεγονός ότι τα μέλη/διαμεσολαβητές επαγγελματικά απασχολούνται σε οργανώσεις Μ.Κ.Ο, ενισχύει την δική τους διάθεση να τάσσονται υπέρ των επίσημων πρακτικών και λόγου του ανθρωπιστικού καθεστώτος και να διοχετεύουν εντός των δράσεων του συλλόγου τις δεξιότητες που αποκτούν επαγγελματικά. Ως μορφή διαχείρισης, ο σύλλογος εντάσσεται στην συζήτηση περί ανθρωπιστικής ανάπτυξης και οι δράσεις του χαρακτηρίζονται από διεθνικές συνδέσεις. Στις δράσεις του συχνά τα μέλη σχετίζονται με επαγγελματικούς φορείς, με οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και με κρατικούς θεσμούς. Η αυθόρμητη και περιστασιακή ανθρωπιστική

υποστήριξη αναπτύσσεται σε πιο επίσημη και οργανωμένη μορφή και ο ανθρωπιστικός λόγος που παράγεται, η σημασία των συνδέσεων, σχέσεων και τα κίνητρα των ατόμων σκοπεύουν στην βοήθεια, στην ένταξη και στην επιβίωση. Όλες αυτές οι δράσεις εξελίσσονται μέσα από την ανάπτυξη των διεθνικών σχέσεων.

Στη διάρκεια της εθνογραφικής έρευνας σχετικά με τους αιτούντες άσυλο από το Πακιστάν, καταγράφηκαν πολλαπλές ανάγκες και προσδοκίες που επηρεάζουν την καθημερινή ζωή, για την κάλυψη/πραγμάτωση των οποίων οι ίδιοι βασίστηκαν σε ένα ευρύτερο φάσμα εθνικοπολιτισμικών δικτύων. Στην καθημερινότητά τους παρατηρείται έντονη κινητικότητα: ανακαλύπτουν τις διαφορετικές περιοχές, τις γειτονιές όπου μένουν ομοεθνείς τους, επισκέπτονται τα σπίτια τους, μαζεύονται σε παρέες. Στην περίπτωση της παρέας Πακιστανών αιτούντων άσυλο, ανιχνεύουμε και διακρίνουμε μορφές υποδοχής που βασίζονται σε φιλικά, συγγενικά, τοπικά και θρησκευτικά δίκτυα. Η δυναμική αυτών των δικτύων καθορίζει και τις δυνατότητες της διαμεσολάβησης με την τοπική κοινωνία. Ωστόσο, σε μια θεματική όπου αναδεικνύεται η σχέση των αιτούντων άσυλο με τα ομοεθνικά δίκτυα, η φιλοξενία ως πεδίο διάδρασης συνδέεται άμεσα με τη έννοια του «δώρου», συγκεκριμένα μίας «οικονομίας του δώρου», τις σχέσεις ανταλλαγής και χρέους, που πηγάζει από την συνθήκη της φιλοξενίας. Για τους μεμονωμένους άνδρες αιτούντες άσυλο πακιστανικής καταγωγής η εγκατάσταση πλαισιώνεται από τη διαδικασία της εξέλιξης, της ανάπτυξης και της επέκτασης της υπάρχουσας επιχειρησιακής δραστηριότητας των Πακιστανών μεταναστών, φέροντας παραδοσιακά πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Η πρακτική των δανείων διατηρεί τη σύνδεση μεταξύ των ομοεθνών και ταυτόχρονα διατηρεί ζωντανή και τη σχέση αυτών με την πατρίδα. Κυρίως στο πεδίο της στέγασης, διαφαίνονται μορφές στέγασης στην βάση της επιχειρηματικής στέγασης («Το Σπίτι του Ταξιδιώτη») που προωθεί το μοντέλο συμβίωσης πολλών αιτούντων άσυλο στον ίδιο χώρο με ημερήσιο αντίτιμο. Το μοντέλο αυτό πηγάζει από τις οικονομικές δυνατότητες τις οποίες έχουν αποκτήσει οι Πακιστανοί (αλλά και Αφγανοί) μετανάστες διαχρονικά με τις οικονομικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες που έχουν αναπτύξει σε τοπικό πλαίσιο. Σε σχέση με την εύρεση εργασίας ανιχνεύουμε μορφές επέκτασης και διείσδυσης σε νέες μορφές εργασίας. Σε αυτό το πλαίσιο, ο θρησκευτικός χώρος καθιερώνεται ως κατεξοχήν χώρος γνωριμιών με τους ομοεθνείς. Οι γνωριμίες δίνουν την δυνατότητα δικτύωσης με σκοπό την εύρεση εργασίας και απασχόλησης σε επιχειρήσεις Πακιστανών μεταναστών. Η γειτονιά τους, από τη στιγμή που τους εφοδιάζει με τα απαραίτητα εργαλεία επιβίωσης, αποκτά και ιδιαίτερες αξίες, προσλαμβάνει θετικές διαστάσεις. Η σύνδεσή τους με τις τοπικές επιχειρήσεις, η δικτύωση μέσω διαδικτύου με τους ομοεθνείς τους σε μικρότερο αλλά επίσης σημαντικό βαθμό, η εξοικείωση –σε ορισμένες περιπτώσεις– με την ελληνική γλώσσα διευκολύνουν την πρόσβασή τους στην εργασία. Οι ίδιοι επιδιώκουν να επεκτείνουν και να καλλιεργήσουν τα προσόντα –κάποτε περιορισμένα–) και τις δεξιότητες που ήδη διαθέτουν, για να έχουν τις ευκαιρίες να απασχοληθούν σε διάφορες θέσεις εργασίας.

Αναλύοντας τα δύο μοντέλα που συμβάλλουν στην διαδικασία της εγκατάστασης και συγκρίνοντας τις περιπτώσεις με σημεία αναφοράς τις σχέσεις μεταξύ των αιτούντων άσυλο και «υποστηρικτών» και τις πρακτικές διαμεσολάβησης, διαπιστώνουμε ότι και στις τέσσερις περιπτώσεις εκδηλώθηκε μεν συλλογική διαμεσολάβηση, αλλά σε διαφορετικές μορφές και με διαφορετικές ποιότητες. Πρέπει να σημειωθεί ότι όλα τα παραπάνω εδράζονται σε διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, το οποίο αποκαλύπτει και καθορίζει τα κίνητρα, τους σκοπούς, την

ποιότητα και τις μορφές της διαμεσολάβησης. Η έρευνα ανέδειξε ότι τα μοντέλα εγκατάστασης «από τα κάτω» απαιτούν διαμεσολαβητικές πρακτικές που καθιστούν εφικτή τη σύνδεση των αιτούντων και αιτουσών άσυλο με τις δημόσιες υπηρεσίες, τις ιδιωτικές επιχειρήσεις και την τοπική κοινωνία. Επιπλέον, εξετάζοντας τις περιπτώσεις από μια ημική (emic) προσέγγιση, διαπιστώνουμε ότι πρόκειται για διαφορετικούς τύπους εξαρτήσεων και ιεραρχικών σχέσεων μεταξύ των αιτούντων άσυλο και των «υποστηρικτών» τους, σχέσεις που αναδεικνύουν τις διαστάσεις των εννοιών της «προστασίας», «κηδεμόνευσης», «πατρωνίας» και «αυτονομίας». Διακρίνουμε εναλλακτικές μορφές εγκατάστασης που συνεπάγονται διαφορετικές σχέσεις μεταξύ των μερών. Οι σχέσεις μεταξύ των αιτούντων άσυλο και των ανθρωπιστικών δρώντων φαίνεται να είναι ασυνεχείς σε σύγκριση με τις σχέσεις που έχουν αποκτηθεί εντός των ομο-εθνικών δικτύων.

Τέλος, όσο αφορά τα ομοεθνικά δίκτυα *αιτούντων άσυλο* από το Πακιστάν και από το Αφγανιστάν, τα προσωπικά, συγγενικά, θρησκευτικά, φιλικά και διεθνικά δίκτυα χαρακτηρίζονται από σημαντικές διαφορές και ιδιαιτερότητες. Για τους Αφγανούς *αιτούντες άσυλο*, οι διαδρομές εργασιακής ένταξης εμφανίζουν κάποιες ιδιαιτερότητες. Κατά πρώτον, είναι γεγονός ότι δεν υφίσταται μια διαχρονικά ενισχυμένη «κοινότητα» με τέτοιες οικονομικές δραστηριότητες, ώστε να τους απορροφήσει στη δική της αγορά εργασίας. Κατά δεύτερον, διαφαίνεται έλλειψη συγγενικών δικτύων από ήδη εγκαταστημένους στην Ελλάδα ομοεθνείς τους. Στην επαγγελματική τους αποκατάσταση και εν γένει εγκατάσταση διαδραματίζουν βασικό ρόλο διάφοροι άλλοι παράγοντες: πέρα από τις διαδικτυακές κοινότητες, στις οποίες οι ίδιοι συμμετείχαν, ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα φιλικά δίκτυα γνωριμίας που χτίζουν στην Ελλάδα κυρίως με τους ανθρωπιστικούς δρώντες (ακτιβιστές, αλληλέγγυους), σε αντίθεση με τους Πακιστανούς αιτούντες άσυλο που δείχνουν μία τάση «εγκλωβισμού» στις ομο-εθνικές τους σχέσεις. Από την έρευνα προέκυψε ξεκάθαρα ότι τα μέλη της αφγανικής κοινότητας διαδρούν σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό με τους ανθρωπιστικούς δρώντες σε σχέση με τα μέλη της πακιστανικής κοινότητας. Το γεγονός ότι οι Αφγανοί γίνονται μέρος του ανθρωπιστικού καθεστώτος είτε ως «εξυπηρετούμενοι» είτε ως επαγγελματίες, σε αντίθεση με τους Πακιστανούς που επενδύουν στα ομοεθνικά τους δίκτυα, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι το ίδιο το ανθρωπιστικό καθεστώς αποκλείει ή προκρίνει τη μια κοινότητα έναντι της άλλης με εθνικά κριτήρια. Εφόσον όμως το ανθρωπιστικό καθεστώς είναι συνδεδεμένο με την προσφυγική ιδιότητα, φαίνεται ότι τα χαμηλά ποσοστά καθορισμού προσφυγικού καθεστώτος για τους Πακιστανούς είναι καταλυτικός παράγοντας στο να μην επενδύουν ακόμα και ως αιτούντες άσυλο στην υποστήριξη από τους ανθρωπιστικούς δρώντες, συνδέεται δηλαδή με την ταυτότητα όπως αυτή συγκροτείται σε σχέση με το νομικό τους καθεστώς και τη νομική διάκριση «μεταναστών» και «προσφύγων».

Βιβλιογραφία

Agier, M. 2016. *Borderlands: Towards an Anthropology of the Cosmopolitan Condition*. Cambridge; Malden, Ma: Polity Press.

Ambrosini, M. 2016. "Why Irregular Migrants Arrive and Remain: The Role of Intermediaries." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43 (11): 1813–1830. https://doi.org/10.1080/1369183x.2016.1260442.

Biao, X. and Lindquist, J. 2014. "Migration Infrastructure." *International Migration Review* 48 122–48. https://doi.org/10.1111/imre.12141.

Barnett, M. 2006. "Humanitarianism with a Sovereign Face: UNHCR in the Global Undertow." *International Migration Review* 35 (1): 244–277. Προσβάσιμο στο: https://www.academia.edu/10752931/Humanitarianism_with_a_Sovereign_Face_UNHCR_in_the_Global_Undertow

Barnett, M. 2013. "Humanitarian Governance." *The Annual Review of Political Science* 16 (1) 379-398.DOI:10.1146/annurev-polisci-012512-083711

Bellardi, N., Busch, B., Hassemeer, J., Peissl, H. and Scifo, S. 2018. Spaces of Inclusion - An explorative study on needs of refugees and migrants in the domain of media communication and on responses by community media. Project Report. Strasbourg: Council of Europe.

Bierschenk, Th. 2021. "Afterword: Brokerage as Social Practice." *Cultural Dynamics* 33 (4): 418–425. DOI: 10.1177/09213740211034060.

Bräuchler, B., Knodel, K., και Röschenthaler, U. 2021. "Brokerage from Within: A Conceptual Framework." *Cultural Dynamics* 33 (4): DOI: 10.1177/09213740211011202

Bräuchler, B. 2021. "Facilitating Resonance: Brokerage in Indigenous Activism." *Cultural Dynamics* 33 (4) : DOI: 10.1177/09213740211011192.

Bozok, M. and Bozok, N. 2018. "The Household, the Street and the Labour Market: Masculinities and Homosocial Solidarity Networks of Afghan Migrant Boys in a Squatter Neighbourhood in Istanbul." *NORMA* 14 (2): 96–111. DOI: 10.1080/18902138.2018.1519241.

Broersma, F. and Lazarescu, D. 2009 "Pakistani and Bangladeshi migration to Greece: "chasing the dream", ELIAMEP Research Brief.
https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2009/06/policy_brief_pakistani_bangladeshi.pdf

Cabot, H. 2016. "'Contagious' Solidarity: Reconfiguring Care and Citizenship in Greece's Social Clinics." *Social Anthropology* 24 (2): 152–66. DOI: 10.1111/1469-8676.12297.

Combinido, P. and ONG, J. 2017. "Silenced in the Aid Interface: Responsible Brokerage and Its Obstacles in Humanitarian Interventions." *Philippine Sociological Review* 65: 39–64. https://www.jstor.org/stable/45014298.

Dahya, B. 1972. "Pakistanis in England." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 2 (1): 25–33. DOI: 10.1080/1369183x.1972.9975169.

Dermentzopoulos, C., Salvanou, A. and Kambouri, H. 2009. Culture, Identity and Movement: A Study in the Social Anthropology of The Everyday Life and Popular Representations of Migrants From Pakistan in N. Ionia, John S. Latsis Public Benefit Foundation. http://www.latsisfoundation.org/files/Programmes20082009/Dermentzopoulos%20FINAL%20REPORT.pdf

Δημητριάδη, Α. 2012. "Διέλευση και μετανάστευση στην Ελλάδα". Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκρίτειου Πανεπιστήμιου Θράκης, Κομοτηνή.

Didier F. 2012. *Humanitarian Reason*: *A Moral History of the Present Times*. Berkeley: University Of California Press.

Dimitriadi, A. 2018. *Irregular Afghan Migration to Europe.* Cham: Springer International Publishing.

Donini, A., Monsutti, A. and Scalettaris, Giulia. 2016. Afghans on the Move: Seeking Protection and Refuge in Europe. "In this journey I died several times; In Afghanistan you only die once". *Global Migration*. Research Paper, N 17/ 2016. Global Migration Centre (GMC). https://www.asyl.at/files/93/25-afghans_on_the_move.pdf

Dupree, N. H. 1973. *Afghanistan*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Faist, Th. 2014. "Brokerage in Cross-Border Mobility: Social Mechanisms and the (Re) Production of Social Inequalities." *Social Inclusion* 2 (4): 38. DOI: 10.17645/si.v2i4.29.

Feischmidt, M. και Zakariás, I. 2019. Politics of Care and Compassion: Civic Help for Refugees and Its Political Implications in Hungary—A Mixed-Methods Approach. In: Feischmidt, M., Pries, L., Cantat, C. (eds) *Refugee Protection and Civil Society in Europe*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-92741-1_3

Fechter, A. M. 2019. "Brokering Transnational Flows of Care: The Case of Citizen Aid." *Ethnos* 85 (2): 293–308. DOI: 10.1080/00141844.2018.1543339.

Fiddian – Qasmiyeh, E. 2016. "Refugees hosting refugees." *Forced Migration review.* 53: 25-27 https://www.fmreview.org/community-protection

Van Hear, N., Fiddian-Qasmiyeh, E., Loescher, G., Long, K. and Sigona, N. 2014. "Refugees, Diasporas, and Transnationalism." The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199652433.013.0016.

Fiddian-Qasmiyeh, E., Grewal, Z., Karunakara, U., Greatrick, A., Ager, A., Lombard, L., Panter-Brick, C., Stonebridge, L. and Rowlands, A. 2020. "Religion and Social Justice for Refugees: Insights from Cameroon, Greece, Malaysia, Mexico, Jordan and Lebanon." https://refugeehosts.files.wordpress.com/2020/07/bc-hl-religion-and-social-justice-for-refugees-report-rev.pdf

Gillespie, M., Osseiran, S. and Cheesman, M. 2018. Syrian Refugees and the Digital Passage to Europe: Smartphone Infrastructures and Affordances. *Social Media and Society*: 1-12. DOI: 10.1177/2056305118764440

Gkionakis, N. 2016. "The Refugee Crisis in Greece." *Intervention* 14 (1): 73–79. DOI:10.1097/wtf.0000000000000104.

Haaland, H. and Wallevik, H. 2019. "Beyond Crisis Management? The Role of Citizen Initiatives for Global Solidarity in Humanitarian Aid: The Case of Lesvos." *Third World Quarterly* 40 (10): 1869–83. DOI: 10.1080/01436597.2019.1656060.

Hagan, J. M. 1998. "Social Networks, Gender, and Immigrant Incorporation: Resources and Constraints." *American Sociological Review* 63 (1): 55. DOI: 10.2307/2657477.

Hatziprokopiou, P., Frangopoulos, Y. and Kourkouridis, D. 2018. VAI-Volunteering Among Immigrants. National Report: Greece. file:///C:/Users/user/Downloads/Volunteering_Among_Immigrants_Greece_Nat%20(1).pdf

Hinderaker, E. 2004. "Translation and Cultural Brokerage." In A Companion to American Indian History, edited by P. J. Deloria, and N. Salisbury, 357–375. Blackwell: Oxford.

Hönke, J. and M.M. Müller. 2018. "Intermediation, brokerage and translation". In: Risse T, Börzel TA and Draude A (eds) *Oxford Handbook of Governance in Areas of Limited Statehood*. Oxford: Oxford University Press, 333–352. Προσβάσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/321646846_Brokerage_Intermediation_Translation

James, D. 2011. "The Return of the Broker: Consensus, Hierarchy, and Choice in South African Land Reform." *Journal of the Royal Anthropological Institute* 17 (2): 318–38. DOI: 10.1111/j.1467-9655.2011.01682.x.

Jong, D. S. 2018. "Brokerage and Transnationalism: Present and Past Intermediaries, Social Mobility, and Mixed Loyalties." *Identities* 25 (5): 610–28. DOI: 10.1080/1070289x.2018.1515778.

Karakayali, S. 2018. "The Welcomers: How Volunteers Frame Their Commitment for Refugees." In: Feischmidt, M., Pries, L., Cantat, C. (eds) Refugee *Protection and Civil Society in Europe*, 221–41. DOI: 10.1007/978-3-319-92741-1_8.

Kern, A. and Müller-Böker, U. 2015. "The Middle Space of Migration: A Case Study on Brokerage and Recruitment Agencies in Nepal." *Geoforum* 65 (October): 158–69. DOI: 10.1016/j.geoforum.2015.07.024.

Leghari, I.U. 2009. Pakistani Immigrants in Greece: From Changing Pattern of Migration to Diaspora Politics and Transnationalism. Paper presented at the 4th LSE PhD Symposium on Contemporary Greece, LSE-Hellenic Observatory. http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/4th_%20Symposium/PAPERS_PPS/ETHNICITY_IMMIGRATION/LEGHARI.pdf

Lindquist, J., Biao Xiang, B. and Brenda S.A. Y. 2012. "Introduction: Opening the Black Box of Migration: Brokers, the Organization of Transnational Mobility and the Changing Political Economy in Asia." *Pacific Affairs* 85 (1): 7–19. DOI: 10.5509/20128517

Low, S. M. and Merry, S. M. 2010. "Engaged Anthropology: Diversity and Dilemmas." Current Anthropology 51 (S2): 203–226. DOI: 10.1086/653837.

Malkki, L. H. 2015. *The Need to Help : The Domestic Arts of International Humanitarianism.* Durham, N.C. ; London: Duke University Press.

Marcus, G. E. 2010. *Ethnography through Thick and Thin*. Princeton, Nj Princeton Univ. Press.

Monsutti, A. 2007. “Migration as a Rite of Passage: Young Afghans Building Masculinity and Adulthood in Iran1.” *Iranian Studies* 40 (2): 167–85. DOI: 10.1080/00210860701276183

Mosse, D. and Lewis, D. 2006. “Theoretical approaches to brokerage and translation in development”.https://www.researchgate.net/publication/238081552_Theoretical_approaches_to_brokerage_and_translation_in_development

Murtagh, A. 2016. “From My ‘Diary of a Lesvos Volunteer.’” *Socialist Lawyer*, no. 73: 4. DOI: 10.13169/socialistlawyer.73.0004.

Olivier-Mensah, C. 2019. Refugee Social Work Positioned Between Transnationalization, State Services and Volunteering: A Review from the German Context. In: Feischmidt, M., Pries, L., Cantat, C. (eds) *Refugee Protection and Civil Society in Europe*. Palgrave Macmillan, Cham. DOI: 10.1007/978-3-319-92741-1_13

Papataxiarchis, E. 2016. “Unwrapping Solidarity? Society Reborn in Austerity.” *Social Anthropology* 24 (2): 205–210. DOI: 10.1111/1469-8676.12309.

Papataxiarchis, E. 2016. “Being ‘There’: At the Front Line of the ‘European Refugee Crisis’ - Part 2.” *Anthropology Today* 32 (3): 3–7. DOI: 10.1111/1467-8322.12252

Poros, M. V. 2001. “The Role of Migrant Networks in Linking Local Labour Markets: The Case of Asian Indian Migration to New York and London.” *Global Networks* 1 (3): 243–60. DOI: 10.1111/1471-0374.00015.

Rakopoulos, Th. 2014. “Resonance of Solidarity: Meanings of a Local Concept in Anti-Austerity Greece.” *Journal of Modern Greek Studies* 32 (2): 313–37.DOI: 10.1353/mgs.2014.0040.

Rozakou, K. 2016. “Socialities of solidarity: Revisiting the gift taboo in times of crises.” *Social Anthropology* 24(2): 185–199. DOI:10.1111/1469-8676.12305

Rozakou, Katerina. 2017. “Solidarity humanitarianism: The blurred boundaries of humanitarianism in Greece.: *Etnofoor* 29(2): 99–104.

Ροζάκου, Κατερίνα. 2017. «Ο Απρόθυμος Διερμηνέας: Μετανάστες ως Πολιτισμικοί Διαμεσολαβητές.» *Σύγχρονα Θέματα* 107: 81-89

Salvanou, E. 2013. “Migrants’ Nights”: Subjectivity and Agency of Working-Class Pakistani Migrants in Athens, Greece. Oral History Forum d’Histoire Orale “Working Lives: Special Issue on Oral History and Working-Class History” 33.

Sandri, E. 2017. “‘Volunteer Humanitarianism’: Volunteers and Humanitarian Aid in the Jungle Refugee Camp of Calais.” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44 (1): 65–80. DOI: 10.1080/1369183x.2017.1352467.

Schiller, N. G. and Lar, C. A. 2008. "Beyond methodological ethnicity and towards city scale: an alternative approach to local and transnational pathways of migrant incorporation." In Pries, L (eds) *Rethinking transnationalism*, pp. 52-73. Routledge.

Serntedakis, G. 2017. "‘Solidarity’for Strangers: A Case Study of ‘Solidarity’ Initiatives in Lesvos". *Etnofoor* 29(2) pp.83-98.

Siapera, E. 2019. "Refugee Solidarity in Europe: Shifting the Discourse." *European Journal of Cultural Studies* 22 (2): 245–66. https://doi.org/10.1177/1367549418823068.

Spiro, E. S., Ryan M. A., and Carter T. B. 2013. "Extended Structures of Mediation: Re-Examining Brokerage in Dynamic Networks." *Social Networks* 35 (1): 130–43. https://doi.org/10.1016/j.socnet.2013.02.001.

Stovel, K. and Shaw, L. 2012. "Brokerage." *Annual Review of Sociology* 38 (1): 139–58. DOI: 10.1146/annurev-soc-081309-150054.

Theodossopoulos, D. 2016. "Philanthropy or Solidarity? Ethical Dilemmas about Humanitarianism in Crisis-Afflicted Greece." *Social Anthropology* 24 (2): 167–84. DOI: 10.1111/1469-8676.12304.

Tsavdaroglou, Ch., Giannopoulou, Ch., Petropoulou, Ch. and Pistikos, I. 2019. "Acts for Refugees' Right to the City and Commoning Practices of Care-Tizenship in Athens, Mytilene and Thessaloniki." *Social Inclusion* 7 (4): 119. DOI: 10.17645/si.v7i4.2332.

Tonchev, P. 2007. *Asian Migrants in Greece: Origins, Status and Prospects*. Institute of International Economic Relations, Department of Asian Studies 7.
http://www.idec.gr/iier/new/asian_migrants_en.pdf

Vertovec, S., Becker, S., Fleischer, A., Schader, M. and Wari, Sh. 2017. "Addressing the diversity of asylum-seekers' needs and aspirations." *MMG Working Paper*.

Tsitselikēs, K. 2012. *Old and New Islam in Greece* : *From Historical Minorities to Immigrant Newcomers*. Leiden ; Boston: Martinus Nijhoff Publishers.

Van Hear, N. 2014. "Refugees, Diasporas, and Transnationalism". In Fiddian-Qasmiyeh, E., Loescher, G., Long, K. and Sigona, N. (eds.), *The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies*, Oxford: Oxford University Press, 176-187

Vandevoordt, R. and Verschraegen, G. 2019. Subversive Humanitarianism and Its Challenges: Notes on the Political Ambiguities of Civil Refugee Support. In: Feischmidt, M., Pries, L., Cantat, C. (eds) *Refugee Protection and Civil Society in Europe*. Palgrave Macmillan, Cham. DOI: 10.1007/978-3-319-92741-1_4

Vertovec, S. 2002. "Transnational Networks and Skilled Labour Migration." Ladenburger Diskurs "Migration" Gottlieb Daimler- und Karl Benz-Stiftung. Ladenburg, 14-15 February. https://pure.mpg.de/rest/items/item_3012174/component/file_3012175/content.

Werbner, P. 1985. "The Organization of Giving and Ethnic Elites: Voluntary Associations amongst Manchester Pakistanis*." *Ethnic and Racial Studies* 8 (3): 368–88. DOI: 10.1080/01419870.1985.9993492.

Werbner, P. 2002. "The Place Which Is Diaspora: Citizenship, Religion and Gender in the Making of Chaordic Transnationalism." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28 (1): 119–33. DOI: 10.1080/13691830120103967.

Williams, L. 2006. "Social Networks of Refugees in the United Kingdom: Tradition, Tactics and New Community Spaces." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 32 (5): 865–79. DOI: 10.1080/13691830600704446.

Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία

https://www.sheltercluster.org/resources/library/state-humanitarian-shelter-and-settlementshttps://www.unhcr.org/en us/50a4c17f9.pdfhttps://www.unhcr.org/solutions.html

file:///C:/Users/user/Downloads/Greece%20Fact%20Sheet%20November%202017_Draft%20v7.pdf

https://www.easo.europa.eu/latest-asylum-trends

file:///C:/Users/user/Downloads/UNHCR%20Greece%20factsheet%20September%202022%20(3).pdf

https://eu.rescue.org/report/afganoi-kai-afganes-stin-ellada-mia-istoria-dynamis-antohis-kai-epibiosis

https://www.cgie.org.ir/fa/article/239473/%D9%BE%D8%A7%D8%AA%D9%88%D9%82

https://brandztech.com/%D9%BE%D8%A7%D8%AA%D9%88%D9%82-%D8%A8%D9%87-%DA%86%D9%87-%D9%85%D8%B9%D9%86%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%9F/

https://odihpn.org/magazine/voices-refugees-information-communication-needs-refugees-greece-germany/

https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/nomos-4636-2019-phek-169a-1-11-2019.html

https://www.gov.gr/upourgeia/upourgeio-metanasteuses-kai-asulou/metanasteuses-kai-asulou/eurese-prosorinou-arithmou-asphalises-kai-ugeionomikes-perithalpses-allodapou-paaupa

https://www.in.gr/2020/05/12/greece/oi-prokliseis-pou-antimetopizoun-prosfyges-stin-prospatheia-entaksis-tous-stin-elliniki-koinonia/

file:///C:/Users/user/Downloads/EEPO%20Refugees%20Synthesis%20report%20EMPL_FINAL.pdf